

ÁRVA JÓZSEF

A REND SZÉPSÉGE, A SZÉPSÉG RENDJE

DOM. HANS VAN DER LAAN ÉS A BOSSCHE SCHOOL

DLA – értekezés

2019

mestermű:
Sátoraljaújhely, Denszház
Piarista pasztorációs központ

témavezető:
Cságoly Ferenc DLA, Dsc

TARTALOMJEGYZÉK

SZEMÉLYES INDÍTTATÁS.....	3
BEVEZETÉS	4
HANS VAN DER LAAN	13
A TESTET ÖLTÖTT ELMÉLET	16
AZ ARÁNYRENDSZER	38
A BOSSCHE SCHOOL.....	51
MESTER ÉS TANÍTVÁNYA	63
ÖSSZEGZÉS.....	86
IRODALOMJEGYZÉK	87
KÉPEK JEGYZÉKE.....	89
TÉZISEK ÖSSZEFOGLALÓJA.....	94
NYILATKOZAT	97
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	98
MESTERMŰ.....	99
SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ	115

SZEMÉLYES INDÍTTATÁS

A megismerés

A terek megismerésére, megértésére legalkalmasabb módszernek számomra a tér bejárása tűnik. Az egymást követő terekbe, térrészekbe való bejutás, betekintés, benyomások szerzése lehetőséget ad a megismerésre, elmélyülésre, továbbá a belső elcsendesedésre, a béke, a spirituális nyugalom elérésére. Egy kolostor esetében ez a valós és szimbolikus elcsendesedés, elvonulás megadja a lehetőséget a hétköznapi állandó monoton rohanásából való kiszakadásra, megbékélésre.

2010 első advent vasárnapján és az azt követő néhány napon lehetőségem nyílt e spirituális élmény személyes megélésre a Sint Benedictusberg¹ apátságban. Amikor az ember eljut egy általa még nem ismert helyre, gondolok itt elsősorban szakrális, szent helyre, az mindig valamilyen igen erőteljes hatást vált ki belőle, legyen az alázat, elcsendesedés, vagy egyszerűen csak a látvány lélegzetelállító volta és annak megélése. Mindegy, hogy vallásos, vagy az egyre inkább deszakralizálódó világ miatt vallásos gyökereitől elszakadt emberről van szó, ezek a szent helyek mindenkiben „nyomot” hagynak.² A kutatási témában való elmélyülés mellett, azzal szorosan összefonódva egyfajta belső nyugalom érintett meg.

A szakrális terek térszervezésének talán legtisztább formáit találjuk a világtól elvonultan élő szerzetesi közösségekben, ahol a tér alapvetően a szerzetesi élet ritmusára és a szakralitásra hangolt. A nyugati keresztény szerzetesrendeknél, köztük a bencésekénél kifejezetten elmondható, hogy mindennapjaik rendje igen szabályozott. Ez a szigorú, szabályozott rend olvasható le a kolostorok szerkesztéséről is és ez alól nem kivétel a Dom. Hans van der Laan tervezte vaalsi apátság sem.

¹ Sint Benedictusberg apátság, Vaals, Hollandia. építészet: Dom Hans van der Laan, 1956-1986

² Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p199

„... a „nemvallásosság” az ember új „bűnbeesésének” felel meg; a vallástalan ember elveszítette a képességet a vallás tudatos átélésére és ezáltal megértésére és elismerésére is, ám lényé legmélyén még mindig őrzi a vallás emlékét, miként az első „bűnbeesés” után őséneket, az ősembernek, szellemileg bármily vakká vált is, annyi megismerő ereje mégis maradt, hogy Isten nyomait még fellelte a világban.”

BEVEZETÉS

Szagrális építészet az 1950-es évek végének Európájában

A kutatási témám tárgyát képező Hans van der Laan építészetének és annak különlegességének megértéséhez fontosnak tartottam, hogy egyfajta rövid kitekintést adjak a II. világháború utáni Európa szagrális építészetéről. Ez irányú bemutatásom saját szubjektív válogatásom eredménye, nem tekinthető teljes értékű, átfogó korszaknak. A kiválasztott épületek valamilyen módon, térhasználatukkal, anyaghasználatukkal, az alkalmazott szerkezeteket tekintve, vagy egyéb szempontokból a korokban újtók voltak.

Alapvetően elmondható, hogy a második világháború pusztításait követően Európa szinte valamennyi országában megindult újjáépítés nem pusztán a világi épületeket érintette. A világháború alatt rengeteg szagrális épület is megrongálódott, vagy teljesen elpusztult, ezeket helyre kellett állítani, illetve újakat is kellett építeni.

Nem pusztán a templomokat kellett fizikai valójukban helyreállítani, hanem az egyház reformjára is szükség volt. Már a 20. század elején elindultak különböző liturgikus mozgalmak a katolikus egyházban a hitélet megújítására. Ezek hatása kezdetben igen csekély volt, majd a két világháború közötti időszakban lassan kezdett kiteljesedni a mozgalom Németországban, aminek bizonyítékai már a szagrális építészetben is megjelentek például Rudolf Schwarz, vagy éppen Dominikus Böhm munkáiban. A szagrális terek megújításában elvülhetetlen szerepe volt Romano Guardini teológusnak és vallásfilozófusnak. Aki a liturgikus megújulás egyik fő alakja volt. A második világháborút követően a német liturgiai mozgalom tovább gyűrűzött és a katolikus egyházon kívül más egyházakra is hatással volt, illetve elhagyta Németország határait és szinte egész Európára kiterjedt. Ezen liturgiát megújítani kívánó mozgalmak hatására hívták össze 1962-ben a II. Vatikáni Zsinatot, amely kinyilatkoztatásai lehetővé tették a katolikus egyház megújulását a liturgiában és a templomépítészetben egyaránt.

A háború utáni korai években született alkotásokat úgy is jellemezhetnénk, mint a meglévő, korlátozottan rendelkezésre álló forrásokat és eszközöket jól beosztó, szerény, de gondolatiságában a kísérletezést támogató építészeti alkotások. Az 1950-es évektől új, illetve az építészetben széleskörűen használt anyag, mint a vasbeton egyre inkább elterjed a templomépítészetben is. Az anyagban rejlő kreatív formálás megjelenését Le Corbusier Ronchamp-i kápolnájának 1955-ös megszületéséhez köthetjük, mely elkészülte után egyfajta új irányvonalat jelentett a szagrális épületek szoborszerű formálása terén.³ A háború utáni éveket egyértelműen a kísérletezés légköre hatja át.

Első példám, az Egon Eiermann által tervezett Matthäuskirche (1953), mely sajátos eddig csak ipari épületeknél alkalmazott technológiát felhasználva hoz létre szagrális funkciót befogadó teret. A berlini Kaiser Wilhelm Gedächtniskirche előzményépületének tekinthetjük a templomot. A pillérvázis szerkezetű épületnél vasbeton vázszerkezet hordja az alacsony hajlásszögű tetőt. A pillérek közötti falsávokat előregyártott öntött beton elemekkel töltötték ki, melyek nyolcszögletű nyílásaiba színes „üvegszemeket” helyeztek. A külső puritán egyszerűségével szemben a belső teret áthatja a színes üvegszemeken át beszűrődő fények keltette bensőséges hangulat. A több, mint 2000 darab különböző színű üvegszemeken át beszűrődő fény a Nap járását követve folyamatosan változó intenzitással világítja meg a belső teret.⁴

³ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p7

⁴ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p147

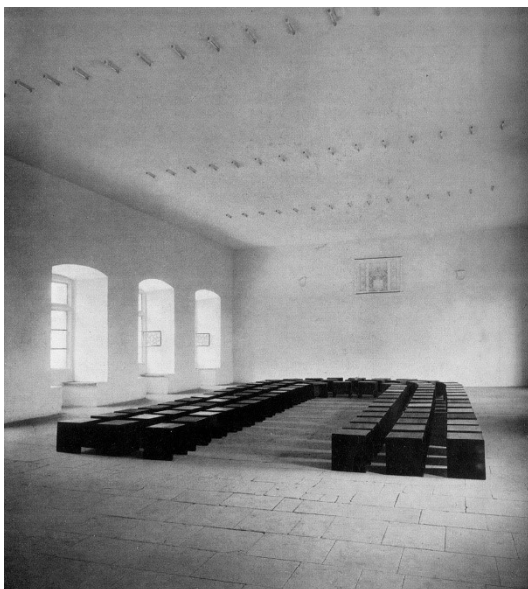
1. Matthäuskirche, Egon Eiermann, 1953

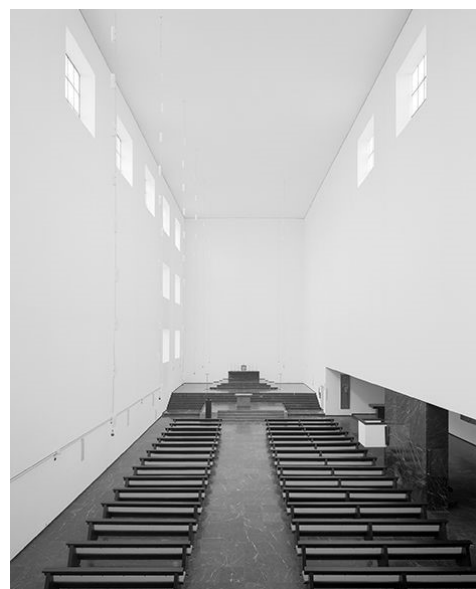
2. St. Laurentius templom, Emil Steffann, 1955

A templom belső téri kialakításának hagyományostól eltérő új térbeli koncepciót megjelenítő egyik első képviselőjének tekinthetjük Emil Steffann St. Laurentius templomát (1955). Egy évtizeddel a második Vatikáni Zsinat előtt a templom térbeli koncepciója már megelőlegezte a liturgikus reformot. A templom előtti udvarból egy oldalsó bejáraton keresztül egy alacsonyabb előtérbe lépünk, melyet pillérek sora választ el a templom fő terétől. Az apszis tengelyére merőlegesen kialakított templomtérbe csak a falakban magasan elhelyezett ablakokból jut be némi szűrt fény. A templom egyetlen oltárát a tér belseje felé mozgatták, ezáltal lehetővé téve a szertartás résztvevőinek, hogy az oltár három oldalán elhelyezett padosorokból minél inkább résztvevői legyenek a liturgiának. Az oltár mindenki számára jól látható, ugyanakkor harmonikus és közeli marad. A liturgikus tér illetően kialakításának gyökereit az ókeresztény korban, illetve a Guardini és Schwarz által Rothenfelsben megtapasztalt elrendezéseknél láthatjuk. A körülölelő térforma lehetővé teszi, hogy a hívek ne a templom mélységében hosszán egymás mögé rendezett padosorokban helyezkedjenek el.⁵

Rudolf Schwarz neve a 20.századi templomépítészet megújítása kapcsán megkerülhetetlen. Romano Guardinivel folytatott korai térkísérletei a Rothenfelsi lovagteremben (1926), majd az aacheni St. Fronleichnam templom (1930) még a II. világháború előtti idők meghatározó épületei. A háború utáni munkáiból egyet emelnék ki, a düreni St. Anna templomot (1956). A II. világháborúban elpusztult a város nagy része, többek közt a középkorban épített Szent Anna templom is, mely újjáépítésére tervpályázatot írtak ki. Schwarz győztes terve a középkori zarándoktemplom egyfajta modern átírata volt. A dobozformájú nagy templomtömeg zárt falaival, dísztelenségével, nyersségével egyfajta provokáció volt a maga idejében. Mindezt csak részben mérsékelte a tény, hogy a falak a középkori épület megmentett mészkelemeiből épültek. Az L-alakú magasabb főhajó egy hosszázra és egy az oltár felé szélesedő keresztzárnyra tagolódik. Az oltár tere a két szár közös metszékében található, ami lehetővé teszi, hogy az épületet hétköznapi templomként és zarándok templomként egyaránt használhassák. A zarándokok csarnoka a hosszázról délre lévő alacsonyabb belmagasságú, a keresztzárny irányába szélesedő oldalhajó, melyet öt üvegszemből kialakított kupola világít meg. Mind a főhajó, mind a mellékhajó lefedését a mennyezet keresztirányú vasbeton gerendái dominálják, amelyek így egyfajta modern átíratai a középkori hálós boltozatoknak.⁶

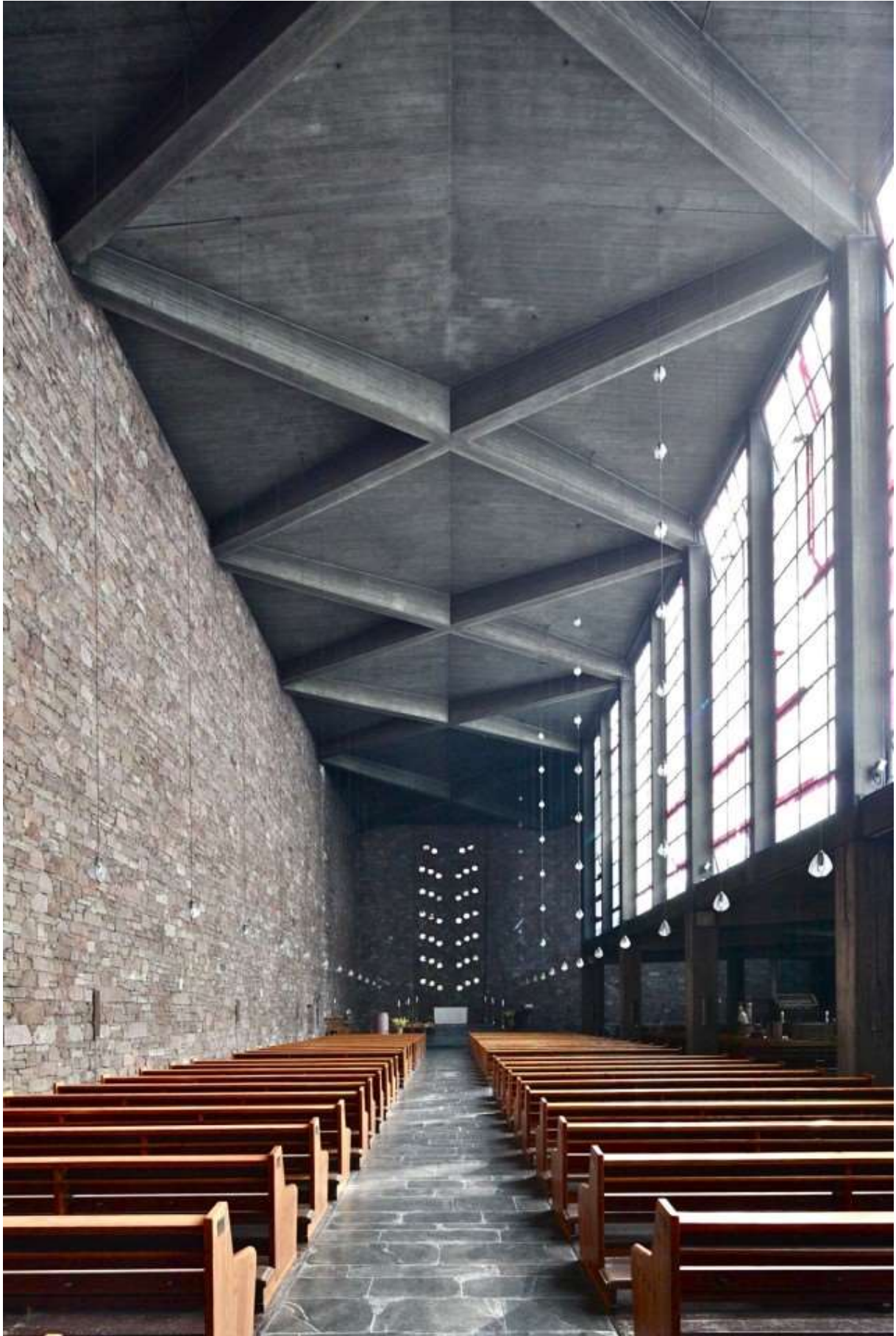
3. Rothenfelsi lovagterem, Rudolf Schwarz, 1926

4. St. Fronleichnam, Rudolf Schwarz, 1930

⁵ Debuyst, Frédéric: A hely szelleme a keresztény építészetben, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005, p92-95

⁶ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p81

5. St Anna templom, Rudolf Schwarz, 1956

A világháborút követő templomépítészetben kibontakozó változások nem csupán a liturgia változása miatti belső tér igényeket módosították, hanem nagyban hatottak az épített környezet, a szakrális tér és a természet közötti párbeszéd kialakulására is. A szakrális terek természet irányába történő megnyitása leginkább a finn és svéd szakrális építészet példáin keresztül mutatható be. Talán az első ilyen épület Erik Bryggman turkui temetői kápolnája (1941), ahol egyfajta párbeszéd alakul ki az épület és az azt körülvevő környezet között. A háború utáni finn építészet egyik alapművének tekinthetjük a természeti tájhoz való konceptuális csatlakozása tekintetében Heikki és Kaija Siren espooli diákkápolnáját. A Siren házaspár az újonnan létrejövő Helsinki Műszaki Egyetem Otaniemi kampuszán építendő diákkápolnára kiírt tervpályázati terve teljes mértékben a tájra hangolt. A kápolna a történeti finn fatemplomokra emlékeztet a terek elosztásában és anyaghasználatában. Eltekintve a kerített udvartól az épületegyüttes terei a két hosszanti vöröstégla fal között alakulnak ki. Egy alacsony belmagasságú bejárati téren keresztül jutunk a szakrális térbe, mely karakterét leginkább egyedi tetőszerkezete határozza meg. A félnyereg tető meredek szögben esik a déli oldal magasan lévő üvegfalától egészen az oltárig. Az oltár mögötti falszakasz teljesen üvegezett, ezáltal megteremtve a természet állandó jelenlétét a belső térben. A hagyományosan az oltár mögött elhelyezett kereszt az üvegfalon túlra, a külső, természeti térbe került, ezzel mintegy a szakrális tér részévé téve a természetet.⁷

Szakrális tér és természet kapcsolatára másik példaként Sigurd Lewerentz St. Mark templomát (1960) hoznám. Stockholm délkeleti kerületében, Björnhagenben található a templom. A parókia épület hosszú, elnyúló keskeny ablaknyílásokkal tagolt épülete a nyugati oldalról határolja a templomot. A parókiát és az L-alakú főépületet egy udvar választja el, mely egyfajta nyitott átjáróként működik a közeli lakóterületek irányába. A keletre tájolt templom harmonikusan kapcsolódik a parókiához, bejárata a két épület közötti udvartól nyílik, pozícióját az épület előtti ívelt előtetők jelölik ki. Lewerentz úgy tervezte meg az egész együttest, hogy az minél érzékenyebben illeszkedjen az őt körülvevő természeti környezetbe. A falazatot alkotó sötét téglákat világos, vastag habarcsréteg veszi körül, mely egyfajta utalás a templomot körülvevő nyírfák törzsének fekete-fehér mintázatára.⁸

⁷ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p155

⁸ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p63

6. Otaniemi diákápolna, Heikki és Kaija Siren, 1957

7. St. Mark templom, Sigurd Lewerentz, 1960

A II. világháború utáni szakrális építészet változásait bemutató ismertetésem végére két példát hagytam, melyek valamilyen módon szorosabb kapcsolatban vannak vizsgálódásaim tárgyával.

Az egyik, Van der Broek és Bakema nagelei református temploma (1960), mely a holland szakrális építészet egyik meghatározó eleme a korszakban, a másik, pedig Le Corbusier La Tourette monostora, mely egyedi arányrendszerével, a szerzetesek életéhez illeszkedő tereivel párhuzamba állítható Hans van der Laan és a Bossche School építészetével.

Van den Broek és Bakema a háború utáni holland építészet meghatározó várostervezői és kritikusai voltak. Ez a templomuk szakrális építészetük egyfajta tipizálásaként is felfogható. A templom a tengertől visszahódított keskeny Nordostpolderen épült Nagele városkában található. A hívek a szabadon álló torony mellett, az udvaron át érik el a templom bejáratát. Az épület a látogatót félkör alakban vezeti a szakrális térbe. Az egymást követő terek mintha egy spirál mentén emelkednének az udvart határoló alacsony faltól a messziről is igen markáns toronyig. Az épület falazatát világos színű előregyártott beton falazóelemek alkotják, a templom hasábszerű tömegekre tagolódik és nincs igazán főhomlokzata. Az egyszerű templomteret elsődlegesen az oltártér felett kialakított fa ráccszattal ellátott üvegszerkezeten keresztül beeső szűrt fény világítja meg.⁹

8. Van de Broek & Bakema, nagelei református templom, 1960

⁹ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p39

A háború utáni példák között egyedi Le Corbusier Ste Marie-de-la-Tourette monostora (1960) sajátos arányrendszerével, a monostor egyedi, a szerzetesek életéhez illeszkedő térszervezésével, „betonba öntött” fegyelmezettségével. Le Corbusier-t két épület inspirálta kolostoregyüttese létrehozásában – egy korai élménye a Firenze melletti Ema-i karthauzi monostor a szerzetesek celláinak sorolásával, illetve a Provence-i Le Thoronet ciszterci monostorának építészete. Az utóbbihoz hasonlóan, La Tourette is a szerzetesi élet funkcionális igényeinek megfelelően lett kialakítva. A templom és a campanile-szerű torony keletre néz és az épületegyüttestől kissé leválasztva, annak északi részén helyezkedik el, míg a szerzetesi szobák, refektórium, könyvtár és tanterem U-alakban fogják körbe az udvart az együttes déli oldalán. Az épület Le Corbusier öt pontjának (Les Cinq Points d’une Architecture Nouvelle) egyfajta manifesztációja. Domboldali helyzetéből adódóan a kolostor nagy része pillérekon áll, így nem vesz el területet a természettől. Az épület vázas kialakítása biztosítja a funkcióknak megfelelő alaprajzi kialakítást. Az ötszintes épület felső két szintjén található a Modulor-arányok szerint szerkesztett 100 szerzetesi cella, alatta a közösségi terek. A homlokzati szalagablakok biztosítják a megfelelő bevilágítást és nyitnak a külső tér felé. Corbusier művészien bánik a fényvel, erre gyönyörű példa, ahogy a közösségi terekből, kerengőből még látható környezet látványát hogyan redukálja a templomtérben egyszerű geometriai formák látványára. Illetve a belső terekben megjelenő fény minősége hogyan változik. A templomtérben és a kriptában már csak szórt fény van. A kriptá egyes oltárait bevilágító aknákon keresztül felülről világítja meg, ahol a beeső fény a színes beton felületeken különleges hatást kelt.¹⁰

9. Ste Marie-de-la-Tourette monostor, Le Corbusier, 1960

¹⁰ Wolfgang Jean Stock: Architectural Guide, Christian Sacred Buildings in Europe since 1950, Prestel Verlag, München-Berlin-London-New York, 2004, p177

10. Ste Marie-de-la-Tourette monostor – kripta oltárai, Le Corbusier, 1960

HANS VAN DER LAAN

Az egyszerűség művészete

Van der Laan pályája megértésének kulcsa pontosan abban az építészeti koncepcióban rejlik, mely mellőzi a funkcionalista szemlélet kizárólagosságát. Relatív kisszámú elkészült munkája, azok nyilvánvaló egyszerűségük ellenére nagy jelentőséggel bírnak, felfedezhetők bennük kutatásának eredményei az építés művészetének alapvető elveire vonatkozólag. Van der Laan szigorú teoretikus fejlesztésének eredménye egy olyan építészet lett, mely mindent levetkőzve mutatja meg a forma lényegét. Ebből kifolyólag munkái első pillantásra túlzottan konceptuálisak, merevek, szigorúak és nagyfokú racionalizmuson alapulnak. Egy közelebbi pillantást vetve ugyanakkor megérthetjük a formák tökéletesítésének folyamatát, melyet építészeti céljának tűzött ki. Valójában a „formák életét” meghatározó eredeti hierarchiát akarta visszahozni, mely „évszázadokon keresztül az ornamentika rétegei alatt rejtőzött”. Építészet és liturgia kapcsolatáról a következőket írja Van der Laan: „Míg az épület a terek hierarchiájában, a felszentelt templomban, mint térben tetőzik, addig a liturgiában, az ünnepnapok ciklusában a húsvét jelenti a betetőzést.”¹¹

Első munkájától, az 1947-ben tervezett Helmond-i kápolnától kezdve a Tomelilla-i zárdáig összes épületénél jellemző, hogy eltávolított minden olyan elemet, ami akadályozta a jelentés és forma konkrét megértését. Különösen a díszítés minden nyomát, ami nem elsődlegesen a teret meghatározó gondolatokból származtatható.

A díszítésektől mentes, pusztán a nyers szerkezet geometriájára és arányaira alapozó építészeti előadásmód nem teljesen új keletű a szakrális építészetben. A XII. században Clairvaux-i Szt. Bernát által alapított ciszterci rend hasonló elveket vallott. A ciszterci monasztikus építészetben „nem lehet semmi díszítés, csak arányok”. Megszabadulva az építészet ornamensekkel történő szépítésének feladatától, az építőmesterek nyugodtan koncentrálhatnak az apátsági templom és a monasztikus épületek formálására, szerkezetére és térbeli elemeire. Az eredmény a hit, a gyakorlat és az építészeti kifejezés kölcsönössége, összefonódása volt.

A ciszterci rendet, mint a bencések egy reform mozgalmát hozták létre, elkötelezettek voltak Szent Benedek „szegénység, tisztaság és engedelmesség” credo-jának helyreállításában. Nem hittek a gazdag és hivalkodó Clunyben. Szt. Bernát reformjainak nem csak filozófiai, hanem építészeti vonatkozásai is voltak, ahogy írta:

„Ó hiúságok hiúsága, de még hiúbb, mint bolond!
A templom falait a gazdagság lángja hatja át, míg a szegény éheznek;
köveit arannyal borították, míg gyermekei meztelenek;
a szegények ellátására szánt pénzt díszítésre költötték,
hogy elkápráztassák a gazdagok szemét.”¹²

A ciszterciek építészeti hitvallása szerint a díszítés hiánya kiemeli a szerkezetet és az arányokat.

¹¹ Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: Dom. Hans van der Laan, Architectura & Natura, Amsterdam, 2001

¹² Barrie, Thomas: The Sacred In-Between, The Meditating Roles of Architecture, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2010, p144

Szt. Bernát a következő kérdést tette fel, „Mi az Isten?“, amit aztán így válaszolt meg: „Ő a hossz, a szélesség, a magasság és a mélység.”¹³

A szimbolikus szempontok váltak elsődlegessé Van der Laan épületeinél. Annak ellenére, hogy számára a szimbolikus szempontok előbbre valók a funkcionális szempontoknál, a funkciók teljes tiszteletben tartása és teljes megvalósítása jellemző épületeire. Ahogy Szt. Benedek szabályzata is megköveteli, minden szoba egy meghatározott céllal jött létre, a funkcionális hierarchia nagyon tiszta, minden lépésnek megvan a kezdete és a vége, „az épületnek szíve van”, és az egészet az arányok szigorú rendszere harmonizálja. A számok az egyedüli „díszek” Van der Laan épületein, a számok, amik irányítják a formális választásokat, és kapcsolatot alakítanak ki az egyes részek között. A „plasztikus számok” egy arányrendszert jelentenek, amit az építész hozott létre, hogy rendszerezze építészetét. Konceptióját egy 16 előadásból álló sorozatban mutatta be 1953 és 1956 között, majd később összefoglalta a Plasztikus számok¹⁴ című kiadványban. A plasztikus számok elméletét összetettsége miatt nehéz elmagyarázni. Úgy határozhatnánk meg, mint alapvetően érzékelési alapon működő arányok elmélete, mely megmutatja azt az utat, ahogy a szemlélő a különböző variációkat méretük alapján megkülönbözteti. A „plasztikus számok” egy módszer, amellyel mélységet adhatunk az építészeti munkáknak azáltal, hogy felhasználjuk az épületekben élők érzékeléseit az épületek megmérésére. Abból az ötletből származik, hogy az érzékelés alapvető szerepet játszik a szépség felfedezésében, és azon az érzékelésen alapul, hogy meghatároz egy olyan méretrendszert, mely alapja, hogy méretcsoportokat kapcsol össze egymással.

Nagyfokú egyszerűsége ellenére Van der Laan építésze különleges vonzerővel bír, titka abban a képességben rejlik, hogy egy időben idézi meg a múltat és a jelent az emberi élet alapvető témáinak bemutatásához. Annak ellenére, hogy dísztelen, egyszerű és néha absztrakt, mégis csodálatot kelt, ahogyan a régi módszereket használva megfosztja a hétköznapi tárgyakat szokásos környezetüktől és funkciójuktól. A hétköznapi tárgyakról: „Általában nem figyelünk fel és semmilyen körülmények között nem kérdőjelezzük meg a hétköznapi dolgokat, csak akkor kezdünk el kételkedni, amikor szembetaláljuk magunkat olyan erők manifesztálódásával, amik a hétköznapi dolgokon túlmutatnak és csodálattal tekintünk a különlegesre, de ezek a hétköznapi dolgok is lenyűgözhetnek bennünket, ha számunkra ismeretlenek, vagy egy eddig ismeretlen helyzetben jelennek meg, ha valaki bemutatja őket, és megmagyarázza erejüket.”¹⁵ A hétköznapi dolgok köre a legegyszerűbb és leggazdaságosabb anyagok és ehhez kapcsolódó egyszerű építési technikák felhasználását jelenti Van der Laan-nál. A természetesség és az erő, amit keres nem csupán az építőanyagokból származnak, hanem azokból a nagy műgonddal kialakított terekből, melyek a hétköznapi életben ugyanúgy jelen vannak a világ minden táján, de legtöbbször nélkülözik az építészeti minőséget, kis igény szintűek (udvarok, műhelyek, árkádok, pajták). A hagyományos és kortárs építészet egy speciális keveréke jön létre, melyet áthat a bencés rend szabályzata, egy olyan építészet, mely kevésbé érzékeny az idő múlására, a korok és építészeti stílusok változására, ily módon kortalanná válhat. Ezáltal az építészet lehetőséget kapott, hogy az épületeken keresztül megmutassa a mindennapi dolgokban rejlő szépséget. Van der Laan kutatásainak egyik központi témája volt az építészet alapelemeinek keresése. Úgy hitte, hogy minden építészet a házból, mint elemből fejlődött ki, ami kapcsolatot teremt az ember és a természeti világ között, és a házat alkotó alapvető elemekből áll, mint a pillér, a fal, az udvar. A ház a közös tényező, amely lehetővé teszi az ember számára a túlélést a természetben, menedéket nyújt számára, ugyanakkor az egyetlen dolog, amely az építészeti munkának a mértékét és a felismerhetőségét biztosítja. Amikor a ház monostorrá lesz ideális

¹³ Barrie, Thomas: *The Sacred In-Between, The Meditating Roles of Architecture*, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2010, p144

¹⁴ Dom. Hans van der Laan: *Le Nombre Plastique*, E.J. Brill, Leiden, 1960

¹⁵ J. Hillman, *La Politica della Bellezza*, Bergamo 1999

teret képez a mindennapi élet gesztusai által megváltoztatott liturgiának. Az építészeti térről alkotott elképzeléseit 'Az építészeti tér: Tizenöt előadás az emberi lakás diszpozíciójáról'¹⁶ című tanulmányában publikálta.

A feladat, amit Van der Laan kijelölt magának teoretikus és gyakorlati szinten, hogy jelentőséget és fontosságot adjon az egyszerű dolgoknak, „hangot a csendnek és formát az ürességnek”. A technikát, melyet céljai eléréséhez választott a természet és az építészet közötti alapvető kapcsolatokról deriválta. A természetben és jelenségei felismerésében ritmusokat keresett, melyeket később szerkezetekbe foglalhat. A tervezést és építést alapvetően úgy értelmezte, mint a természetből származtatott formák felismerésének és transzformációjának folyamatát, ahogy mondta: „építészetet csinálni nem azt jelenti, hogy valamit csinálunk semmiből, hanem újramodellezünk dolgokat, melyek már léteztek”.¹⁷ Az épített környezet és a természet, a belső- és külső tér kapcsolata meghatározója Van der Laan építészetének, és ugyanakkor kapcsolódási pontot jelent a japán shinto monostorok tervezésének legáltalánosabb témáival csakúgy, mint a bencés építészet tanításaival.

A rend keresése Van der Laan számára megszállottság, egy életen át tartó kutatás volt, melynek eredményeit utolsó, „A rend eszközei” című esszéjében jelentette meg. A rend eszközeire nem csupán teoretikai alkotásaiban, de építészeti gyakorlatában is rátalálhatunk, a világosan látható funkciókban, a hagyományokhoz való ragaszkodásban, a pontosan meghatározott helyükre került épületekben, a leegyszerűsített formálásban.

Vaals-ban a Dominikus Böhm által tervezett épületek szomszédságában Van der Laan épített egy monostort, mely nagyon urbánus, annak ellenére is, hogy elszigetelten, egy dombtetőn, lényegében természeti környezetben fekszik. A felső kerengő a monostor magja, de más kontextusban könnyedén lehet egy tér. Az egyes szárnyak függetlensége, a tömegek közötti magassági különbségek, az enyhén lépcsőzött templomépület, az ügyesen artikulált épület-együttes, mind azt a célt szolgálja, hogy a monostor kapcsolatot létesítsen közvetlen környezetével, a természeti környezettel, a hellyel, ahol áll. Ugyanezt a belső és külső közötti kapcsolatot találhatjuk meg Le Thoronet monostora esetén is, ahol a természeti környezet, a természetes anyagok felhasználása, az elszigeteltség mind a természeti és épített környezet összefonódását segíti. A belső és külső közötti kapcsolatok változásából Van der Laan meghatározta a független cellákat és a „várost” meghatározó szabályokat. Konceptiója szerint, ami a belső egy kisebb rendszerben, az külsővé válhat egy nagyobbban és vice-versa (a szobák udvarokká, a folyosók utakká, az udvarok terekké válhatnak). A természeti tér és a városi tér kapcsolatára példa a vaals-i kolostor kertjének kialakítása, ahol az építés a kertről úgy beszél, mintha az város lenne, ahol a gyepek a teret, a sorba ültetett fák házak sorát, a sétányok utakat jelentenek.¹⁸

¹⁶ Dom. Hans van der Laan: *De Architectonische Ruimte: vijftien lessen over de dispositie van het menselijk verblijf*, E.J. Brill, Leiden, 1977

¹⁷ Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: *Dom. Hans van der Laan, Architectura & Natura*, Amsterdam, 2001

¹⁸ Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: *Dom. Hans van der Laan, Architectura & Natura*, Amsterdam, 2001

A TESTET ÖLTÖTT ELMÉLET

A téma szempontjából fontosnak tartom néhány fogalom idézetekkel történő tisztázását, jelentésének erősítését, melyek segítenek a pontosabb értelmezésben.

A tér

„A vallásos ember számára a tér nem homogén. Törések és szakadások találhatóak benne; olyan részeket tartalmaz, amelyek minőségileg különböznek a többitől. „Ne jöjj ide közel – mondja az Isten Mózesnek -, vedd le a te sarudat lábaidról, mert a föld melyen állasz, szent föld.” (2 Mózes, 3, 5) Létezik tehát egyfajta szent, vagyis „erővel feltöltött”, jelentőségteli tér, és léteznek más, nem szent terek, következésképpen nincs struktúra és szilárdság nélküli, egyszóval „formátlan” tértartomány. A térnek ezt az inhomogenitását a vallásos ember úgy éli meg, mint a szent, vagyis az egyedül valóságos, valóságosan létező tér és minden egyéb közötti ellentétet, ami azt, mint formátlan tágasság veszi körül...

A profán ember számára ezzel szemben a tér homogén és semleges, nem hasad minőségileg különböző részekre. A geometriai tér minden irányban osztható és körülhatárolható, de struktúrájából nem következik semmiféle minőségi differenciálódás, következésképpen tájékozódás sem ... ragaszkodik a tér homogenitásához és viszonylagosságához. Ebben a térben lehetetlen az igazi tájékozódás, mert a „szilárd pont” ontológiailag már nem egyértelműen megalapozott: a mindenkori esetleges feltételek szerint jelentkezik és tűnik el. Tulajdonképpen tehát már nincs is „világ”, csupán egy széttört univerzum töredékei léteznek, végtelenül sok, többé vagy kevésbé semleges „hely” formátlan tömege, amelyek között az ember az ipari társadalomban zajló élet kötelezettségeitől hajtva ide-oda mozog.”¹⁹

A hely

„Az ember-környezet viszonyban a szociofizikai környezetet olyan kontextusként kell kezelni, mely részt vesz az emberi élet szimbolikus és affektív minőségeinek alakításában, ebből következően a fizikai környezeteket mindaddig földrajzi térnek tekintjük, míg az emberi használat során valamilyen pszichológiai jelentést nem nyernek. Ezek a pszichológiailag és szociokultúrálisan jelentésteli terek helyekké válnak és meghatározó szerepük lesz az egyén vagy csoportok életében.”²⁰

¹⁹ Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p15-18

²⁰ Dúll Andrea: „Vannak vidékek legbelül”. Szakralitás a helyhasználatban – környezetpszichológiai megközelítésben, Helikon Irodalomtudományi Szemle, Térpoétika, 56. évf. 1-2.sz., 2010, p227-238

A környezetpszichológiai szakralitás

A spiritualitás és vallásosság fogalmainak lélektani tisztázatlansága miatt is fontos a környezetpszichológiai szakralitás fogalmának megismerése.

„A környezetpszichológiai szakralitás azt jelenti, hogy az ember és az őt körülvevő szociofizikai környezet tranzakciója során az adott hely/dolog kiemelt pszichológiai jelentőséget nyer, beépül a személy identitásába. Ilyen értelemben a lélektanilag kitüntetett helyek/dolgok a szelf építőelemeivé, szerves részeivé válnak, az egyén/csoport rajtuk keresztül is meghatározza önmagát és károsodásuk/elvesztésük gyászt eredményez.”²¹

Így egyfajta kötelék, szoros kapcsolat jön létre ember és hely, illetve ember és az őt körülvevő tárgyak között. Ezáltal a tárgyak és helyek ezen kiválasztott csoportja jelentős szerepet játszik az egyén identitásának, önazonosságának meghatározásában.

A világ minden pontján fellelhetőek ezek a szakrális helyek, melyekre sok esetben az ember valami jelet, épületet emel.

A szent helyek, templomok, szerzetesi kolostorok és legkülönbébb vallási építmények lényege, hogy az ember minél közelebb kerüljön az istenihez, elérje a megvilágosodást, megtalálja vágyott békéjét. Mindezek elérésére az emberiség kitüntetett helyeket hoz létre, ahol lehetőséget biztosít ezen létfontosságú és erőt adó kapcsolat fenntartására. Eliade – A szent és a profán könyvében olvashatunk ezen kiemelt jelentőségű helyekről, templomokról, vallási rituálék helyszínéről, melyek az „axis mundi” – világtengely köré szerveződve képeznek köteléket ég és föld között.

Ezek az építmények a helyhez tartozóságuk miatt váltak szakrális jelentés hordozójává. Azonban a hely szakralitása mellett az egyes vallások gyakorlatában eltérő módon, de megjelenik a helyzet, a közösségi cselekedet szakralitása is. Ez pedig a vallási célú épületek önálló, helytől független szakralitását eredményezte. Ilyen kiemelt pszichológiai jelentőségű helyek például a templomok, kolostorok, búcsújáró helyek, szent helyek.

„Amit ma európai kultúra néven ismerünk, annak gyökerei nagyjából megegyeznek a kereszténység gyökereivel. A zsidó vallásból kinövő, majd rövidesen függetlenedő kereszténység a hanyatló Római Birodalom, majd annak romjain felnövekvő új kultúra meghatározó és irányító erejévé vált. A középkor misztikus, jelentésekkel teli megvilágosultságát lassan fölváltotta az analitikus tudományra alapozott felvilágosultság. Ma pedig a gazdaság kultúrájának éles reflektorfényében az összefüggések helyett csak a megvilágított részletek látszanak. Így válhat áldozatává az építészeti tér is a pusztán funkcionális és gazdasági megfontolásoknak. A templom talán az egyetlen épülettípus, amely a történelem során nem veszítette el poétikus tartalmát. Jól, vagy kevésbé jól, tudatosan, vagy csak tapogatózva, de arról a belső igényről szólt és szól, amely meghaladja a pusztán racionális és kényelmi megfontolásokat, és felmutatja azt az örök vágyat, amely az élet teljességét igényli, és harmóniájának elérésére törekszik.”²²

A „mi világunk”

A szakrális helyek méretük alapján lehetnek mikro- vagy makrokörnyezeti elemek, állhatnak természeti- vagy ember alkotta környezetben, kapcsolódhatnak egy-egy személyhez vagy történés helyszínéhez. A

²¹ Düll Andrea: „Vannak vidékek legbelül”. Szakralitás a helyhasználatban – környezetpszichológiai megközelítésben, Helikon Irodalomtudományi Szemle, Térpoétika, 56. évf. 1-2.sz., 2010, p227-238

²² Cságoly Ferenc (szerk.): Középkületek, Terc Kiadó, Budapest, 2004, p14

szent helyeken ténylegesen átélhető szakrális élmény ezen terek fizikai és a helyhez kötődő spirituális jellemzők, élmények közös „egyvelege”.

A szent hely mindig valamely közösség, csoport világának középpontjában áll:

„... az „igazi világ” mindig a „középen”, a „centrumban” található, mert csak ott következik be a síkok áttörése, és ezáltal ott jön létre kapcsolat a három kozmikus zóna között. Mindig teljes kozmoszról van szó: bármilyen nagy, vagy kicsi legyen is a kozmosz – egy egész ország (például Palesztína), egy város (Jeruzsálem), egy szent hely (a jeruzsálemi templom)-, egyformán a világ tükörképe, imago mundi.”²³

A fenti Eliade idézetből kitűnik, hogy a vallásos ember számára mekkora jelentőséggel bírtak a szent helyek, méretüktől függetlenül, mikro- vagy makrokörnyezeti elemekhez tartoztak fontos volt, hogy mindig a közelükben legyenek. „A vallásos ember a lehető legközelebb akart élni a világ középpontjához”, mivel az számára az ismert világ középpontját, a túlvilági, transzcendens erővel történő kapcsolat fenntartását és biztonságot jelentett.

A nyugati keresztény szerzetességről

A lélek megtisztulásának egyik útja az aszketikus életmód – ez a gondolat számos vallásra jellemző, többek között a kereszténységre is. Az aszketizmust sugallták az evangéliumok is: „Ha valaki utánam akar jöni tagadja meg magát, és vegye fel az ő keresztjét, és kövessen engem.” (*Márk 8,34*); „Aki szereti a maga életét és aki gyűlöli a maga életét e világon, örök életre tartja meg azt.” (*János 12,25*); „Ha tökéletes akarsz lenni, eredj, add el vagyonodat, és oszd ki a szegényeknek; és kincsed lesz Mennyben; és jer és kövess engem.” (*Máté 19,21*)

Az evangéliumok hatására a keresztény családi életben a kezdetektől fogva gyakorolták az önmegtartózkodás különböző formáit. Később, az üldöztetések idején az aszkézis túlzóbb és szigorúbb formákat öltött, és egyre nőtt azok száma, akik elvonultak a sivatagokba, hegyekbe. Ez a szokás a 3. századtól kezdődően különösen Egyiptomban terjedt el, itt alakultak ki a barlangokban és primitív építményekben magányosan, de egymás közelében élő remetek kolóniái. A szerzetesség a „sivatagi atyák” lazán szervezett közösségeiből fejlődött ki.

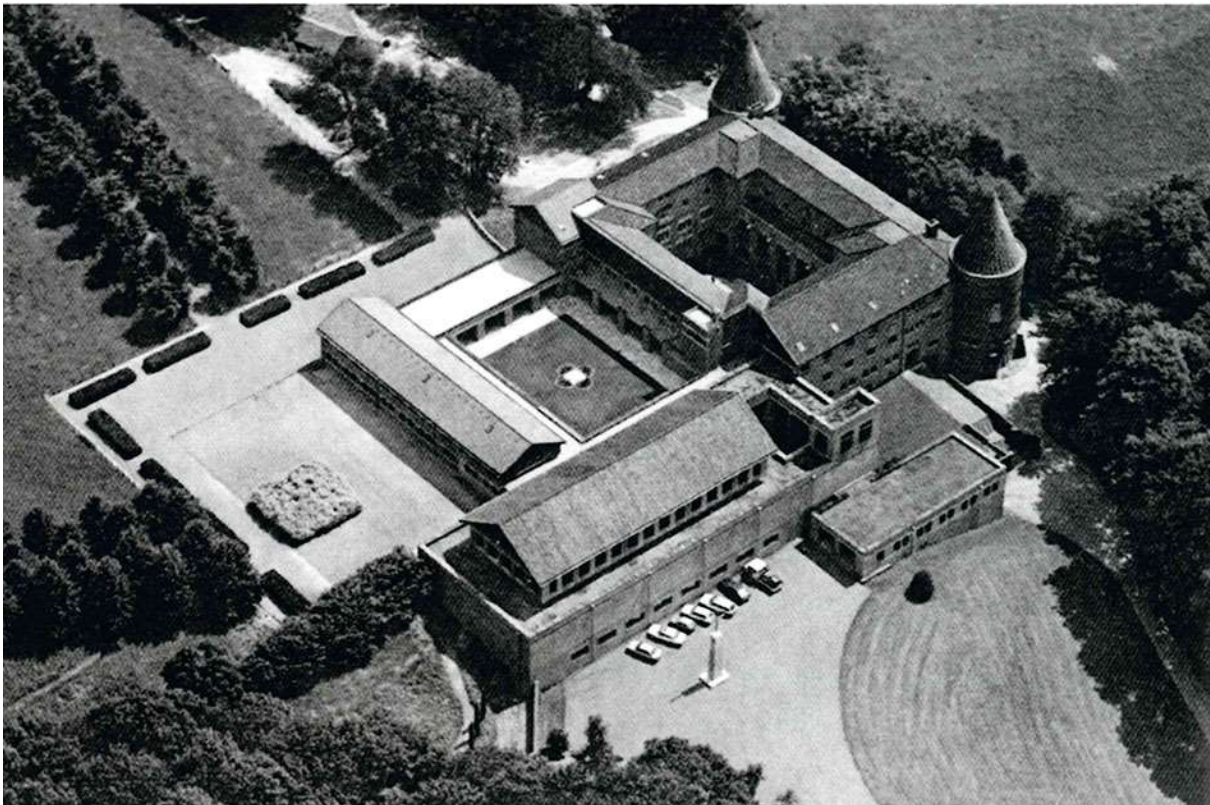
A 4. század elején Szent Antal szervezte első ízben a remetetelepeket kolostori jellegű közösségekké. A keresztény szerzetesség igazi megalapítója Szent Pakhomiosz volt, aki Dél-Egyiptomban több férfi és női kolostort alapított, írott szabályok irányították a közös imádsággal és munkával szigorú egyszerűségben töltött kolostori életet. A keresztény szerzetesség másik kiemelkedő alakja Nagy Szent Vazul volt. Ő alkotta meg a bazilita szerzetesek szabályzatát. Szabályzata szigorú volt, de elkerülte Szent Pakhomiosz túlzó aszkézisét. A szerzeteseknek előírta, hogy életüket imával és munkával töltsék, szegénységben és önmegtartóztatásban, engedelmességgel feljebbvalóiknak. Megszabta a liturgikus imádság és a földiken végzett, vagy kézműves munka idejét. A kolostoroknak kórházakat, árvaházakat és iskolákat kellett fenntartaniuk. A bazilita szerzetességet az aszkézis és a tevékeny, hasznos élet elegyítése jellemezte.

A nyugati szerzetesség atyjának Szent Benedeket tartják, az általa 540-ben alapított bencés rend és annak regulája mintakép, követendő példa lett a többi szerzetesrend számára. Szent Benedek jól ismerte a szerzetesi életben felmerülő problémákat, a keleti és nyugati kolostorok szabályzatait (Nagy Szent Vazul, Cassianus). Ezen szabályzatok és saját tapasztalatai alapján írta meg szerzetesi reguláját.

²³ Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p36

Szabályzata egyaránt foglalkozik a spirituális és mindennapi dolgokkal. A mindennapi élet a közös imádságok köré szerveződött. A liturgikus imádságok közötti időszakot a szerzetesek olvasással és munkával (földművelés, kézművesség) töltik. A szerzetesi élet színtere a kolostor. A bencés rend monostorai jellegzetesen magaslati pontokra települtek a „hegyre épült város” bibliai képét idézve.

Ezt a korai bencés „szokást” tartva épült fel Hollandia egyik legmagasabb pontján a Szent Benedek hegyi apátság. A következőkben a Hans van der Laan által újra gondolt, átépített és befejezett épület részletes ismertetésén és tereinek elemzésén keresztül kívánom megismertetni az olvasót Van der Laan építészet elméletének térbeli megvalósulásával.

1. Légifotó - Abdij Sint Benedictusberg

(Szent Benedek hegyi apátság)

A kolostor:

„Ezek az ősi lakóhelyek szinte megbabonázzák a lelket a jelenlétükbe vegyülő nagyvonalúsággal és gyöngédséggel. Szilárdan állnak a történelem viharában, és jelentőségük oly mértékben megnövekedett, amit a múlt egyetlen más épített emlékénel sem tapasztalunk.”²⁵

Az apátság a Limburg-i Vaalsban, Hollandia déli régiójában található, története során Belgium, Hollandia és Németország érdekeltségébe tartozott. A kolostor a német határ tözsomszédságában egy domb tetején fekszik a Maastrichtot Aachennel összekötő, hajdani zarándokút mentén. 1922-ben kezdték el építeni a merkelbergi barátok számára, ők voltak az első bencés rendház a reformációt követően Hollandiában. Romuald Wolters apát a Dominikus Böhm - Martin Weber építészpárost kérte fel az apátság épületeinek megtervezésére. Tervük a hagyományos bencés kolostorok kialakítását adoptálta, a kolostor déli homlokzatának két végén két hengeres toronnyal és a templom északi oldalra történő elhelyezésével. A barátok megérkezését követő évben a munka anyagi okok miatt félbeszakadt. 1927-ben folytatták tovább az építkezést, köszönhetően annak, hogy a kolostor átkerült a Subiaco-i kongregációtól a Beuron-ihoz. A 2. világháború újra megszakította a munkát, a templom befejezetlen maradt. A háború végén a kolostor az amerikai hadsereg barakkjaivá, később pedig Indonéziából hazatelepült családok lakhelyévé vált. 1947-ben a kolostor az Oosterhout-i kolostor alá került és 1951. november 15-én 13 Oosterhout-i barát érkezett Vincent Truyen apát felügyelete alatt Vaals-ba, hogy romjaiból újjáépítsék a kolostort. 1956-ban Hans van der Laan szerzetes-építész bízta meg, hogy befejezze az építkezést, felépítve a templomot, a könyvtárat, a sekrestyét és egy nyitott árkádot az új kerengő körül. Amikor Van der Laan megérkezett az apátság egy historista stílusú vakolt épület volt egy zárt udvarral. Az apát szállása, a kerengő, a refektórium és a cellák három emeleten egy központi udvar köré csoportosítva helyezkedtek el. Van der Laan terve az újonnan épülő részek mellett – jóval letisztultabb formában - felhasználta a meglévő épületeket. Elűntették a romantikus stílus jegyeit, a díszítéseket, a kerengő hengeres lépcsőtornyát, egy alacsonyabb portikuszt építettek az északi oldalhoz, a quadrumhoz tartozó kútház funkciójának fogadására és nyílásokat alakítottak ki a refektórium déli homlokzatán. A munkákat 1956-ban kezdték, de csak harminc évvel később vált teljessé a kompozíció, ekkorra készült el a kolostor utolsó épülete és vált teljessé Van der Laan életműve.

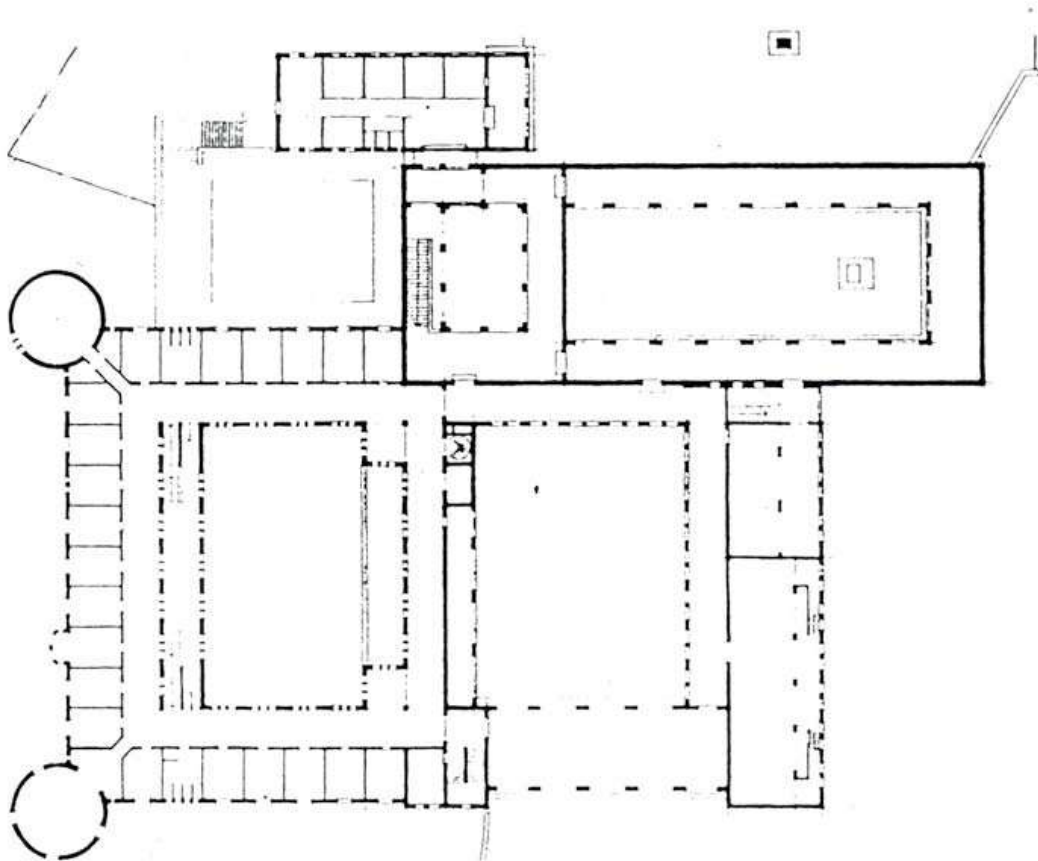
Hans van der Laan nagyrészt fő művén, a Vaals-i apátság bővítésén dolgozott. Mind építészettel, mind liturgiával foglalkozott, mindkettőt felfedezte teoretikus és használati oldalról egyaránt. Az építészet és a liturgia egyaránt hétköznapi anyagok és cselekedetek szimbolikus átváltozásai, melyek konkrétá válnak a születés módjának köszönhetően.

„Általánosságban a liturgia szimbólumok, énekek és cselekedetek egész sorát jelenti, amik által a hit kifejezésre jut. A liturgiában alapvetően jellemző tény, hogy egy külső formában létező rendszerben jelenik meg – jelentést hordozó tárgyak, speciálisan kiművelt szavak – amikkel szembesülünk a társadalomban, ahol az emberi kapcsolatok fenntartását szolgálják. Ami speciális a liturgiában, hogy ezek a formák úgy működnek, mint az emberi lét és Isten kapcsolatának, illetve az ebbe vetett hitnek a kifejeződései. A liturgia által átvett formák, mint speciális formák, kimagaslanak a többiek közül. A szimbólumok speciális tárgyak, amikből jelentés olvasható ki, a kantáták, a szavak, a hangok és az

²⁴ Abdij Sint Benedictusberg, Vaals-Mamelis, Limburg-tartomány, Hollandia

²⁵ Debusty, Frédéric: A hely szelleme a keresztény építészetben, Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005, p101

időtartam, amit a dallam és a ritmus olyan módon „kiművel”, hogy transzcendens tartalommal válik egyszerű konceptuális összetételében. A liturgiában alkalmazott cselekvések emberi reakciók, amiknek a tiszta fizikai okok mellett szellemi okai vannak. A tárgyak, szavak és cselekedetek így a liturgikus forma alapját teremtik meg. Az általunk készített tárgyak formái mindig a természeti formák módosulatai, mert nem teremthetünk a semmiből létrejövő tárgyat, mindig valamit készítünk valamiből, és a végső esetben ez valami, ami a természetben már létezik.”²⁶

2. vezérszinti alaprajz - Abdij Sint Benedictusberg

²⁶ Liturgie en Architectuur, Ghent 1978

3. a kolostor látványa nyugati irányból - Abdij Sint Benedictusberg

A megérkezés

Az apátság a „világtól” kissé elzárva, a fő úttól beljebb, a domboldalban, az erdő fái által védve, körülölelve található. Egy meredek kocsúton közelítjük meg. A szent hely, ami egy „hegy” tetején található, a hívek kozmikus hegyét jelenti, mely kapcsolatot teremt ég és föld között és a világ tengelyét jelenti számunkra. Az erdő fái által sűrűn szegélyezett út a monostor közvetlen közelében kinyílik, térré alakul, és feltárul számunkra a szent hely látványa. A látványt a templom fő tömege uralja, pontosabban annak nyugati fala, mely jóval a környező terepszint fölé tornyosul; mellette alacsonyabb, földszintes hosszanti épületrész, a monostor fogadóépülete a bejárattal; majd a régi kolostorépület, illetve annak legkarakteresebb épületrésze, az főút felé néző főhomlokzatának hengeres tornya. A hívek nem léphetnek és nem láthatnak be közvetlenül a kolostor megszentelt, szakrális világába. Hogy elérjék a várt spirituális kapcsolatot egy utat kell bejárniuk, melynek csupán első állomása volt az, hogy megtették a dombra felvezető utat, vagy éppen az otthonuk és a monostor közötti távolságot. A szent hely eléréséért végigjárt út egyfajta zarándoklatként, zarándokútként tekinthető. A tényleges és szimbolikus út megtétele egyaránt hat a testre és a lélekre is.

A fogadóépület

1967-ben készült el a templommal egy időben, és annak ellenére, hogy a monostor épületegyüttese több részt is magába foglal mindegyikük külön entitásként jelenik meg. A fogadóépület egy hosszú, a terep fölé csak egy szinttel emelkedő, alacsony tömegű épület. Ez ad helyet a bejáratnak, a portás szobának és néhány vendégszobának. Ez az épület egy „átmeneti tér” a profán és szakrális világ között. Az épület vendégszobáiban találkozhatnak a szerzetesek vendégeikkel, a külvilággal és itt találkozik a hívő ember a szakrális, szent világgal. A fogadóépület küszöbe egy jelzés, egy erőteljes szimbólum, mely elhatárolja e két világot. A küszöbön átlépve jutunk a fogadóépület előterébe, ez a rész biztosítja az átjárást az átriumba.

Az átrium

Az előtérből néhány lépcsőt leküzdve a harangtorony alatt lépünk be, illetve ki az átrium terébe. Kicsit szokatlan helyzet, hiszen a fogadóépület belső teréből ismét kilépünk „Isten ege” alá, egy teljesen sajátos kvázi külső térbe. Az átrium egy két szint magas fedett-nyitott tér, mely átmeneti térként viselkedik a külső és belső-, illetve a privát és közösségi terek között. Egyfajta elosztó tér, az „útválasztás helyszíne”. Innen közelíthetjük meg az altemplomot és a kriptát; a monostor lakrészeit, a klauzúrát, mely a külvilágtól elzárt, csak külön engedéllyel látogatható része a kolostornak; vagy a lépcsőn a felső templomot.

Minden díszítéstől mentes, leegyszerűsített anyaghasználat és formák jellemzik a teret. Bő habarcsba rakott téglafalak és pillérek vékonyan meszes cementlével bevonva, látszóbeton gerendák és az ablakpárkányok és mellvédek pontosan szabott fa palánkjaikkal. A kerengő beton lépcsőit megmászva jutunk a templom bejáratához, ahol két egyszerű fa ajtó biztosítja a bejutást a szakrális térbe.

4. a fogadóépület - Abdy Sint Benedictusberg

5. a portás szoba - Abdy Sint Benedictusberg

6. az átrium - Abdy Sint Benedictusberg

7. a templom előtere - Abdy Sint Benedictusberg

A harangtorony

A monostor tervének egyik fő eleme és a Roosenberg-i illetve Tomelilla-i kolostorok harangtoronyainak prototípusa, mely a bejáratú perisztül udvar (átrium) egyik oldalán, egy négyzetes toronyként jelenik meg. A templomtornyok hagyományos kialakításától eltérően, a vaalsi harangtorony nem kapcsolódik közvetlenül a templomhoz, tömege nem túl magas, így nem nő a templomhajó fő tömege fölé. Nyugati irányból nézve a kolostor épületegyüttesét feltűnik, hogy a harangtorony tömege inkább a templom oldalhajói és az alattuk levő altemplom által meghatározott tömeg részét, annak egyfajta vertikális bővítését, ég felé nyitását jelenti. Nem túl hivalkodó, inkább erőt, biztonságot sugároz kissé zömök, négyzetes formájával, mint egy középkori vár öregtornya magasodik az alatta lévő fogadóépület és átrium tere fölé. A harangtoronyban található öt harang biztosítja a közösség mindennapjainak rendjét, ütemét; választja el a mindennapokat az ünnepektől. Az „ő” hangjukra ébrednek, gyűlnek imára és térnek nyugovóra.

8. a harangtorony - Abdij Sint Benedictusberg

A templom

„Melléképületeivel”, a fogadóépülettel és az átriummal együtt 1967-ben készült el. Minthogy a bővítés egy lejtőn van, emiatt a templom magasabban helyezkedik el, mint a kolostor bejárata. Így a templomot csak az átriumban kialakított lépcsőn keresztül érhetjük el.

A templomhoz vezető út, a vonulás, a haladás élménye segíti a szakrális élmény fokozását és végső kiteljesedését. Az út minden állomása valamiképpen fontos, sokszor szimbolikus szerepet tölt be. A haladás során az egymást követő tereket bejárva jutunk el utunk végcéljához, „a világ középpontjához”, az *axis mundi*hoz és „belsőnk elcsendesedéséhez”.

Az út

A profán világból a kolostor küszöbét átlépve jutunk a fogadóépületbe, mely átmeneti tér szent és profán, isteni és emberi világ között; innen lépünk át az átriumba, mely ég felé nyitásával feltárja előttünk a templom látványát; az átrium lépcsősorát megmászva jutunk a templom bejáratához, ami utolsó „akadályként” tárul elénk az *axis mundi* elérésében, ezen átlépve jutunk a templomtérbe, a szent helyre, melynek gyújtópontjában áll az oltár, „a világ középpontja”.

„A templombelsőbe vezető ajtó arra utal, hogy itt megtörik a térbeli folyamatosság. A két tér között emelkedő küszöb a két létezési mód, a profán és a vallásos közötti szakadékot is jelzi. Egyszerre az a korlát, választóvonal, határ, amely a két világot elválasztja, és az a paradox hely is, amelyen e két világ találkozik, és amelyen létrejöhet az átmenet a profánból a szakrális világba.”²⁷

Ember és környezete között kialakuló tranzakcionális folyamatok következményeként nagyon erős ragaszkodás alakul ki a szent helyekhez. Az ember a szent hely, a szakrális tér, a két világ közötti kapcsolat részévé válik, a hely pedig hozzá fog tartozni.

A belső egy olyan templom alaprajzát követi, ahol a főhajót három oldalról kolonnád határolja, maga a főhajó magasabb, mint az őt határoló tömegek, így független épületnek tűnik, amit körülvesz az alacsonyabb belmagasságú, de szélesebb tömeg. A templom belső megvilágítását a főhajó templomtömegből kiemelkedő oldalfalain kialakított, a sarkok felé elkeskenyedő négyzetes ablakain beáramló fény biztosítja. A templom fő tömegének függetlenségét csak fokozza a nyeregvetős kialakítás a vörös agyag cserepeivel, melyek egy vidéki, rurális épület érzetét keltik bennünk.

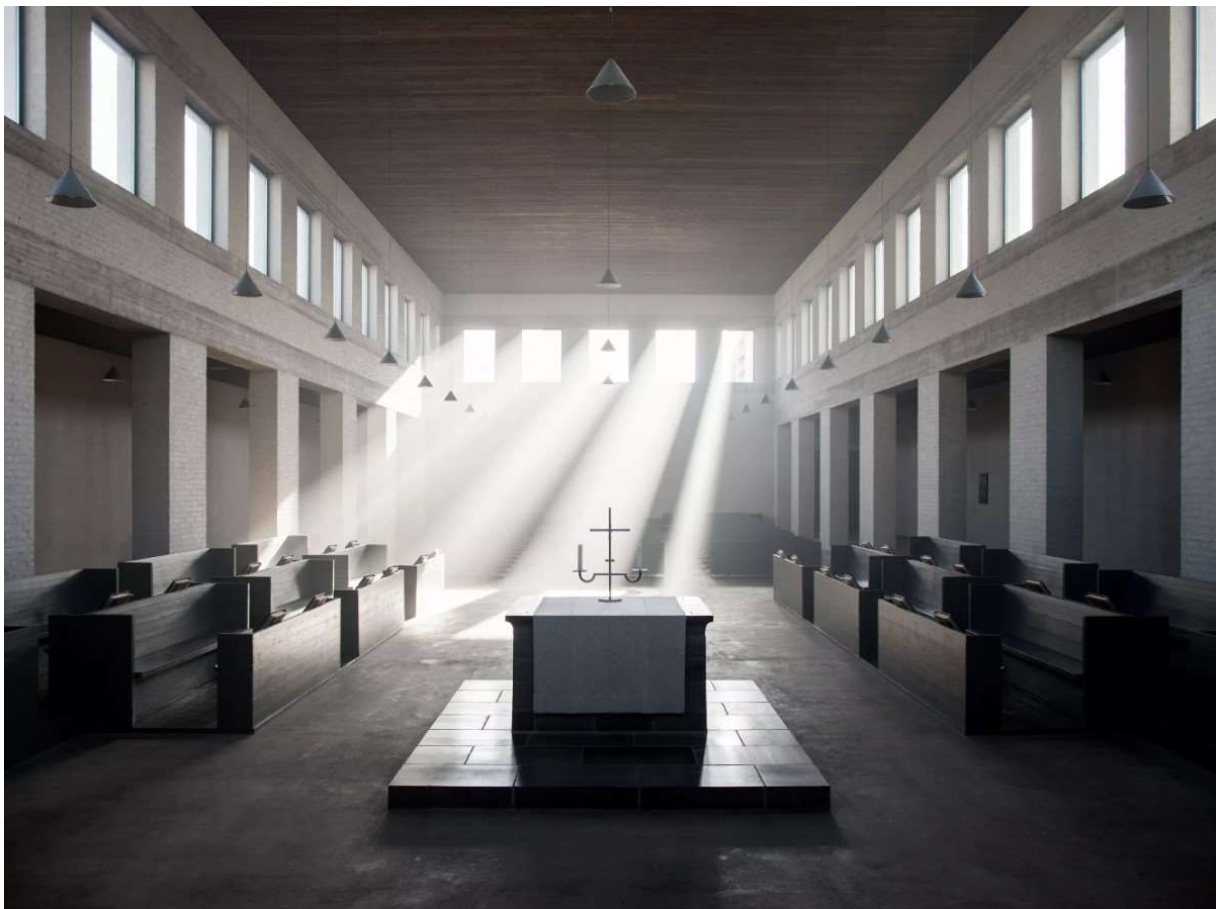
A belső tér a nyilvánvaló szimmetria ellenére változatos, ezt bizonyítja például az a tény is, hogy a főhajóban kialakított felső, bevilágító ablakok elhelyezése nem függ össze az alattuk kialakított nyílásosztással. A korábbi korokban szokásos szentélybe helyezett főoltárnál végzett szertartás helyett a hívekkel szembefordított, már a templom főhajójába helyezett oltárasztalt használják. A barátok a főhajóban, az oltárasztal két oldalán elhelyezett padokban, míg a hívek az oltárral szemközt három oszlopban elhelyezett padsorokban ülnek.

Ezeket is, mint a monostor más bútorait, Hans van der Laan tervezte. Egyszerű formavilágú, festett fa pallókból szegezéssel kialakított ülőalkalmatosságok, melyek kialakításánál hasonló megoldást alkalmazott, mint a kolonnád és a főhajó mennyezetének borításánál.

²⁷ Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p19

9. a templom - Abdy Sint Benedictusberg

10. a stallum és az oltár - Abdy Sint Benedictusberg

A keresztény szakrális építészet alapvetően kétfajta tértípust, térrendszert használ(t): a centrális- és a longitudinális tereket. Általánosságban megállapítható, hogy míg nyugaton a longitudinális, addig keleten a centrális terek terjedtek el inkább. A XX. századra a kortárs építészet már sok esetben továbblépett a hagyományos térstruktúrák alkalmazásán, az egyszerű sík-felületekkel határolt terekben felerősödött a fény, mint térképző, szimbolikus elem szerepe. Jelen épületünkénél azonban Van der Laan egy sajátos „egyvelegét” hozta létre a réginek és újnak. Épülete képes a múlt és a jelen egyidejű megidézésére, képes időtlenné válni. A templom megtestesíti a vitruviusi és reneszánsz arányelveket, átranzformálja a nyeregtetős épületek archetipikus formáját és egyszerű, hétköznapi anyagokat és módszereket használ a tervezésben és az építésben egyaránt.

A Van der Laan által tervezett vaalsi kolostor temploma észak-déli tájolású. Nem tudni biztosan, hogy milyen okból tért el a tervező a Böhm-féle eredeti tervben szereplő keletre tájolt templomhajótól. Valószínűsíthető, hogy kompozíciós oka is lehetett, mivel a templom tömegének elfordításával biztosíthatta a kolostor külvilágtól való teljes elzárását. A főhajó tömege azonban kiemelkedik az azt körülölelő alacsonyabb tömegeből, így a hajóban lévő felső nyílásokon át a nap folyamán mindig áramlik be valamennyi fény.

A fény-szimbolikának már a korai szakrális építészetben is kiemelkedő jelentősége volt. Erre vezethető vissza a templomok „keletelése”, vagyis a templom szentélyének keleti irányba történő tájolása. „A felkelő Nap, mely világosságával legyőzi a sötétséget, fényével beragyogja a teret, a kereszténységben Krisztus szimbóluma. A katolikus egyház liturgikus imájában minden reggel elhangzik a Benedictus szövege, amely erről a Felkelő Napról szól, és amelyet a templomban álló hívők a szentély felé fordulva mondanak. Mindez azt bizonyítja, hogy a templomtérnek nem állandó és teljes világosságra van szüksége. A fény által a templomtérben bejárt út, a megfelelő időpillanatban a megfelelő helyen felragyogó fény, a változó fényintenzitások, a különbözőféleképpen megvilágított térrészek, részletek mind a térélményünket gazdagítják. A fény építi, gazdagítja, újabb jelentésrétegekkel ruházza fel a teret, figyelmünket az örökkévalóra, és az árnyak változásával, mozgásával az időbeliségre, elmúlásra, az örök változásra irányítja.

A vaals-i kolostor templomában különösen nagy szerepet játszik a fény és annak megjelenése a szakrális térben. Mivel a templom oldalfalain szemmagasságban nincsenek ablaknyílások, ezért a hívek vizuális kapcsolata a külvilággal szinte teljesen megszűnik, ezáltal segítve a liturgiára történő koncentrációt. Ugyanakkor a főhajó oldalfalain a körülölelő templomtömeg felett körben elhelyezett négyzetes nyílások egyfajta bazilikális bevilágítást biztosítanak a szakrális térben, megnyitják a teret az ég felé. A sűrűn sorolt nyílásokon keresztül fentről beáramló változó intenzitású természetes fény sajátos hangulattal tölti meg a szakrális teret, melyet csak tovább fokoz a szertartások alkalmával elégetett tömjén illata és a tömjénfüstön keresztül beáramló fény látványa, mely egyfajta transzcendens hangulatot teremt. Erős napsugárzás esetén a főhajó padlóján erőteljes árnyékot vetnek a templomtér ablaknyílásai és finom rajzolatok jelennek meg a pillérek vakolatlan téglafelületein, melyek a Nap járását követve folyamatosan vándorolnak. A változó intenzitású nappali fénynek köszönhetően a belső tér megjelenése folyamatosan változó képet mutat. A templomtér éjszakai megvilágítását csupán néhány befüggesztett lámpa biztosítja, melyek minimális fényt biztosítanak a belsőben. Az éjszakai templomtér inkább nevezhető alulvilágítottnak. A fő cél nem a templomtér kivilágítása, hanem otthonos, bensőséges hangulatot teremteni a kolostorban élő szerzeteseknek és az éjszakai misékhez csatlakozó néhány hívőnek.

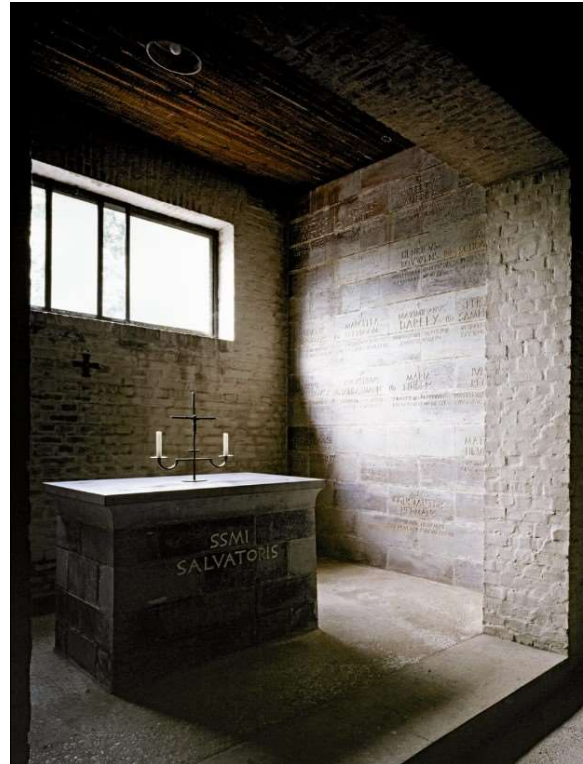
A liturgia sajátossága, hogy részei nem igénylik a teljes körű, folyamatos láthatóságot és hallhatóságot. A jól ismert szertartási elemek részleges érzékelése is elegendő a szakrális élmény átéléséhez. A szertartás

során az érzékelésben valamennyi érzékszervünk részt vehet. „A látás és hallás mellett a szaglás (illatok, tömjénfüst), ízlelés (áldozás), tapintás (letérdelés, leborulás, kéztartások) is szerepet kapnak.”²⁸

Mindezen szakrálisként megélt élmények, értem ezalatt a szent helyig megtett utat, a profán világból a szakrálisba való átlépést fizikai és spirituális értelemben egyaránt, a külső és belső elcsendesedést, mely lehetővé teszi a hívő számára elméjének megnyitását az isteni világ felé, mindezek egy transzcendens élmény eléréséhez vezetnek.

11. fények a templomtérben - Abdij Sint Benedictusberg

12. fények az altéplom oldalkápolnájában - Abdij Sint Benedictusberg

²⁸ Cságoly Ferenc (szerk.): Középületek, Terc Kiadó, Budapest, 2004, p56

A kripta

1961-ben készül el a Vaals-i kolostor újjászületését jelentő első épületrészként. A domboldalba süllyesztve alakítják ki ezt az egyaránt szuggesztív és szigorúan egyszerű, dísztelen, mértékletes, puritán teret, mely atmoszféráját az anyag és fény, a mérték és ritmus egyedi építészeti eszközeinek

13. a kripta - Abdij Sint Benedictusberg

felhasználása határozza meg. A téglány alaprajzú térnek pillérek kettős sora ad ritmust, tölti meg élettel. A templom oldalfala mentén lévő, egymáshoz közelebb álló pillérek jelölik ki a mellékhajóhoz csatlakozó oldalkápolnák sorát, míg az egymástól távolabb álló pillérek a főhajót határolják és hordozzák a fölötté álló templom fő tömegét. Anyaghasználatot tekintve négy anyag: a tégl, a fa, a kő és a beton dominál a térben. Ahogy a kolostor többi részén, úgy itt a kriptában is jellemző, hogy az építész nem próbálja eltakarni a felhasznált anyagokat, azok jól látszódnak - mind a pillérek téglái, melyeket vékonyan bemázoltak ugyan, mind a vasbeton gerendák, mind a sík vasbeton födém. A padló, a szerkezeteket megmutató design-t követve került kialakításra, öntött beton szerkezet. A beton és tégl szerkezetek e végtelen egyszerűségében csak a kripta végfala jelent kivételt, mely kőtömbökből került kialakításra. A kőfal mögött építették meg a sírboltokat, a hozzájuk tartozó neveket a Van der Laan által tervezett betűket használva a kőtömbökre vésték.

A kripta, de mondhatni, hogy az egész templom belső hangulatának kialakításában nagy szerepe van a templombútoroknak és kegytárgyaknak. Ezekben a végtelenül egyszerű és puritán terekben az egyedüli díszítést jelentik ezek a Van der Laan által tervezett gyertyatartók, kegytárgyak és egyszerű szegezett fa templomi bútorok.

A fény szerves részét képezi az építészeti koncepciónak a kripta esetében is. A csak a tér bal oldalán, az oldalkápolnák falán belépő fény sajátos érzetet kelt a belsőben, az általa létrehozott folyamatosan változó árnyékok tovább árnyalják a puritán belső sejtelmes hangulatát, ezáltal hozzájárulva a belső béke, a transzcendens élmény kialakulásához.

A templom, átrium, és altemplom hármásának téri elhelyezkedése egyfajta szimbolikus tartalommal is bír. Az átriumba nagyjából terepszinten jutunk be, ez jelenti saját világunk – „az emberi világ szintjét”, ettől a szinttől mind fizikailag, mind spirituálisan magasabb szinten található a templom, mely az isteni világot, egy felsőbb létszintet szimbolizál; míg „az emberi világ szintje” alatt található az altemplom és kriptá, mely a hívek és elhunyt hozzátartozóik közötti, túlvilági kapcsolat fenntartásának helyszíne.

A továbbiakban általam elemzett terek, tércsoportok a klauzúrához tartoznak. Úgymond privát, illetve csak a közösség (szerzetes) által használt terek.

14. a könyvtár - Abdijsint Benedictusberg

A könyvtár és a sekrestye

A monostor északi oldalán egy független nyeregtetős épületben találhatóak, melyet 1986-ban fejeztek be és elkészültével ért véget a bencés apátság bővítése is. Hozzájárult a felső kerengő térbeli meghatározásához, ahol a templomtól induló üvegezett folyosó köti össze az egyes épületrészeket. A könyvtár egyszerű, négyzetes alaprajzú, kétszintes tér, melyet tovább oszt egy nem tengelyben álló pillérsor egy kisebb, közlekedő térre, ahol a lépcső indul, illetve egy másik, nagyobb térre, ahol a könyvespolcok és az olvasóasztalok találhatóak. A tér legszebb eleme az egymással szemben elhelyezett két lépcsőkar. A galériára vezető lépcsők a templom bejáratánál levő lépcső formáját reprodukálják, és ezt erősíti tovább az azonos anyaghasználat is.

A sekrestye, a könyvtárral szomszédos, egy pillérsorral nagyjából középen megosztott tér. Itt tárolják a Van der Laan által tervezett miseruhákat és liturgikus tárgyakat, és itt készülnek fel a szerzetesek a liturgikus szertartásokra.

15. a sekrestye - Abdij Sint Benedictusberg

A kerengő és a nyitott árkád

A kolostorok kerengő-udvara, a quadrum az évezredek során kifejlődött perisztiles ház formáját követi. A kerengő által körbezárt belső kert kialakítása egyszerű. A határoló falak mentén teljesen körbejárható a négyzetes kialakítású füves terület, melynek közepén négy formára vágott bokor helyezkedik el. A négy részre osztott „növénymezőt” keresztény tartalommal tölti meg egy jóval absztraháltabb formában. A trieri katedrális VIII. századi kéziratában a négy evangélista ábrázolását látjuk hasonló módon. A négy mezőben Máté emberként, Márk oroszlánként, Lukács bikaként, János sasként az ókori Kelet szimbolizmusát felvéve a Föld négy őrzője vagy az Égbolt négy segítője. A körbezárt belső kert a Paradicsom földi képe, „rejtett hely”.

A monostor két kerengő köré szerveződik. Az alsó kerengőt még Dominikus Böhm tervei szerint kezdték építeni, majd Van der Laan tervei szerint átalakították. Körülötte helyezkednek el a szerzetesek szállásai, a refektórium és egyéb közösségi terek. Északi oldalán Van der Laan tervei szerint megépült egy kútház, azonban a kút már nem került elhelyezésre benne.

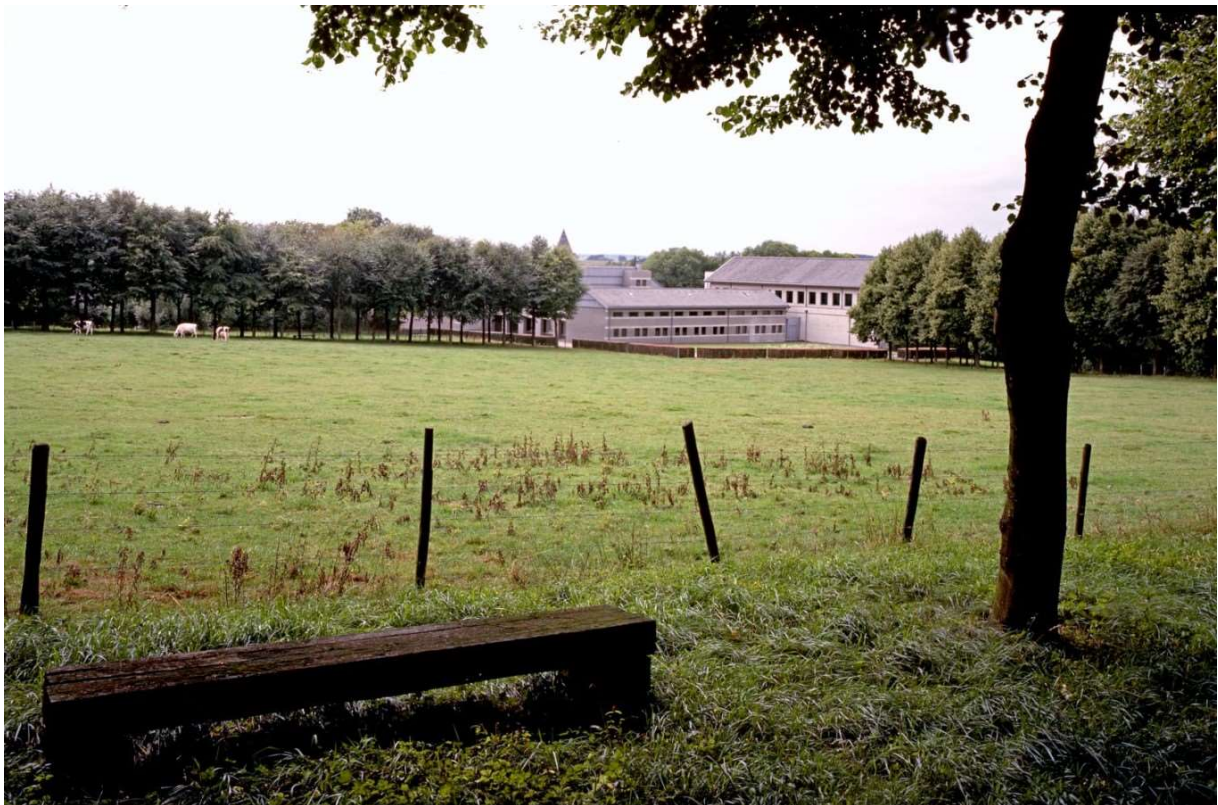
16. a felső kerengő és a nyitott árkád - Abdij Sint Benedictusberg

17. a nyitott árkád és kert kapcsolata - Abdij Sint Benedictusberg

A Vaals-i kolostor bővítésének magját a „felső” kerengő jelenti, formáját a különböző elemek - a meglévő kolostorrész, az új templom, és a könyvtárat és sekrestyét magába foglaló épület - ügyes elrendezésének köszönheti. Az árkád a kerengő két oldalán fut végig és nagy üvegfelületekkel tekint az épületek által közbezárt téren lévő zöldre. A kerengő harmadik oldalát a már meglévő épületszárny foglalja el, míg a negyedik oldalon az utolsó olyan építészeti elem található, amelyet Van der Laan először itt a Vaals-i kolostornál alkalmazott, ez pedig nem más, mint egy széles, nyitott árkád. Ez az elem kibővíti a kerengő terét, ugyanakkor befejezi, teljessé is teszi azt, ezzel egy időben mintegy átmeneti térré válik a monostor külső- és belső terei között. A gondolatok és terek ilyen irányú játéka felfedezhető a szerzetes-építész későbbi munkáinál is. Az árkád egy olyan sajátos fedett-nyitott tér, mely kapcsolatot keres a természeti- és épített világ, illetve a kint és bent között, éreztetni próbálja a két dolog, a külső- és belső világ, egymástól való függését.

A kert

18. a kolostor látványa a kertből - Abdij Sint Benedictusberg

A természet

„A vallásos ember számára a természet sohasem pusztán csak „természetes”: mindig vallásos jelentőséggel telített. Ezt könnyű megérteni, hiszen a kozmosz isteni alkotás: a világ isten kezéből keletkezett, és ezért egyszer s mindenkorra meg van szentelve. Nem csupán az istenektől közvetlenül kölcsönzött szentségről van itt szó, mint például valamely hely vagy tárgy esetében, amelyet az isteni

jelenlét szentelt meg. Az istenek ennél többet tettek: a szentség különböző modalitásait már a világ és a kozmikus jelenségek szerkezetében kinyilvánították.”²⁹

A kert formai kialakításának alap gondolata, hogy a kert az emberiség története során összekötő kapocs a makrokozmosz és mikrokozmosz között. Szimbóluma a paradicsomi állapotnak az isteni, teremtett és az ember által megművelt, létrehozott földi térnek.

Dom Hans van der Laan a külső terek kialakításával is foglalkozott, ezekre a belső terek formálásához hasonlóan precíz, letisztult arányrendszerét alkalmazta. Kapcsolatot keresett az újonnan ültetett fák és újonnan létesített sétányok, illetve a meglévő erdővel. Az általa létrehozott „természeti” környezet egyfajta szimulációja a városi tájnak, ahol a fasorok épületek sorának és a tisztások tereknek felelnek meg. Ezen „terek” egyike a szerzetesek temetője, ahol a sírok félkör alakba rendezve helyezkednek el.

A kertben pihenve, vagy éppen a napi munkafeladatokat végezve a szerzetesek közvetlen kapcsolatba kerülnek a természettel. Az ösvényeken sétálva lehetőségük nyílik a gondolatikban való elmélyülésre, a testi és lelki regenerációra vagy akár az őket körülvevő természet értékeinek, csodáinak megfigyelésére is. A természetben átélt tapasztalások közel állnak a vallásos élményhez, az élményt átélő „azonosul valamiféle szakrális erővel, belép egy szakrális térbe”³⁰(Dúll Andrea – „Vannak vidékek legbelül” – *Térpoétika, Helikon folyóirat*) Az ilyen formán megélt természeti szakralitás élmények során felerősödnek az élményt átélőben a vizuális, szag-, hang- és egyéb érzékek, egy extrém, felfokozott tudatállapotba kerül, mely hatások végül egy „csúcshatás”-hoz vezetnek.

A víz

„A víz lehetőségek összességét szimbolizálja, forrás és kezdet, a létezés valamennyi lehetőségének tárháza, megelőz minden formát, és hordoz minden teremtést ... A vízbe merülés viszont a megformálatlanba való visszatérést, a differenciálatlan preegzisztens állapothoz való újbóli csatlakozást érzékelteti. A vízből való felmerülés a megformálás kozmogóniai aktusát ismétli meg; az elmerülés a formák feloldódását jelenti. A víz szimbolizmusa ennél fogva mind a halált, mind az újjászületést magába foglalja.”³¹

A monostorok alapítására kijelölt területnek, amennyiben a monostort természeti környezetben kívánták létrehozni, rendelkeznie kellett természetes víznyerő hellyel, forrással vagy kúttal. A kertben található egy forrás, aminek fizikai meglétén kívül szimbolikus jelentősége is van.

A refektórium

A kolostor alsó kerengőjének déli oldalán, a földszinten található a szerzetesek étkezője, a refektórium. Ezt az épületszárnyat még Dominikus Böhm tervei szerint építik fel, majd az ötvenes évek második felében Van der Laan tervei szerint kezdik el az átalakítását. Az apátság építéstörténetéből következően sokáig nem rendelkezik önálló templomépülettel, ezért 1961-ig az altemplom, illetve 1967-ig a templom teljes elkészültéig a Böhm-féle épületszárny legnagyobb terét, a jelenlegi refektóriumot használták templomként. A „templomtér” refektóriummal alakítása Van der Laan tervei szerint zajlott. Ennek során

²⁹ Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p105

³⁰ Dúll Andrea: „Vannak vidékek legbelül”. Szakralitás a helyhasználatban – környezetpszichológiai megközelítésben, Helikon Irodalomtudományi Szemle, Térpoétika, 56. évf. 1-2.sz., 2010, p227-238

³¹ Eliade, Mircea: A szent és a profán, Európa Kiadó, Budapest, 1957/2009, p118-119

egy a kolostor többi Van der Laan által tervezett teréhez hasonlóan egy igen egyszerű, puritán tér került kialakításra, egyszerű meszelt téglafalakkal és beton padlóval. A refektórium bútorzatát szintén Van der Laan tervezte.

A szerzetesek étkezéseit a regula szabályozza, az étkezés közös, rendszeresen ismételt tevékenység, melyen a teljes közösség részt vesz, ilyenformán fontos „közösségkovácsoló” szerepe van. A szerzetesek közös étkezésein vendégeik is részt vesznek, ezáltal mintegy befogadják őket közösségükbe. Mindez hozzájárul az otthonosságérzés mielőbbi kialakulásához.

19. a refektórium – Abdij Sint Benedictusberg

A cella

A vaalsi kolostor szerzeteseinek cellái a régi szárny emeletén találhatóak. A rend szigorúan szabályozza a szerzetesek személyes tulajdonát, napi tevékenységeit és a mindennapjaikhoz szükséges tereket. Így a cella tere és bútorzata is szabályozott. A cellákban elhelyezett bútorok formavilágának és méretének kialakításánál a szerzetes-építész az egyszerűséget szem előtt tartva alkalmazta saját arányrendszerét.

A cella a személyes elvonulás és pihenés helyszíne.

20. egy vendégszoba berendezése – Abdij Sint Benedictusberg

A kolostor tervezésében kettősség volt jellemző, egyrészt megfelelni a barátok igényeinek, másrészt pedig tiszteletben tartani a bencés regulát. Az egész épületet a rendkívüli tisztaság és közvetlenül az építési rendszer, illetve a felhasznált hétköznapi építési anyagok tulajdonságai által generált terek határozzák meg. Minden funkció határozottan elkülönül, külön tömbben található a templom, a könyvtár, a sekrestye és a bejárat. Van der Laan az épület tervezéséhez egy sajátos arányrendszert fejlesztett ki, ez a plasztikus számok rendszere, mely összetett arány- és mértékrendszer segítségével hozta létre a kolostor formavilágát. A fő cél, hogy feltáruljon az alkotóelemek tiszta természete, ezért alkalmaz Van der Laan bő habarcsrétegbe rakott vékonyan mázolt téglafalakat és pilléreket, látszó vasbeton gerendákat és födémekeket, cementsimítású padlókat, síkűveg ablakokat, festett fa pallókkal burkolt mennyezeteket, gránit oltárokat. Illetve azért alkalmazza az anyagokat és szerkezeteket ilyen teljesen letisztult formában, dísztelenül, hogy ezáltal se vonja el a figyelmet a lényegről, a lélek elmélyedéséről, az elcsendesedésről, a transzcendens élmény átéléséről.

A monostor szakrális tere építészeti egyediségén kívül a hívők számára mély érzelmi töltéssel bír, megtestesíti ember és természet kapcsolatát, lehetőséget biztosít a transzcendens élmény átélésére, a belső elcsendesedésre.

E sajátos tér kialakulása nem pusztán az építészeti intuíció eredménye, annál sokkal többről van szó. A Van der Laan által létrehozott monasztikus terek egy élet építészeti elméleti vizsgálódásainak, kutatásainak eredményei, az építész hitvallásának és egy sajátos arányrendszernek a tárgyi testet öltése.

1. Tézis

„Építészeti csinálni nem azt jelenti, hogy valamit csinálunk semmiből, hanem újramodellezünk dolgokat, melyek már léteztek”.³² Az épített környezet és a természet, a belső- és külső tér kapcsolata meghatározója Van der Laan építészeti elméletének, és ugyanakkor kapcsolódási pontot jelent a bencés építészeti tanításaival.

³² Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: Dom. Hans van der Laan, Architectura & Natura, Amsterdam, 2001

AZ ARÁNYRENDSZER

1960-ban Dom. Hans van der Laan egy rövid könyvet publikált „A plasztikus számok” címmel, ami az azonos nevű arányrendszerét mutatta be. Ezt követte 1977-ben az „Architectonic Space: Fifteen lessons of the disposition of the human habitat” című műve, ami tovább finomította elképzeléseit és azoknak arányrendszerén keresztüli alkalmazását. Van der Laan számára, az általa plasztikus számoknak nevezett arányok nem misztikus, vagy szakrális tartamúak voltak, hanem objektív eredményei az emberi érzékelés alapjainak, a helyteremtés esszenciái és a szerkezet részei.

Ismerte a római, középkori és reneszánsz építészeti elméleteket és arányrendszereket. Az általa létrehozott arányrendszer eredménye nem egyfajta idealizált platonikus forma, hanem a méretek gyakorlati alkalmazásai, amik kapcsolatot teremtenek az emberi észlelés és az építészet terei és anyagai között.

Van der Laant már gyerekkora óta érdekelte a világ közvetlen megfigyelése, hogy valamiféleképpen megfejtse a világ „rendjét”:

„Ez valami olyasmi volt, ami már gyermekkorom óta érdekelt: hogy egy dolog részében megtaláljam az egészet. Emlékszem a felfedezésemre, amit még a természet iránt érdeklődő iskolás fiúként tettem, hogy a fa formája megjelenik a levele formájában. Ez a részeknek az egészben való újralfedezése és a hasonló kapcsolatok vezérmotívumaivá váltak minden a liturgia, az építészet és a filozófia területén írott tanulmányomnak...”³³

Az alapvető kapcsolatok iránti érdeklődése vezette el őt a felismerésig, hogy a helyteremtésre, mint alapvető emberi cselekedetre tekintsen. Számára az építészet egy közvetítő közeg, egy köztes tér, ami közvetít ég és föld között. A függőleges fal kiegészíti a vízszintes földet és létrehozza az első kapcsolódási felületet ember és természet között. Valójában a két fal közötti tér, ami tisztán lehatárolja a természet homogenitását és építészetet teremt. A falak és a közöttük levő terek jelentik az építészeti forma és tömeg esszenciáját, ezért szükséges a közöttük levő kapcsolatok pontos meghatározása.

Az építészet, művészet feladata Van der Laan elmélete szerint, hogy közvetítsen a határolt alkotó értelem, az emberek, és a határtalan alkotó értelem, a természet között. Arányrendszere egyfajta megoldást kínál az emberek számára a kozmoszban elfoglalt helyük megtalálására. Van der Laan szerint az emberi létnek három szintje van: tapasztalás, érzékelés és tudás. Ehhez kapcsolódnak az alapvető módok, ahogyan az emberek megméri és megértik környezetüket. Elmélete szerint az emberek ösztönösen megméri fizikai környezetüket és az így szerzett méret és kapcsolattípusok alapján strukturálják megértésüket.

Arányrendszere Vitruvius szimmetria elméletére épül – a kapcsolatra az alap, a méretek sora és az egész között. Palladio harmonikus arányrendszerét is alkalmazhatta a szobák, cellák három dimenziójának meghatározásánál – a térarányok harmonikus összehangolása azt jelentette, hogy egyensúlyt teremtett a szobák szélessége és hosszúsága között, azért, hogy meghatározza magasságuk. Palladiohoz hasonlóan Van der Laan is egy három részes rendszert használt, melyben összefüggés van minden méret között; az egyes egységek az alap modul többszöröse, és ugyanakkor mindegyikük része az egésznek, vagy a legnagyobb méretnek. A zenei arányokhoz hasonlóan rendszere alulról és felülről is határolt, de rendelkezik egy aránysorral, mely a fal vastagságától a teljes épületre kiterjed, mindez azt szolgálja, hogy kialakulhasson egy a saját részeivel kölcsönös viszonyban álló téri egész.

³³ Barrie, Thomas: The Sacred In-Between, The Meditating Roles of Architecture, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2010, p151

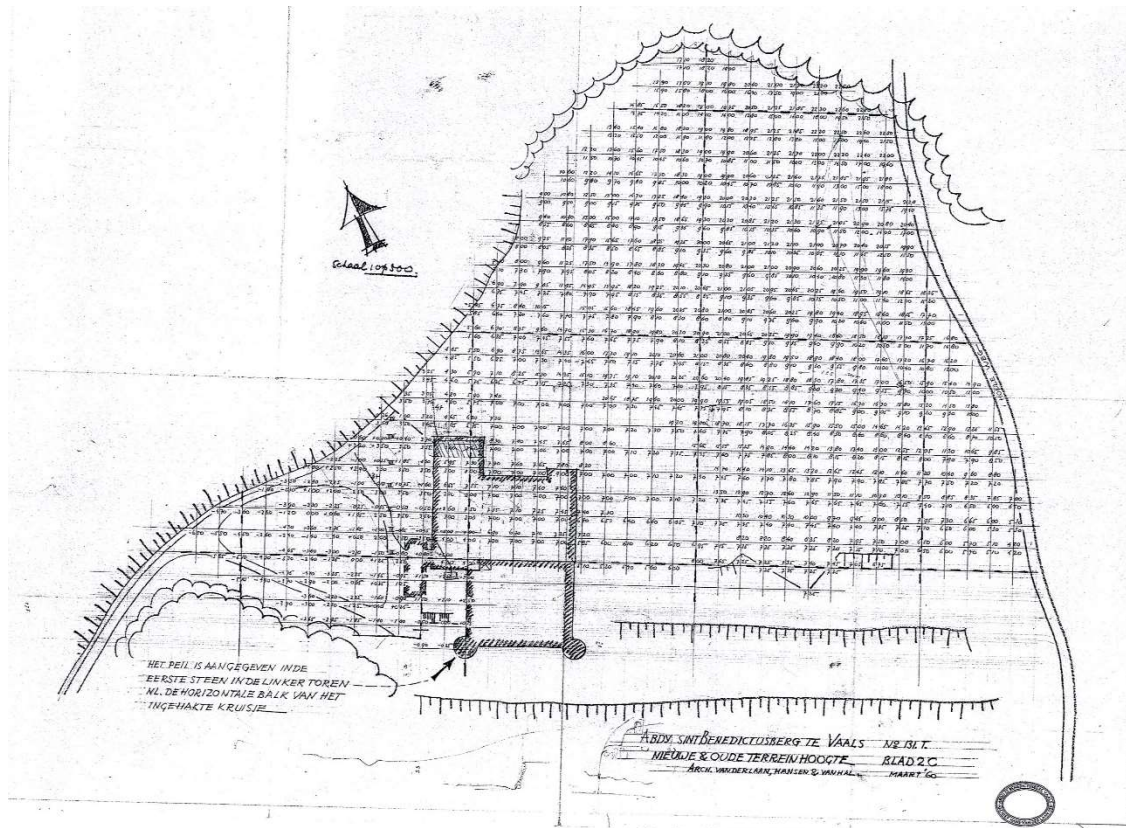
Van der Laan arányrendszerének megértéséhez egyik lehetséges útként kínálkozik az általa tervezett vaalsi apátság tereinek ilyen irányú elemzése. A legnagyobb aránnyal, az egész épülettel, kezdve Van der Laan hozzáépítései úgy tűnnek, mintha egységesítenék a meglévő épületeket, egy sajátos, szoros kapcsolatrendszer alakul ki régi és új épületek között.

A legnagyobb arányt, az épületek és közbezárt területek külső kerülete adja; a legkisebb arányt, a bejárati szárny cellájának alaprajzi méretei. A legnagyobb és legkisebb arányok között az apátság terei széles arányskálán helyezkednek el.

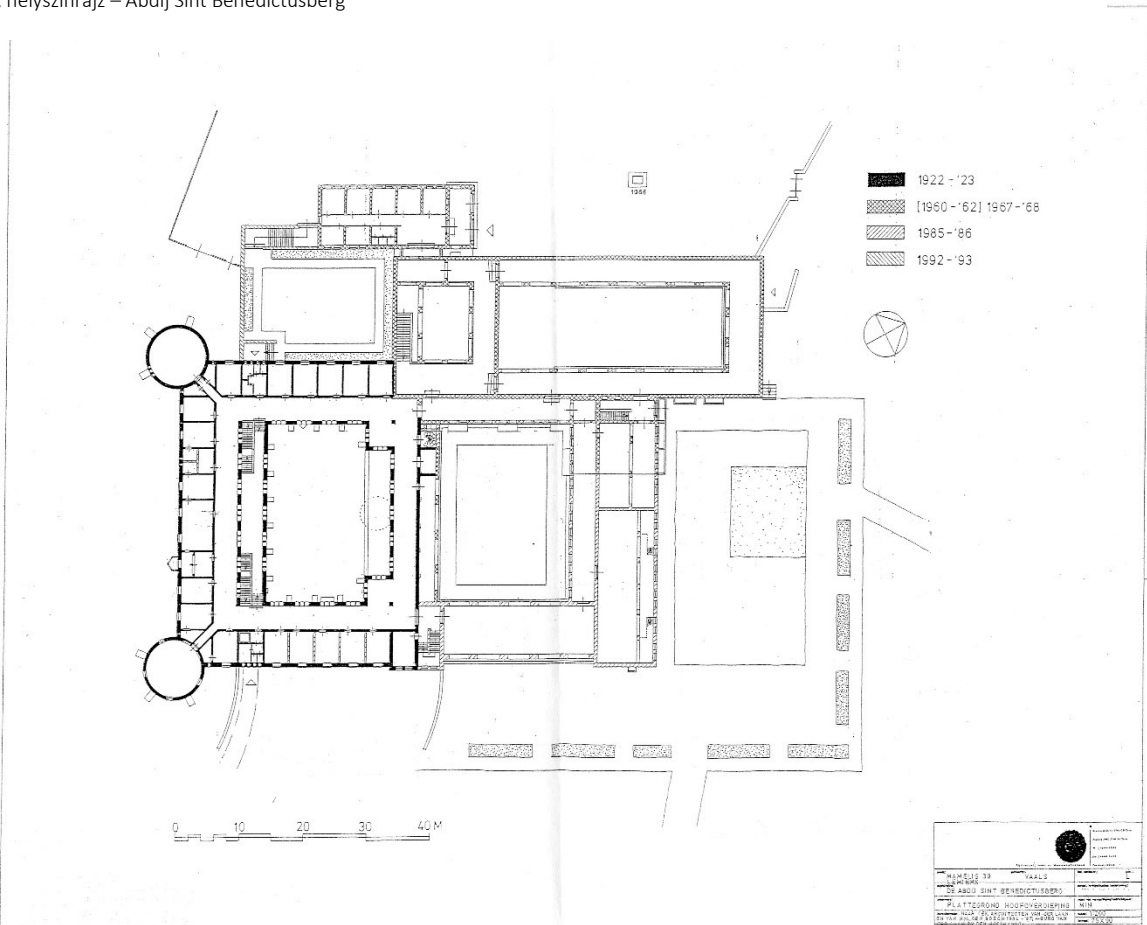
A vendégszárny cellájának egyetlen alaprajzi moduljából kiindulva a bejárati előtér előtti fedett-nyitott tér és a látogatói terek aránya 1:2, az átrium belső tér aránya 2:3, az átrium külső tér aránya 3:4, és a templom teljes méretének aránya 1:2. A legkisebb arányszám méret a cella, ami felfedezhető a templomhajóban, mely alaprajzilag modulok sorozatából áll, teljes téraránya pedig 3:8. Az árkádok 55cm vastag téglapillérei a legkisebbek az egymással összefüggő méretek arányai közül. Az oldalhajók szélessége 385cm, ami az alapmodul, az 55cm vastagságú pillér hétszerese.

A II. Vatikáni Zsinatnak megfelelően a templomtér nyitott és mentes az ortodox templomok határozott téri rendjétől. A templomtér a ciszterci építészet emlékét idézi meg, azáltal, hogy a teret leginkább meghatározó építészeti elemek az arányok. A templomtér úgy értelmezhető, mint egymással kapcsolódó terek, melyek mindegyikének arányát speciális funkciója határozza meg, és mind hozzájárul az egység megteremtéséhez. A teret hosszirányban 8, haránt irányban 3 nyílásköz határozza meg; 1x3 nyílásköz szolgál a liturgiák végzésére, 3x3 nyílásköz a szerzetesek kórusának és az oltár helye, és 4x3 nyílásköz a gyülekezeti tér.

A főhajó belsejének egyik legkiemelkedőbb eleme az árkádok és a gádorfal közötti kapcsolat, ahol az alsó szint árkádjainak nyílásai és a felső szinti gádorfal ablaknyílásai nem esnek egybe, hanem úgy tűnik, hogy saját méretrendszerüket követik. Az alsó és felső nyílások között egy speciális kapcsolat alakul ki, mely elsősorban összefüggéstelennek tűnik – a rövidebb oldalakon 5 nyílás van 3 nyílás felett, a hosszoldalon 14 nyílás van 8 nyílás felett, és az ablakok nem a pillérközök közepén helyezkednek el, hanem a saját ritmusukban sorolódnak. Az egymás fölötti két nyílássor kiosztásához Van der Laan lefordította a Vitruvius-féle öt pillérpozíciót a plasztikus számok méretének meghatározásához. A templom pilléreinek kiosztásához az *eustylos* alatti és a *pyncostylos* feletti nyílásközöket használta. A vendégszárny, vagy bejárati épület és a templom arányainak elemzését folytathatnánk a monostor összes Van der Laan által épített terén keresztül, azt látnánk, hogy az egyes terek arányai mind a modul arányaival, mind az egyes terek arányaival kapcsolatban vannak.

1. helyszínrajz – Abdy Sint Benedictusberg

2. vezérszinti alaprajz – Abdy Sint Benedictusberg

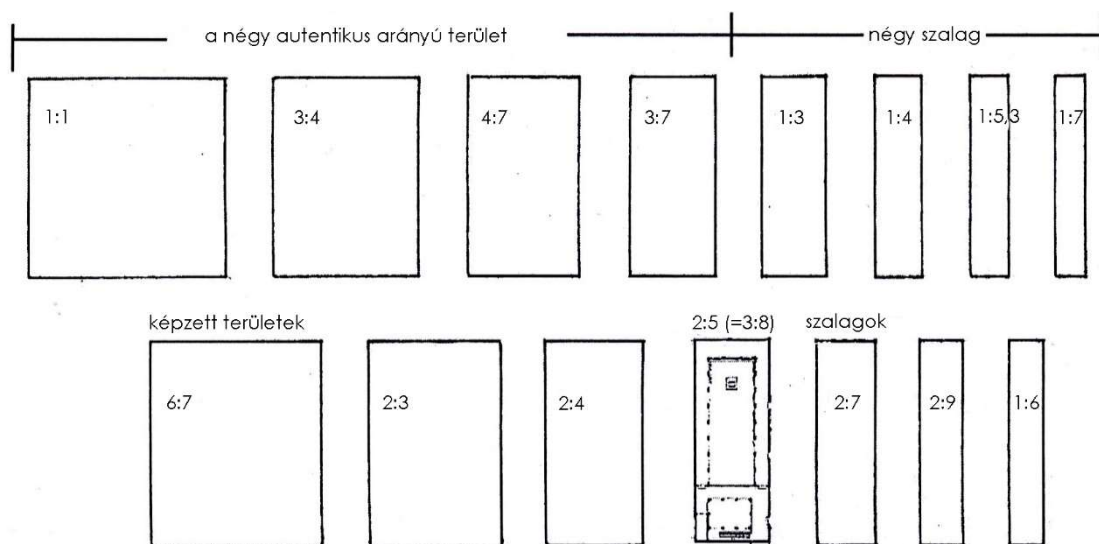
A templom tervezése

A templom tervezése azzal kezdődött, hogy kiválasztottak egy fő arányt euritmiával. Ez a választás volt az első ábra az alaprajzhoz, ebben az esetben a választás a 3:8 arányra esett.

Alább olvasható Van der Laan Richard Padovan-nak írt levele:

„Amikor 1956-ban a templom helyét meg kellett határoznunk, legott az épület szélességére és hosszára voltunk figyelemmel, így azok kölcsönös viszonyban állnak egymással. Mi még mindig számokban gondolkodtunk és nem formában.

Az alapötlet az volt, hogy 'nem túl széles és nem túl hosszú' arányú a ház, így választottuk ki a középső arányt az alaprajznak, amely egyrészt nagyobb arányú területek, másrészt szalagok között található.

3. a templom arányának kiválasztása - Abdij Sint Benedictusberg

A négy terület aránya: 1:1 – 3:4 – 4:7 – 3:7.

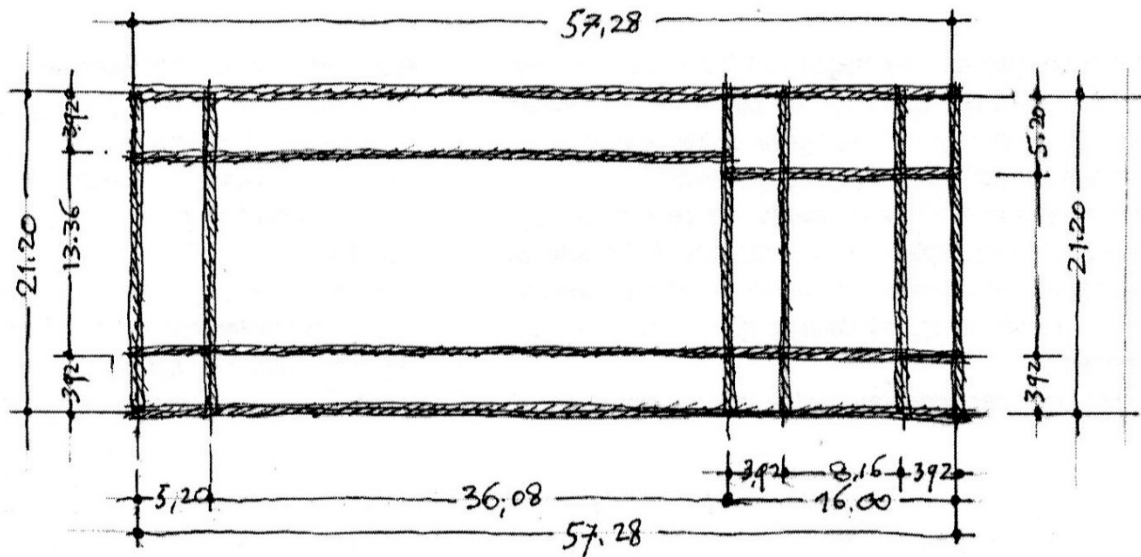
Az ezeket követő szalagok arányai: 1:3 – 1:4 – 1:5,3 – 1:7.

Mindkét méretsor mindig 4/3-al növekszik, ennek következtében a méretrendszer erre építettük.

Úgy választottuk ki az alaprajz arányát, hogy az a legszűkebb terület és a legszélesebb szalag között legyen, 3:7 és 1:3 vagy 3:9. Így találtuk meg a 3:8 arányt, ami később visszatért az oldalfal és a végfal pilléreinek helyzeténél a templomtérben. Számunkra ez az arány egy négyzet alakú szoba és egy hosszú folyosó aránya között volt. Ez az arányszám minden más aránynál, a leghosszabb és a legszélesebb részek között is felfedezhető: az átriumnál, a galéria legelemibb részeinél, a pillérek szélessége és vastagsága között, hogy az arányok sora a templom legnagyobb méretét összekösse a legkisebb méretével: a fal vastagságával.”³⁴

³⁴ dr ir Tummers, L.J.M – dr ir Tummers-Zuurmond, J.M.: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, Sieca Repro, Delft, 2005, p28

A plasztikus számok használatával meghatározták az épület fő arányait, melyeket az alábbi sémán láthatunk.

4. templom és átrium méretségmája – Abdij Sint Benedictusberg

Amikor azonban a Vaals-i apátság templomának tervezésében eljött az első vázlatok bemutatásának pillanata, az építész elment a plasztikus számok tiszta értelmezése és a nagyfokú pontosság elemzésének irányába, és csak a munkarajzokba engedett betekintést. Ezáltal a fentebb bemutatott számrendszer elemeit sikerült alkalmaznia. A méretrendszerre vonatkozó méreteket méterben és centiméterben adta meg.

A templom fő méretei 21,20 * 57,28 m. Visszatérve a kettős sorozat legelejére, a legnagyobb értéket találjuk.

75,88	57,28	43,24	32,64	24,64	18,60	14,94	10,60
65,28	49,28	37,20	28,08	21,20	16,00	12,08	9,12
10,60	8,00	6,04	4,58	3,44	2,60	1,96	1,48
9,12	6,88	5,10 ⁵	3,92	2,96	2,23 ⁵	1,69 ⁵	1,28
1,48	1,12	0,84 ⁵	0,64	0,48	0,36	0,27 ⁵	0,21
1,28	0,98	0,74	0,56	0,42	0,32	0,24	0,18

5. a plasztikus számok méretségmája – Abdij Sint Benedictusberg

A középső kettős rendszerben találhatóak a cellatérre, a templomtérben lévő traktusokra és az átriumban lévő galériára vonatkozó méretek. Ehhez a méret rendszerhez tartoznak az épület különböző magassági méretű szakaszai.

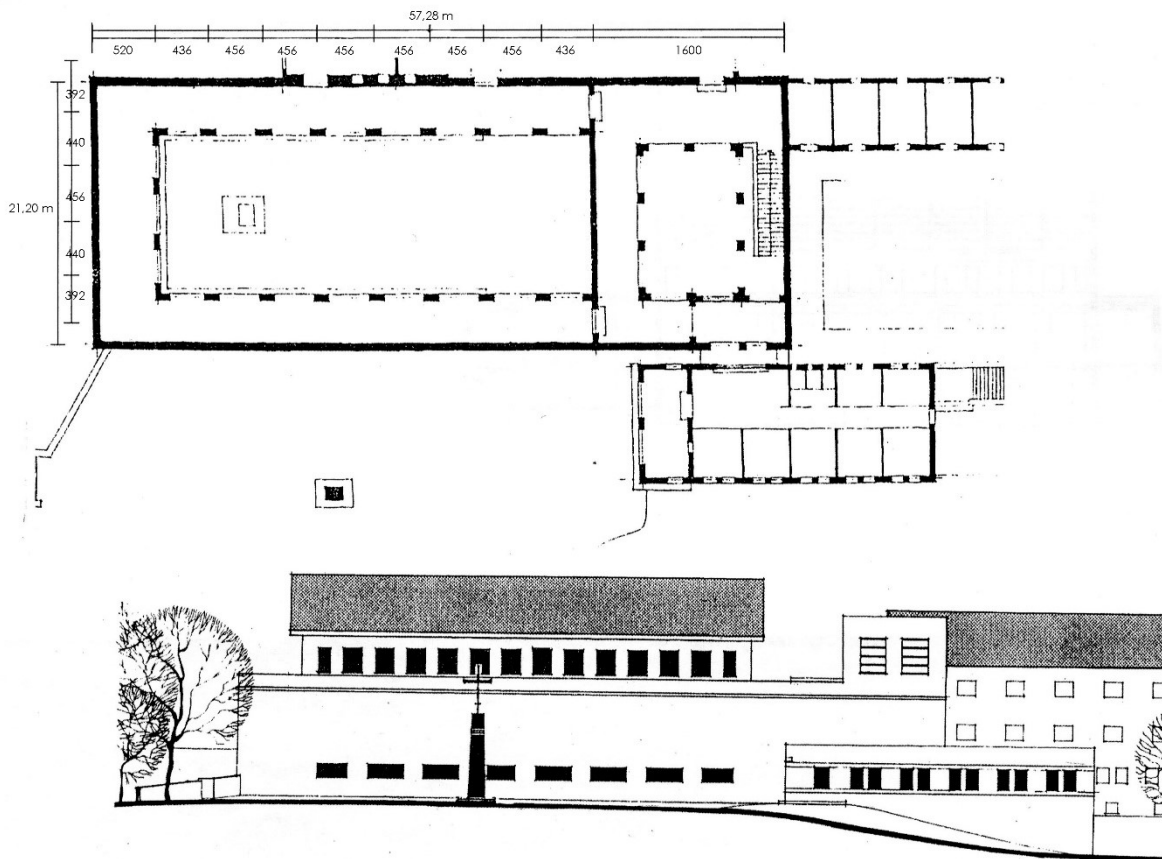
A méretségmájó utolsó rendszere ismételtlen a felette lévő rendszer egy hetedik helyen álló tagjával indul. Így balra alul látjuk a 3,92-t, a középső méretrend közepén, ami az alacsonyabb belmagasságú oldalhajó szélességi mérete, a lejjebb lévő rendszerben pedig az 0,56 áll, ami a fal vastagsága.

A templom átriummal együtt mért 21,20 * 57,28 m-es mérete kölcsönös viszonyban áll a 3 : 8 aránnyal.

Az előépület, fogadóépület mérete 9,30 * 24,70m. Az alaprajznak ezért nagy egészében azonos arányai vannak, nevezetesen 3 : 8.

Az átrium 16 méter széles, ezért a méretéhez hozzáadtunk 5,20 métert, így a galéria hosszoldala 21,20 méter lesz, ami pontosan 3/8-a az 57,28 méteres teljes hosszának. Mindkét oldalgalériához egyformán hozzáadjuk a szélességének a 3/8-át. Ezzel összefüggésben a teljes szélesség és a teljes hossz a nagy egésznek azonos része, azaz 3/8-a, úgy hogy a hosszúság és a szélesség közötti közös arány, amelyik továbbra is a templomhajó arányaival egyezik meg, ismét azonos marad a nagy egészre nézve, nevezetesen 3 : 8.

Ez a 3 : 8 arány visszatér a templom főhajó traktusainak számánál is, ami 3 traktus a templom szélességében és 8 a hosszában.

6. templom alaprajz és homlokzat – Abdij Sint Benedictusberg

A fal helyzete

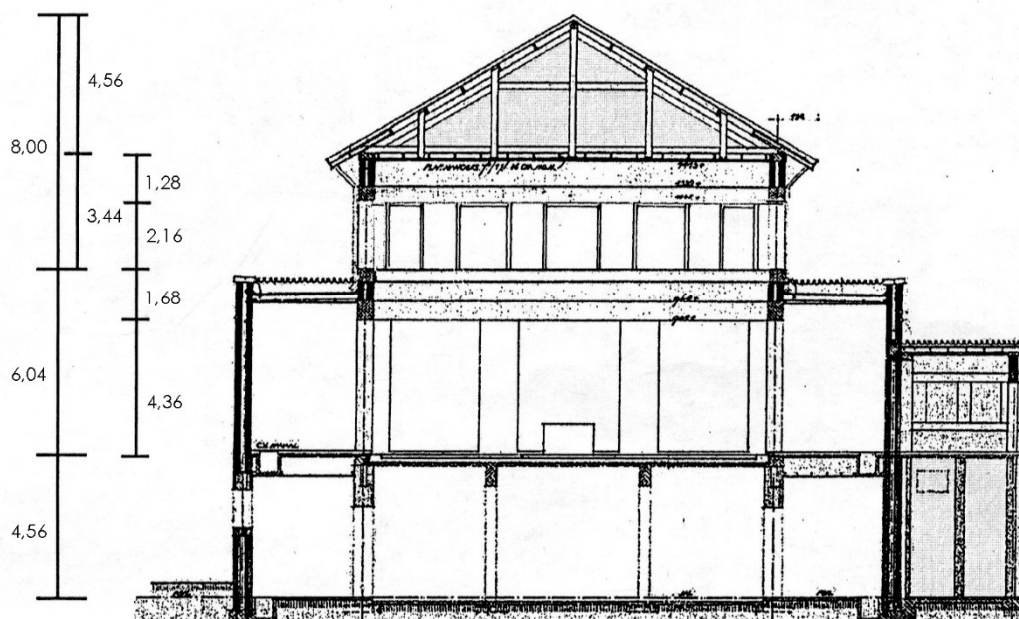
Az épülethez tartozik az enteriőrök kialakítása, ezek azonban még csak a falak által lehatárolt terek. Ez a paradoxon nagyon fontos a falak diszpozíciójának magyarázatában. Vaals-ban különböző belsőket

kellett kialakítani az átriumban és a templomban a nagyon drasztikusan zárt vastag falakkal. Az ablakok pozícióit ebben az épületben igen takarékosan találták ki; a galéria vastag falai adta pillérállások között, egymással szemközti falnyílások szolgálnak ablaknyílásként.

A Bossche School bazilika sémája sok változáson ment keresztül, mire Vaals-ban egy modern, eszményi típus lett. Ebben a templomban hiányzik az átriumot a templommal összekötő középső ajtó, továbbá a templom emeletén az oldalgalériák ablakai is hiányoznak, mindezek alapvető jellegzetességeivé váltak a tervezésnek.

A pillérállások sorolás körben a templomtérben gazdag formajátékot kölcsönöz a belső térnek.

A pillérek vastagsága pontosan $1/7$ arányban áll a galéria szélességgel, mint arról a XI. fejezet³⁵ – 'A fal helyzete' – érvelt. A falvastagság nagyon meghatározó az építészetben, míg az épület falainak tervezéstörténete azt mutatja, hogy a további pillérhelyek pontjai szabadabban meghatározhatók. A galéria és a tényleges templomtér között láthatjuk a $2 : 7$ arányú *eustylos* pillérostást. Vertikális értelemben egy számsort láthatunk a középső méretrendből származó középső négy mérettel: 8,00, 6,04, 4,56 és 3,44.

7. templom keresztmetszete – Abdijs Sint Benedictusberg

A templomhájó traktusai, az utolsó traktusokat kivéve 4,56 m szélesek és 6,04 m magasak, azaz $3 : 4$ arányúak. A minden traktus felett átívelő architráv (áthidaló) magassága 1,68 m, ami a traktus magasságának $2/7$ -e, hasonlóképpen a traktus 4,56 m-es szélessége a pilléreknél 1,28 m-re csökkent, ami szintén az eredeti méret $2/7$ -e, így a nyílások a traktusokkal azonos arányúak, nevezetesen $3 : 4$.

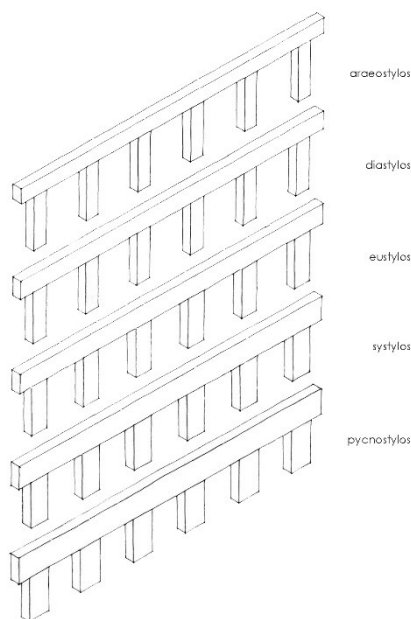
³⁵ Dom. van der Laan, Hans: Architectonic space, ford.: Richard Padovan, Leiden E. J. Brill, 1983

A felső pillérállások keretein keresztül jut be a fény a 2,60 m széles és 3,44 m magas nyílásokon át, ezek aránya is 3 : 4. Itt egy pillérállás szélessége 3 : 8, a *pycnostylos* lett kiválasztva és a keret feletti gerenda magassága a keret összmagasságának 3/8-a, így itt is 3 : 4 a nyílás aránya.

A plasztikus számok tulajdonságainak köszönhetően a tervezés során sikerül arányosítani az egészet az épület alkotóelemeihez. Minden így meghatározott méretsorral minden épület megfoghatóvá válik.

Így látjuk azt, hogy a templomtér tényleges formája azonos minőségű lesz minden épületnél. Valami hasonló fordul elő minden traktusban, mindkettő felett és alatt. A falszakaszok magukban álló alakok, melyek arányai három a négyhez, és ezután a pillérméret és áthidaló méret csökkenése továbbra is egy nyílás a traktuson, amelyek nem méret rendszert mutatnak és ismét a 3 : 4 arányt mutatja. A tényleges templomtér méretei többletméret a kompozícióban azért, hogy a traktusok többszörözésével konfliktusba kerülnek a teljes mérettel. A sarokban a legalsó és a legfelső pillérállás látható.

A Vitruvius-féle öt pillérpozíció

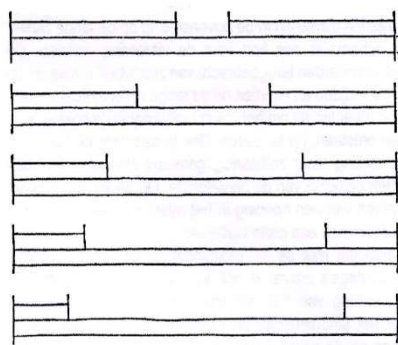
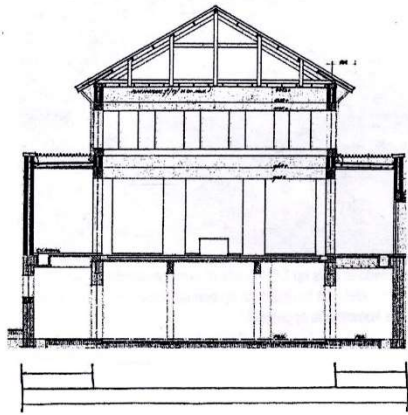

A *pycnostylos* esetén két pillér közé egy és egy fél pillér állítható; a *systylos* esetén kettő és a *diastylos* esetén három pillér. Amennyiben a két pillér közötti nyílásba három, vagy annál több pillér állítható, akkor *araeostylos*-ról beszélhetünk. Végül Vitruvius az ötödik pillérpozíciót jelöli meg, ahol kettő és egy negyed pillér állítható a pillérközbe, ezt nevezzük *eustylos*-nak.³⁶

Van der Laan lefordította a Vitruvius-féle öt pillérpozíciót a plasztikus számok méretének meghatározásához. A templom pilléreinek kiosztásához az *eustylos* alatti és a *pycnostylos* feletti nyílásközöket használt.

8. Vitruvius-féle öt pillérpozíció

³⁶ Dom. van der Laan, Hans: Architectonic space, ford.: Richard Padovan, Leiden E. J. Brill, 1983, p140

9. metszeti arányok – Abdij Sint Benedictusberg

A templomtér közepén kialakul egy galéria, amit masszív falak vesznek körül. A galéria szélessége $1/5$ -e a templom teljes szélességének. A két galéria együttes nagysága $2/5$ ($=3/8$) az egész szélességhez képest.

A kettős szuperpozícióhoz egyenlő méretek szükségesek, amelyben az autentikus arányok öt lehetőséget határoznak meg: az első szuperpozíciónál a nagy egész két kisebb résszel, a másodiknál két nagyobb darabbal, a harmadiknál két kisebb darabbal, a negyediknél két nagy elemmel és az ötödiknél két kis elemmel kerül párba.

1961-ig tizenöt séma született a templomtér falainak diszpozíciójára. A XIII. séma felső pillérállásai az alul lévő pillérállásokhoz képesti szétválást mutatják. Így hat traktust látunk a templom szélességében és tizenhat traktust a hosszoldal mentén a felső pillérállásokban. A megvalósítás során a traktusok száma hatról öt traktusra csökkent a rövid oldalon és tizennégyre a hosszoldalon. Ez azért alakult így, mert a nagyobb hosszúságok méretkonfliktust okoztak a sarkokban és ezt így lehetett megoldani. Így a felső pillérállások nagyobb függetlenséggel rendelkeznek, mint szabad osztály az alsó pillérállásokhoz képest.

A bejárati tér, az átriumban levő lépcsőház és a templomtér pillérállásainak sajátos rendszere által válik izgalmas manifesztummá az épület, az egész komplexum vizuális megjelenése.

A bejárati tér, az átriumban levő lépcsőház és a templomtér pillérállásainak sajátos rendszere által válik izgalmas manifesztummá az épület, az egész komplexum vizuális megjelenése.

„... Van der Laan a plasztikus számok segítségével kereste meg a legjobbnak érzett arányokat. A tömegek és belső terek arányait, a falpillérek és nyílásközök arányait, az udvar és a határoló kolonnád arányait mind gondosan mérlegelte. Vitruvius intervallum-elméletét azzal fejlesztette tovább, hogy nemcsak a pillér és pillérköz arányát vizsgálta, hanem a falvastagság és a tér szélességének viszonyát is. Ezért olyan kiegyensúlyozott a kripta, a templom és az udvarok terének és határoló falainak viszonya. Az arányok skálájából mindig a középsőt választva, egyszerre követte Vitruviust és Szent Benedek mérsékletesség eszményét.”

Ezért jellemezhetette Van der Laan az apátsági épületet avatása után a következőképpen:

„Nem túl kicsi, nem túl nagy; nem túl hosszú és nem túl rövid; nem túl vastag és nem túl vékony; nem túl nyitott és nem túl zárt; nem túl sötét és nem túl világos.”

Első olvasatra bizonyára nehezen felfoghatónak tűnik ez a sok számadat és arány, de ezek a számok, arányok csak a meglevő tér, térelemek egymáshoz való viszonyát fejezik ki, és ez a viszonyrendszer határozza meg a teljes kolostort a legkisebb részlettől az egészig. A Van der Laan által létrehozott épületek speciális helyet foglalnak el az építészetben, a tradíció és innováció, a hagyományok és újítás, régi és új között – a vernakuláris és kortárs építészet között. Megtestesíti a Vitruvius-i és reneszánsz arányelveket, átranzformálja a nyeregtetős épületek archetipikus formáját és ésszerű, modernista anyagokat és módszereket használ a tervezésben és az építésben egyaránt. Az építészeti rend Van der Laan arányrendszerének alkalmazásán keresztül felerősítette a bencés monasztikus élet alapvető egyszerűségét. A szerkezetek és terek rendje és üteme a monostor szabályozott életére reflektál.

A rend eszközei – a megfigyelés és kísérlet fontossága

Az építészet esszenciája abban áll, hogy hogyan hozzuk létre a határozott térbeli elemeket úgy, hogy határozott életterek adódjanak közöttük. „Ezért az építészetben az első kérdés nem az, hogy miből építsünk házat, vagy hogy milyen házat építsünk, hanem maga az építés.”³⁷ – Dom. Hans van der Laan

Alkotásunk a természeti világtól függő. Nem tereket építünk, hanem csak elveszük őket a természeti térből, sőt ezt a kivonást olyan térbeli elemekkel hozzuk létre, melyek a föld tömegéből formálódtak. Ahogy a föld tömegéből elveszünk egy darabot, ez a darab hozzájut valamihez, ami a föld tömegéből hiányzik: a formához.

A formához már képesek vagyunk méretet is társítani. A méret megbecsüléséhez szükségünk van egy eszközre, amellyel képesek vagyunk meghatározni a különböző méretű dolgok egymáshoz való viszonyát: ez az arány.

Az építési folyamat már a kezdetektől magába foglal egy meghatározott teret, egy meghatározott formát és egy meghatározott méretet. Megéljük a teret, látjuk a formát, és megbecsüljük a méretet értelmünkkel. Ez a három szint, ahol az emberi jelenlét találkozik a téri adottságokkal és mind visszatükröződik az építészetben. Azon célból, hogy a természeti teret lakhatóvá tegyük határozott darabokat vágunk ki belőle térbeli falakkal. Azért, hogy vizuálisan megragadjuk a föld tömegét, aminek tulajdonképpen csak a felszínét észleljük, darabokat hasítunk le belőle, melyek mind rendelkeznek mérettel. Azért, hogy értelmünk számára befogadhatóvá tegyük ezen méreteket a végtelen kicsitől a végtelen nagyig egyfajta elkülönítést kell alkalmaznunk.

Erre szolgálnak például Van der Laan „kavics kísérletei”.

„Amikor a kavicsot lerostálják, nem a kavics mérete a lényeg, hanem az egy bizonyos mérethez tartozó kavicsok, egy méret, ami az elménkben meghatározza a határokat.”³⁸ – Dom. Hans van der Laan

Van der Laan kísérleti úton, megfigyelései alapján indult neki elmélete igazolásának. A monostor kertjében kavicsokat kezdett gyűjteni, majd ezeket méretük szerint szétválogatta. Végül egy 36 darabból álló sorozatra csökkentette „kavicsgyűjteményét”, melyek közti méretkülönbség még éppen felfedezhető; pszichológusok megfigyelésére alapozva ennek a különbségnek a mértéke 4% a kavicsok méretét tekintve. A kavicsokat random módon szétterítve, majd szétválogatva az azonos

³⁷ Casabella jg.60 no.634 p.46-77 – Architettura senza commento, L' architetto Dom. Hans van der Laan, Strumenti di ordine, Francesco Dal Co (ed.)

³⁸ Casabella jg.60 no.634 p.46-77 – Architettura senza commento, L' architetto Dom. Hans van der Laan, Strumenti di ordine, Francesco Dal Co (ed.)

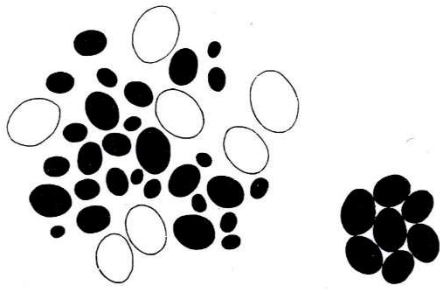

Figure 2 The remaining pebbles can again be grouped by size.

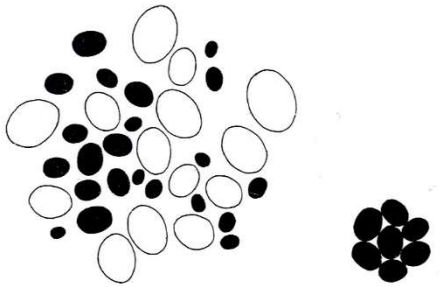

Figure 3 Once more, a clearly discernible gradation takes shape.

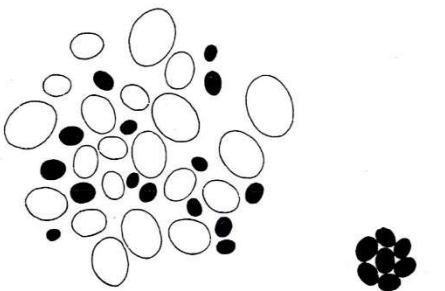

Figure 4 The pebbles that are left can still be easily divided by their size.

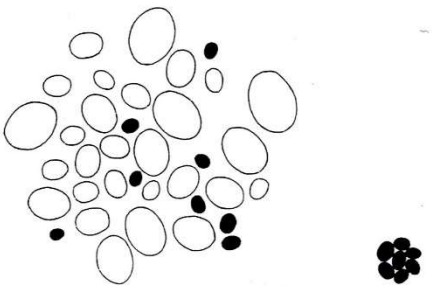

Figure 5 The last batch of pebbles all belong to the same size group.

10. kavicsok osztályozása – méretrendek kialakítása

forma felépülését teszi lehetővé folyamatos emelkedés mellett a fekvő lemeztől az álló pillérig, közepén megjelenítve az ülő pozíciót, a kockát. Amikor ezeket a testeket, formákat egymás szomszédságába helyezzük egy újfajta kapcsolat alakul ki közöttük, egyfajta „szuper-*eurhythmia*”, egy speciális arányosság, amire a görögök a „*thematismos*” szót használták, ami a különböző formák meghatározott szabályok szerinti elrendezése. Ezután a problémát már nem az jelenti, hogy meghatározzuk a formákat magasságuk, hosszuk és szélességük alapján, hanem megjelenítsük bennük „testünk három dimenzióját”. Álló, ülő és fekvő pozícióinkat kivetítjük a bennünket körülvevő dolgokra, így az épületekre is, amik tornyok, házak, galériák formájában nőnek ki a természet teréből. Ez azt jelenti, hogy a természeti tér elsődleges adottságát, egyedi függőleges orientáltságát, háromszoros intenzitással adjuk

mérettartományba tartozókat, öt csoport jött létre, csoportonként 6-7 kavicsal, melyek mindegyike hasonló méretűnek lett becsülve.

Van der Laan az „Architectonic space” hetedik fejezetét a válogatás metodikájának, matematikai megerősítésének és a módszer továbbfejleszthetőségének szentelte. A kísérlet azt mutatja, hogy létezik egy objektíven felállítható méretarány.

Az alkotás folyamatában először a méretarány születik meg elménkben, a méretarány, ami egységével és rendszerével minden műalkotásunk egészének és részének alapját jelenti. Az általunk elképzelt végső egész formája egy létrehozott természetes folyamattá mélyül, hogy emberi környezeté alakulhasson át. Többé már nem egy forma és különböző méretei közötti kapcsolatok, hanem különböző formák közötti kapcsolatoké. A természetben a formák annál különbözőbbek, minél inkább eltávolodnak a föld felszínétől, amihez köti őket a gravitáció.

Egy fekvő forma és egy függőlegesen álló forma között folyamatos lehetőségek sorozata van, ami saját testünkben kiindulva megfelel a fekvés, az ülés és az állás pozícióinak. Az *Eurhythmia*tól függ, hogy melyik kategóriába tartozik a forma. Így viszont már nincs akadálya megváltoztatni a formát dimenzióinak növelésével, vagy csökkentésével oly módon, hogy mindeközben tömege, illetve térfogata állandó maradjon. Egy egyenlő oldalhosszúságú négyzetes test, egy kocka tömegéből kiindulva a fekvő forma úgy jön létre, hogy csökkentjük a magasságát és ezzel egyidejűleg növeljük a hosszát és a szélességét; az álló formát az ellentétes folyamattal hozhatjuk létre. Hogy a test térfogata változatlan maradjon a magasságot kétszer akkora mértékben kell változtatni, mint a két vízszintes dimenziót. A méretarány öt különböző

vissza. Az építészeti formálás legfelső szintjét jelenti ezeknek az építő formáknak a terek és udvarok köré szervezése és ezáltal az egész földfelszín feletti térnek az uralása, csakúgy, mint kisebb léptékben a közvetlen körülöttünk levő teret irányítja a fal formája.

Néhány kavics és négyzetes kőhasáb segítségével sikerült igazolni ezeket a meglátásokat; ezért talán nevezhetjük őket „a rend eszközeinek”.

A plasztikus számok – elméleti háttér

A bencés szerzetes és építész Dom. Hans van der Laan egész szerzetesi életét annak szentelte, hogy találjon egy olyan méretrendszert, mely megkülönböztető stílusjegye lett annak, amit később Bossche Schoolnak neveztek. A méretrendszer alapját a plasztikus számok alkotják, melyeket akkor fedezett fel, amikor megismerte az aranymetszés határait. Az általa tervezett épületek egy nagyon fontos és letisztult architektonikus elmélet modelljei, melyek egyfajta időtlen szépséggel rendelkeznek. Van der Laan szerint az építészet lényege az arányokban rejlik, minden más másodlagos. A plasztikus számokat a méretek téri elrendezéséhez alkalmazzuk, mert ez egy olyan arányszám, mely a három-dimenziós térhez kapcsolódik. Az alapelv, hogy a fal vastagsága, mint a legkisebb méret egység, megteremti az alapot az épület más fontos méreteinek.

Bárki, aki belép egy olyan helyiségbe, amit a plasztikus számok elvei alapján terveztek azonnal átérzi, hogy ez valami különleges, anélkül, hogy képes lenne mindezt szavakba önteni. Ezért érdekes tudni, hogy ez a tapasztalás hogyan történik, és hogy mik a plasztikus számok használatában rejlő tervezési lehetőségek.

A legegyszerűbb módja a plasztikus számok koncepciója bemutatásának az aranymetszés eszköze, ami, mint arányelmélet sokkal általánosabban ismert. Ez az arány kivételesen jól alkalmazható síkfelületekre és sokan nagyon kellemesnek tartják harmonikus arányai miatt. Úgy jeleníthetjük meg, mint egy téglalapot, melynek hosszoldala úgy aránylik a rövidebbhez, mint ahogyan a kettő együttes hossza aránylik a hosszabb oldalhoz. Ez egy kettős arány. Ha a rövidebb oldal ' α ', és a hosszabb oldal ' β ', a fent leírtak következőképp írhatók át: $\beta : \alpha = (\alpha + \beta) : \beta$.

Ez az arány adja meg számunkra az aranymetszetet.

Azonban a plasztikus számok jóformán ismeretlenek. Még ma is, pedig valójában nem más, mint az aranymetszés konstans állandósítása a következő dimenzióba. Amíg az aranymetszést egy síkfelületen alkalmazzák, addig a plasztikus számok három-dimenziós architektonikus terekre utalnak. Itt a szélesség úgy aránylik a hosszhoz, mint ahogyan a hossz aránylik a magassághoz és úgy, ahogy a magasság aránylik hasonló módon a szélességhez és a hosszhoz együttesen. Képletbe foglalva így néz ki: $\alpha : \beta = \beta : \gamma = \gamma : (\alpha + \beta)$. Ez adja meg számunkra a plasztikus számokat.

A Plasztikus szám

A matematikában a plasztikus szám p (más néven, a plasztikus állandó) egy matematikai állandó az egyedi valós megoldása a harmadfokú egyenletnek.

$$x^3 = x + 1$$

értéke: $\rho \sim 1,324717957244746025960908854\dots$

A Padovan-sorozat (= plasztikus számok)

A Padovan-sorozat egész számok sorozata $P(n)$ a kezdeti értékek és az ismétlődő kapcsolatok határozzák meg.

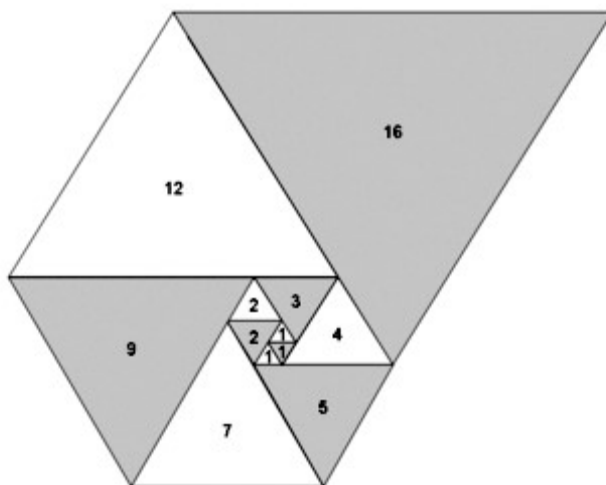
A $P(n)$ első néhány értéke:

1, 1, 1, 2, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 16, 21, 28, 37, 49, 65, 86, 114, 151, 200, 265, ...

A Padovan-sorozatot Richard Padovan után nevezték el, aki a holland építész, Hans van der Laan-nak tulajdonítja felfedezését 1994-es esszéjében, Dom. Hans van der Laan: Modern Primitive.

A számsort Ian Stewart írta le a Scientific American, Mathematical Recreations rovatában 1996. júniusában.

Ismétlődő kapcsolatok

A spirálban minden háromszög egyik oldala azonos másik két háromszögével, ami vizuális bizonyítéka annak, hogy a Padovan-sorozat kielégíti az ismétlődő kapcsolatokat.

Innen indulva, az ismétlődés meghatározható és más ismétlődések is felfedezhetők, az ember létrehozhat végtelen számú további ismétlődést, ha ismételten lecseréli $P(m)$ -t $P(m-2)+P(m-3)$ -ra.

11. Padovan-sorozat grafikai megjelenítése

$$P(m) = P(m-2) + P(m-3)$$

2. Tézis

Van der Laan számára, az általa plasztikus számoknak nevezett arányok nem misztikus, vagy szakrális tartamúak voltak, hanem objektív eredményei az emberi érzékelés alapjainak, a helyteremtés esszenciái és a szerkezet részei. Az általa létrehozott arányrendszer eredménye nem egyfajta idealizált platonikus forma, hanem a méretek gyakorlati alkalmazásai, amik kapcsolatot teremtenek az emberi észlelés és az építészet terei és anyagai között.

A BOSSCHE SCHOOL

Bevezetés

A huszadik század építészet története események komplex sorozatából, stílus- és divat variációk egymás utániságából áll. Az egyes mozgalmakhoz tartozó eltérő formai és téri jellegzetességek a korábbi évszázadokhoz képest viszonylag gyorsan változtak. Az építészeti téralkotás fejlődésében az egymást váltó mozgalmak eltérő utakat követtek, így nehezen olvasható ki a térformálás egyfajta lineáris evolúciója. Ezen huszadik századi építészeti mozgalmak közé sorolható a Hollandiában kibontakozó Bossche School tevékenysége is.

A Bossche School építésze egy több, mint ötven éves perióduson keresztül fejlődött. A Bossche School mintegy összefoglaló neve a bencés szerzetes Dom. Hans van der Laan plasztikus számok elméletén alapuló, az építésze tről alkotott elképzeléseknek, városfejlesztéseknek, épület- és bútorterveknek.

A monostor keretei között Hans van der Laan maga kezdte el kutatni az építészet alapelveit. Kutatása során fedezte fel az arányelméletéhez vezető elveket, mely később a „plasztikus számok” néven vált ismertté. Arányrendszere a természetben és a klasszikus antik kultúra építészeti emlékeinél megtalálható arányok rendszerezésén és mérésén alapul.

1946-ban ezzel az innovatív építészettel foglalkozó kurzus indult Den Bosch-ban, innen a Bossche School kifejezés. A kurzus azzal a szándékkal indult, hogy támogassa a háború utáni templomépítést és egy újfajta építészeti szemléletet tanítson. Fennállása alatt mintegy két generációnyi építészt nevelt ki.

Az iskola történetét alapvetően három szakaszra tagolhatjuk.

- 1.szakasz: a második világháború alatti időszak, a kurzus megalakulásának előzményei (1939-1945)
- 2.szakasz: a kurzus megalakulása – az első periódus – Basiliekbouwers (1946-1953)
- 3.szakasz: az új generáció – letisztult formák (1953-1973)

Az iskola megalakulása

1.szakasz: a második világháború alatti időszak, a kurzus megalakulásának előzményei (1939-1945)

1939-ben a hollandiai Leidenben Dom. Hans van der Laan első ízben mutatja be egy nyolc részes előadássorozatban építésetelméletét, a plasztikus számokat. Az itt lefektetett alapvetések a következő években sem változnak, csupán az előadás módja formálódik.

1944 őszén, mielőtt még Hollandia északi része felszabadult volna, Dom. Hans van der Laant kérte fel Breda püspöke, hogy vezessen egy csoport építész azzal a feladattal, hogy helyreállítsák a Breda-i egyházmegyében lerombolt templomokat.

2.szakasz: a kurzus megalakulása – az első periódus – Basiliëbouwers (1946-1953)

A háború után Breda püspökének kezdeményezését folytatta Mgr. de Jong érsek, aki körülbelül negyven építész hívott meg Hollandia egész területéről Utrechtbe egy találkozóra, hogy megvitassák a háborúban elpusztult templomok helyreállítását. Ennek eredményeként 1946-ban megalakult az Egyházi Építészeti Kurzusa³⁹ 's Hertogenbosch-ban, innen a Bossche School elnevezés. A kurzus tanulmányi igazgatója Nico van der Laan volt. 1946-1947-ben az órák helyszíne a Breda-i Begijnhof volt, ahol a délelőtti órákon építésetelméleti oktatás, délután pedig konkrét építészeti példák megvitatása történt. 1953-tól a Den Bosch-ban lévő Kruithuis-t, egy 1600 körül épült lőszerraktárt használták, mint az elméleti órák helyszínét. Dom. Hans van der Laan az általa kidolgozott arányelmélettel, a plasztikus számokkal ismertette meg az iskola hallgatóit és bevonta őket az építészeti alapelveinek megtalálását célzó kutatásaiba. Van der Laan folyamatosan finomította elméletét köszönhetően a kurzusban való aktív részvételének.

A kurzus alappillérei:

- a) az építészeti tervezés alapvető szabályainak elsajátítása a szakrális építészeti területen
- b) a klasszikus műemlékek szisztematikus dokumentálása az arányrendszer finomításáért
- c) a kutatások által meghatározott szabályok alkalmazása a templomépítészeti területen

A kurzus első éveiben a kutatás többnyire múltbéli formák alkalmazására koncentrált, főként korai keresztény és román stílusú épületek tanulmányozásával. Így születik meg a Bossche School „bazilika” stílusa (Basiliëbouwers), mely miatt az iskola rengeteg kritikát kap.

A háború utáni években Nico Van der Laan és partnerei, W. Hansen és H. van Hal irodája úttörő szerepet játszott Van der Laan atya gondolatainak gyakorlatba ültetésével, akinek az 1945 és 1965 közötti periódusban óriási hatása volt. Gyakran konzultált más építészekkel a liturgiában bekövetkezett változások miatti templom felújításokról, de ugyanakkor több világi épülettel kapcsolatban is voltak javaslatai, gondolatai.

³⁹ Cursus voor Kerkelijke Architectuur (CKA)

1. Cursus voor Kerkelijke Architectuur 2.szakaszának főbb munkái (1946-1953)

2. St Josephkapel, Helmond, Dom. Hans van der Laan, Nico van der Laan, 1948

3. Goddelijk Hart van Jezuskerk, Groesbeek, Nico van der Laan, 1951

4. San Salvatorkerk, Groningen, Cees Pouderoyen, 1951

5. St. Martinuskerk, Nico van der Laan, 1954

3.szakasz: az új generáció – letisztult formák (1953-1973)

1956-ban Hans van der Laant felkérték a Vaals-i St. Benedictusberg apátság bővítésére. A további bővítések több egymást követő feladata miatt folyamatosan Oosterhout és Vaals között ingázott, mely arra sarkallta, hogy telepedjen le Vaalsban, amire végül 1968-ban került sor. Végző soron az apátság vált élete legfontosabb munkájává.

A következő évek kurzusában, a Bossche School építésze nagyarányú fejlődésen ment keresztül. A kurzus első éveiben a kutatás többnyire múltbéli alkalmazási lehetőségekre koncentrált, különösen korai keresztény és román stílusú modellek álltak a kutatás középpontjában. Különböző tanulmányi utak során fontos épületeket és műemlékeket mértek és teszteltek a plasztikus számok elmélete tekintetében. Ez több építészeti eredményt hozott, ezáltal megteremtve a Bossche Schoolnak a „bazilika” stílust, mely hosszú időre meghatározta a kurzus arculatát. Az ötvenes években ez az építészeti irányvonal rengeteg kritikát kapott a legkülönbözőbb irányokból hagyománytisztelő építészeti megközelítése és múltból való táplálkozása miatt. A külső támadások mellett belső ellentétek is kialakultak a hagyománytisztelő és a funkcionalizmus okozta ellentétből. A kritikák lecsendesítésére egy előadást szerveztek a templomépítés jövőjéről, a felelősségről, a jövő elvárásairól és lehetőségeiről.

Van der Laan és követői számára egyre inkább sürgetővé vált, hogy alaposan teszteljék a plasztikus számok alkalmazásának építészeti lehetőségeit. Bár 1960-ban - elsősorban a publikált kritikáknak köszönhetően - sokan úgy gondolták, hogy a Bossche School befejezte szerepét, a kurzus azonban folytatódott és továbbra is szerveztek rendszeres találkozókat. Építészek új generációja emelkedett ki, akik az ötvenes évek kritikáinak hatására megújították az iskola építészeti formanyelvét. Eltávolodtak a „bazilika” koncepciótól és dísztelen, egyszerű formavilágú, letisztult épületeket terveztek, amiben a legkisebb díszítő ornamentikának, részletképzésnek sem volt helye, az épületek formálását, tereit egyértelműen a plasztikus számok arányrendszere határozta meg.

A Bossche School építészetével egy időben az építészetük alapját meghatározó Van der Laan-i elmélet is folyamatosan fejlődött.

1960-ban Van der Laan kiadott egy dolgozatot a plasztikus számokról Franciaországban (Le Nombre Plastique), aminek egy lefordított és átdolgozott verzióját adták ki 1967-ben Hollandiában, amit 1977-ben 'The Architectonic Space' – 'Az architektonikus tér' című angol nyelvű kiadás követett. 1980-ban Hilde de Haan és IJs Haagsma készített vele egy interjút a Vaals-i St. Benedictusberg apátságban. Az interjúban, amit az Intermediair magazinban publikáltak, bevallotta, hogy az 1967-es publikáció befejezetlen volt. „Távol voltunk a végétől, mert még nem fogadtuk el a városfejlődést valós tényként, így csak egy csonka képünk volt az építészet egészéről.” A plasztikus számokról kiadott dolgozatot nem nyomták újra.

Mindamellet, 1977-ben teóriája többé, kevésbé már készen volt. Architektonikus víziója hozzájárul a város meghatározásához. 1985-ben egy harmadik publikációja lát napvilágot: 'The Play of Forms: Nature, Culture and Liturgy' – 'Formák játéka: Természet, kultúra és liturgia' címmel, újra bemutatva tézisét, de sokkal általánosabb módon. Bár maga rendkívül keveset épített, mégis 1989-ben megkapta a Limburg-i Építészeti Díjat az 1986-os a Vaals-i bencés apátság könyvtár szárnyának tervezéséért és az oktatás és építés területén végzett kiemelkedő építészeti munkásságáért. Ebből az alkalomból kutatásának utolsó részét prezentálta, amit úgy hívtak: 'tematizmus'.

6. Cursus voor Kerkelijke Architectuur 3.szakaszának főbb munkái (1953-1973)

7. Lucaskerk, Den Bosch, Nico van der Laan, 1961

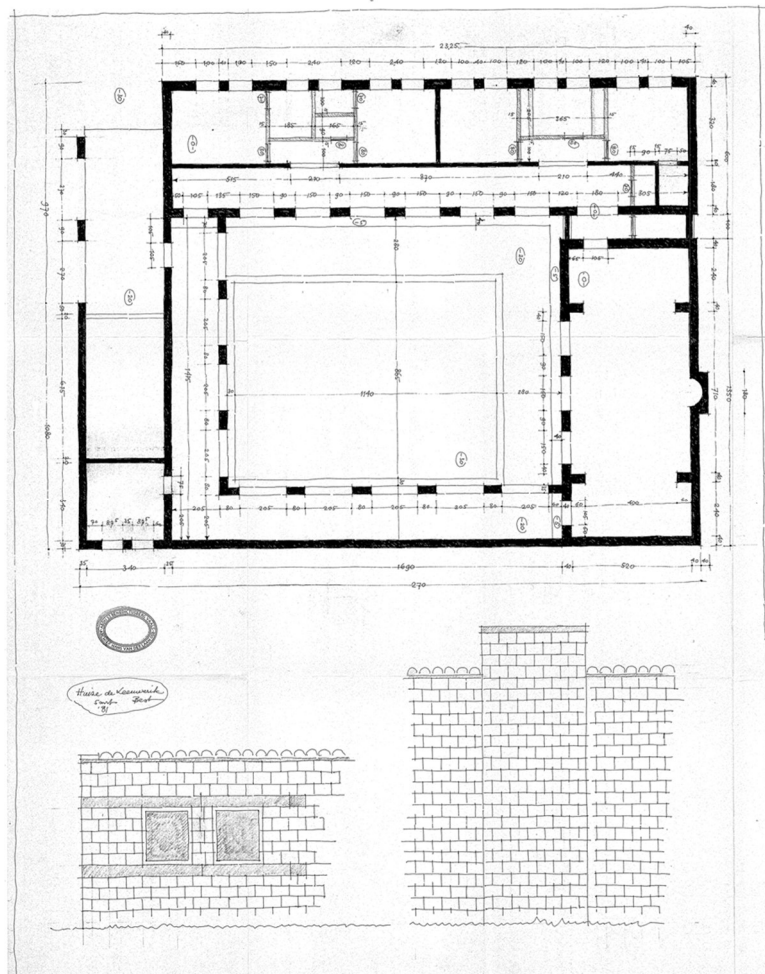
8. Priorij Emmaus, Maarssen, Jan de Jong, 1964

9. kereskedelmi és lakóépület, Den Bosch, Gerard Wijnens, 1969

10. Naalden-ház, Best, Dom. Hans van der Laan, 1982

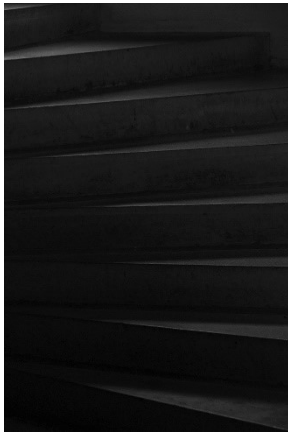

11. Naalden-ház tervei, Dom. Hans van der Laan, 1982

A Bossche School klasszikus stílusának ismertetőjegyei

Egyik legfontosabb ismertetőjegye a Bossche School épületeinek az egyszerű, tiszta szerkesztés. Dom. Hans van der Laan két terve, a Vaals-i Sinct Benedictusberg kolostora (1956-1986) és a Best-i Naalden ház (1982), jól illusztrálja a jellemzőket; olyan ismertetőjegyeket, mint az egyszerű tervezés, a világos méretek és a szükségtelen dekoráció hiánya. A ház összes alkotóelemét egyetlen méretrendszer, a plasztikus számok hangolják össze.

A Bossche School épületeinél gyakran használt anyagok jól illeszkednek a józan meggondoláshoz; a beton, a téglák és a fa a leggyakrabban előforduló építőanyagok. Ebben a tekintetben, mármint az anyagok felhasználását illetően, az iskola felfogása igen korszerűnek mondható, jellemzően olyan anyagokat használtak, amelyek kis költséggel, helyben előállíthatók, vagy beszerezhetőek voltak, így a háború utáni újjáépítés során alkalmazásuk nem jelentett túlzott többletterhet.

A Bossche School meghatározó alkotói

2.szakasz: a kurzus megalakulása – az első periódus – Basiliekbouwers (1946-1953)

Hans van der Laan
Nico van der Laan
Jan van der Laan
Jules Kirch
Frans Mol
Cees Pouderoyen
Wim Hansen
Pol de Graaf
Aad Paardekoper
Evers en Sarlemijn
Jan de Jong

3.szakasz: az új generáció – letisztult formák (1953-1973)

Hans van der Laan
Nico van der Laan
Jan de Jong
Harry van Hal
Cees Pouderoyen
Frans Ruys
Wim Hansen
Evers en Sarlemijn
Jos Bijnen
Jan Peterse
Gerard Wijnen
Tom Senders

Épületek utóélete, következtetésem

A Bossche School 1946-1953-ig tartó első periódusában a második világháborút követő pusztítások helyreállítása, az elpusztult szakrális épületek helyére új épületek emelése volt az iskola legfőbb feladata. Ezen időszak alatt keletkezett épületeik szinte mind szakrális funkciójú épületek, kápolnák és templomok, melyek formálásában és téralakításában nagyon erősen felfedezhetők a kora keresztény és antik hatások. A második világháborút követően meginduló innovatív anyaghasználat, szerkezeti megoldások és kortárs formanyelv nem jelentett alternatívát az iskola számára. A „bazilika” stílusban épült épületeik a külső szemlélő számára pusztán az antik és kora keresztény formanyelv „idézgetését” láttatták.

Abszolút váltást az 1953 utáni időszak jelentette, amikor is szakítva az első periódus hagyományokhoz túlzottan ragaszkodó formanyelvével egy sokkal egyedibb építészeti nyelvet alakítottak ki. Eltávolodtak a „bazilika” koncepciótól és dísztelen, egyszerű formavilágú, letisztult épületeket terveztek, amiben a legkisebb díszítő ornamentikának, részletképzésnek sem volt helye, az épületek formálását, tereit egyértelműen a plasztikus számok arányrendszere határozta meg. A második periódus során keletkezett épületek között már nem csupán templomokat és kolostorokat találunk, hanem nagyszámú profán épületet is. Az 1960-as évekre a háborúban elpusztult templomok újjáépítése befejeződött. Az iskolában keletkezett tervek többsége lakóépületek, kis középületek (iskolák, városházák) és a várostervezés irányába mozdult.

Napjainkra a Bossche School alkotói által tervezett és megvalósult szakrális épületek közül sokat elbontottak, átépítettek, vagy használaton kívül üresen áll. A 20.század végére felerősödő szekularizáció, a hívek kis száma, a megváltozott értékrendek együttesen okolhatók a folyamatokért.

3.Tézis

A Bossche School léte, a Dom. Hans van der Laan által megfogalmazott méretrendszer használata, tökéletesítése, gyakorlati alkalmazása, a megvalósult épületek sora egyértelműen bizonyítja, hogy Van der Laan elméleti munkássága nem pusztán az általa tervezett néhány építményben, hanem a Bossche School által létrehozott megannyi épületben manifesztálódik.

MESTER ÉS TANÍTVÁNYA

Dom. Hans van der Laan tanítványai és a vele együtt gondolkodók között egy igen különleges helyet foglalt el Jan de Jong (1917-2001). Nem csupán az intenzitás, amivel saját elveit megvalósította, de különösképpen az a szemlélet, amit a Bossche School-ban kapott nagyban hatottak egymásra. Tehetséges építészként erős személyiségével sikerült másokat is meggyőznie igazáról és igen nagy hatással volt Brabant építészetére, különösképpen a Bossche School-ban.

A Brabant tartománybeli Lith-ben született és már igen korán eldöntötte, hogy építész akar lenni, bár ez irányú törekvései konfrontációt okoztak édesapjával, aki az építészetet nem tartotta igazi szakmának, ezért fiát kitaníttatta az ács mesterségre. Közép- és felsőfokú tanulmányait elvégezve, mégis építész lett belőle. Granpré Molière közbenjárására látogatta meg a Tilburg-i Kollégiumot, majd ezt követően csatlakozott a Van der Laan vezette templom építészeti kurzushoz. Itt annyira tehetségesnek bizonyult, hogy a Van Heukelum Alapítványtól tiszteletbeli oklevelet (Mgr. van Heukelumstichting oklevelet) kapott. Másrészt Van der Laan olyan mély benyomást tett Jan de Jongra, hogy korai építészirodában töltött évei teljesen súlyukat veszítették; úgy érezte helyet kell teremtenie új nézeteinek és úgymond teljesen újra kell tanulnia mestersége alapjait.

Ennek okán mondta a következőket:

„Amit most teszek, azt nem akarom, amit tenni akarok, azt még nem tudom.”⁴⁰

Teljesen nyilvánvaló, hogy a szerzetes építész ellenállhatatlan hatással volt rá. Jan de Jong azon építészek második generációjához tartozott, akik megismertek a plasztikus számokkal Den Bosch-beli tanulmányaik során. Olyan erősen hatottak rá a szerzetes téri gondolatai, hogy egy időre abbahagyta építészeti tevékenységét, hogy teljesen alárendelhesse magát a Van der Laan-i építészeti teória tanulmányozásának. Négy év után úgy döntött, hogy visszatér, mint gyakorló építész. Attól a pillanattól kezdve a kurzuson szerzett tapasztalatai szerint épített. Többé nem akart úgy épületeket tervezni, hogy nem alkalmazza az építészeti térről tanult gondolatokat.

Az új építészeti elvek kipróbálásának első lépését egy kis pavilon jelentette az ötvenes évek elején, amit saját telkének kertjében épített fel azzal a célzattal, hogy megmutassa jövődöbéli megbízóinak, mire számíthatnak tőle. Szakított a korai lakóépületeire jellemző angol vidéki kúriák építészeti stílusával, ennek helyét a plasztikus számokkal való tervezés vette át. Ennek a fajta új építészetnek egy tiszta próbája volt Jan de Jong számára a saját maga által tervezett bútorok és lámpák, melyek egyfajta zenei játékot jelentettek a háromdimenziós arányokkal. Amikor de Jong első saját új ötletei alapján megvalósult épületét 1951-ben átadták igen mély benyomást tett rá. Különösen nagy hatással volt rá az a három templom, mely 1957 és 1960 között épült: a Heilige Gerardus Majellakerk Gemert-ben, a Kerk van de Heilige Kruisvinding Odiliapeel-ben és a St. Benedictuskerk Rijswijk-ben. Erőtéljes alakjaikkal, formálásukkal és áttörő tervükkel egy újfajta megjelenést adtak a Bossche School építészetének; az iskola bazilikális stílusa ekkorra már túlhaladottá vált. Ezek a templomok voltak az első csarnoktemplomok Hollandiában és elévülhetetlen szerepet játszottak a liturgia megújításában is.

Van der Laan szerint Jan de Jong testesítette meg azt az új, éppen egy kicsit fiatalabb és a világra nyitottabb generációt, mely talán még nemzetközi elismertségre is szert tehet. Ez a remény 1955-ben tetőzik, amikor Jan de Jong részt vett az olaszországi Syracuse-ba kiírt igen jelentős nemzetközi

⁴⁰ de Haan, Hilde – Haagsma, Ids: Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de 'Bossche School', Architect, Haarlem, 2010, p49

építészeti tervpályázaton, ahol egy búcsújáró helyre kellett egy zarándoktemplomot tervezni. Az építési program tartalmazta a 20 000 zarándok befogadására alkalmas templomot melléképületekkel és egy 3 000 zarándok befogadására alkalmas 'napközit'. Ő volt az egyetlen holland építész, aki részt vett a pályázaton. Több, mint száz tervet küldtek be legalább 17 országból, köztük volt Jan de Jong 'Mater Populi' jeligéjű pályaműve, mely nem jutott túl a második, utolsó válogatási körön. Terve teljes mértékben egyesítette a hagyományokat és a Bossche School elveit. Granpré Molière dicsérte de Jong tervét 'hierarchikus karakteréért és struktúrájáért, a helyhez és a funkcióhoz való kitűnő adaptációért, az újfajta hangzásért, mely harmóniában van a régi világgal'. De Jong terve sem díjazást, sem dicséretet nem kapott, ami keserű csalódást jelentett számára és Van der Laan számára is. Sok nemzeti kiemelés volt, de De Jong terve nem tartozott ezek közé, tervében olyan forradalmi változásokat alkalmazott, melyeket az építészeti sajtó a hatvanas évek elején ünnepelt. Mind a Bouwkundig Weekblad-ban (Építészeti Hetilap), mind pedig a Katholiek Bouwblad-ban (Katolikus Építészeti Folyóirat) publikálták a Bossche School hallgatónak épületeit.

De Jong és társai felismerték, hogy Brabantban és az azt körülvevő területeken sok mindent lehetne építeni. Sok jelentős középületet, melyek a helyi közösségek életéből mindaddig hiányoztak, vagy csak részben álltak rendelkezésre, mint például városházákat, templomokat, illetve ezek mellett lakóépületeket és nyugdíjas otthonokat.

Ezen igen karakteres épületek nagyarányú elterjedéséhez de Jong is jelentősen hozzájárult, ugyanakkor egy erőteljes irányt képviselt a Bossche School-on belül is. Sok építész követte példáját, míg őt magát Van der Laan inspirálta.

Van der Laan-hoz hasonlóan őt is mélyen érdekelte a filozófia. Ezt fejezte ki, amikor a következőket mondta:

„... a Bossche School annyira egyedülálló, hiteles, klasszikus elvek alapján az emberi teremtéket úgy kutatja, hogy azok egy olyan intellektuális rendbe tartoznak, mely renddel megismerhetjük elménket. Ahol az elme nem elsősorban a testi szükségleteink szolgálatában áll, hanem a szellemi szükségleteinket elégíti ki. Ahol elménk keresi önmagát, amit józan észként ismert. Most az elménk nem önmaga testi formájában áll. Csak az általános alakot ismeri. Ezek a formák teljesen eltávolodtak az anyagtól.”⁴¹

A hallgatók második generációjából de Jong volt az, aki a plasztikus számokon alapuló sokkal egyénibb tervezési nyelvet alakított ki. Van der Laan elméletét, mint kiindulási alapot használta késői munkáinál. „Viszonzásul” De Jong is óriási hatással volt a szerzetesre. Van der Laan elméletét gyakorlatba öntötte épületeivel.

Terveiben erősen leredukálta a bazilika tervezés meghatározó képi elemeit, úgy, mint az árkádokat és galériákat. Csakúgy, mint a történelmi hivatkozásokat, ornamentikát és az íves formákat, amelyek a hagyományos bazilikákat jellemezték, mindez eltűnt az egyházi építészetből, az elmélet alapvető kifejezése kedvéért, amit lényegében azért fejlesztettek ki, hogy annyira erősnek mutassa a plasztikus számokat, amennyire az lehetséges.

Célja, építészetének fizikai, spirituális, vizuális és egzisztenciális kapcsolatainak megteremtése.

⁴¹ de Haan, Hilde – Haagsma, Ids: Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de 'Bossche School', Architect, Haarlem, 2010, p51

„A pillérek hordozzák a házat és ugyanakkor egy méretrendet is meghatároznak. Csak amikor már nem tudjuk, hogy a kettőből melyik áll az első helyen, akkor születik meg az optimális megoldás.”⁴²

Megkérdőjelezhetetlenül voltak még múltbéli kötelékei, de az általa tervezett templomterek sajátos, egyedi jellemzőket mutattak. 1957 és 1960 között nagy felbolydulást okozott három templomtervvel, a Gemert-i H. Gerardus Majellakerk-el (1959), a Odiliapeel-i Kerk van de Heilige Kruisvinding-el (1959) és a Rijswijk-i St. Benedictuskerk-el (1958). Ezekkel az épületekkel a Bossche School egyszerűséget támogató irányvonala meghatározóvá vált. A Rijswijk-i templom igen figyelemreméltó tulajdonsága volt, hogy megmutatta, egy autentikus templomtér létezhet oszlopok nélkül. Az architektonikus teret minimumra redukálta. A belső úgy nézett ki, mint egy tér. A mosott kavics padozatként való alkalmazása pedig teljesen új volt Hollandiában. Mindezek mögött a városi tér gondolata állt. Az egyes elemek, a *ciborium* és a kis kápolnák, mint kis épületek, adják meg a tér dimenzióit. Lényeges volt a különböző elemek gondos pozícionálása. Jan de Jong, Dom. Hans van der Laan-nál, nagyobb hangsúlyt fektetett a térrel összefüggő várostervezésre.

Mindössze egyetlen ponton tért el Jan de Jong és Dom. Van der Laan meggyőződése: a városépítészetben. Van der Laan a városépítészeti problémákat alapvetően úgy közelítette, mint az építészetnek egyfajta kiterjesztését, ahol ugyanazok a törvények érvényesek, mint az építészeti tervezésben. De Jong ezzel szemben meg volt győződve arról, hogy a dolgok formája, helye és a város különleges nézetei a legfontosabbak és ezek alapján kellene egymással összehangolni őket. Városépítészetről szóló gondolataiban igen nagy jelentőséget tulajdonított az orientációnak, a tájolásnak. Hogy mit is jelentett számára a várostervezés:

„az orientáció vonalainak bővítése, úgy, hogy a tér a külső és a belső üresség között helyezkedik el...”⁴³

Sok általa tervezett városképi vízió felismerhető, különösen ott, ahol szögtöréses homlokzatokat alkalmaz, amelyek kivétel nélkül azt jelzik, hogy – néha hosszan – keresgeti a vonalakat a tervezés során. Bár építészetét csodálták és követték, főleg városépítészeti ötletei ellenállást váltottak ki; ami egészen odáig ment, hogy néhány 'munkatársa' a Bossche School-ból elhatárolta magát tőle és egy tartós eltávolodás következett be.

Dom. Hans van der Laan haláláig Jan de Jong nagyon közeli kapcsolatban dolgozott a szerzetes építésszel. Kettejük kapcsolata nem pusztán 'munka kapcsolat' volt, annál sokkal több, egyfajta nagyon szoros mester – tanítvány viszony. Nagyon közeli baráti kapcsolatot ápoltak, Van der Laan rengetegszer meglátogatta De Jongot és családját Schaijk-i otthonukban. Megannyi órát töltöttek ki közös beszélgetéseik.

Folyamatosan, közel ötven éven át de Jong minden energiáját arra fordította, hogy kidolgozza és tovább fejlessze a Bossche School gondolatait. Ezért nem furcsa, hogy Van der Laan Jan de Jongot tartotta a legmegfelelőbb embernek a munka folytatására.

⁴² de Haan, Hilde – Haagsma, Ids: Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de 'Bossche School', Architect, Haarlem, 2010, p51

⁴³ de Haan, Hilde – Haagsma, Ids: Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de 'Bossche School', Architect, Haarlem, 2010, p52

Gondolatok a várostervezésről

Egy rövid kitérő erejéig foglalkoznék a városépítés, várostervezés gondolkörével, melyről kicsit eltérően gondolkodott mester és tanítványa.

Van der Laan-nak csak a hatvanas években sikerült a városépítészeti elméletébe integrálnia. A dilemma, amivel szembe kellett néznie, miután befejezte a plasztikus számokról szóló könyvét, nagyon leegyszerűsítve a következőképp írható le. A plasztikus számok elmélete nagyon hasznos volt, hogy rögzítse a belső terek kapcsolatrendszerét. Fallal megadni egy bizonyos vastagságot és fallal, illetve annak hiányával megadni tömör és üres felületeket, hogy ezáltal a belső térnek egy optimális formát adjunk. De ha ezek a falak külső falak is, akkor a vastagságuknak és a szerkezetüknek a külső teret is formálniuk kell.

A kérdés az, amit Van der Laan maga is feltett, hogy *képes-e egy a belső teret meghatározó fal a külső térnek is formát adni?*

Ez a probléma a Bossche School-on belül a hatvanas évek végén hetvenes évek elején kiemelkedően fontos szerepet kapott.

1973-ban Pieter Buys, tájépítész, illetve Frans Ruys és Gerard Wijnen építészek megpróbálták Van der Laan városépítészetre vonatkozó elgondolását konkretizálni. Tették mindezt a Bossche lakónegyedben Maaspoort-ban (s'Hertogenbosch). Az utcák mintázatát többé-kevésbé derékszögűnek gondolták, bár a főútban volt egy enyhe görbület. A lakónegyed szívében egy teret alakítottak ki. Tervük azonban soha nem valósult meg, és Van der Laan véleménye szerint a tervezés során felmerült problémákat át kell gondolni és megoldást találni rájuk. Így jött a város diszpozíciójának megformálása, mint a fal és a ház diszpozíciójának következményei. A De architectonische ruimte c. munkájában Van der Laan egy külön fejezetet szentelt a témának⁴⁴. A városépítésben fontosnak tartja ezt a nézetet. És minthogy a belső tereknél a legkisebb választott egység, a cella, ezért úgy döntött, hogy a városi térnek is kell egy legkisebb egység, ami az udvar. És ha a belső tereknél a cella közvetlen kapcsolatban áll a falvastagsággal, akkor az udvar is kapcsolatban áll a legkisebb egységgel, a galériával – amelyik cserébe szintén ugyanazzal a falvastagsággal rendelkezik.

Az udvar (vagy: kis tér) az alapja a nagyobb városi tereknek, mint a lakónegyed, vagy kerület:

„Egy nagyobb városi térnek visszavezethetőnek kell lennie a legkisebb térig, míg a legkisebb térnek, magának is fenn kell tartania a kapcsolatot a cellával.”⁴⁵

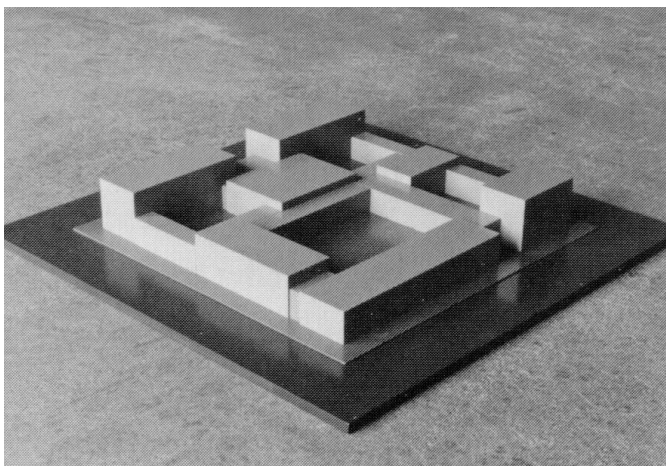
Sémájában a város külső terek egy sorozata: mindenekelőtt az udvarok (a kis terek), amik alapját képezik az utcáknak és a kerületi tereknek. A kerületi közterek ismét az alapjai lehetnek egy városnegyed felépülésének és a városnegyedek külön-külön, mint az egész város főterei lesznek. A terek lehetnek nagyok, vagy kicsik a város összterületéhez képest, és lehet sok változatuk, mint a falnak és a cellának. Ennek a típusú gondolkodásnak egyik következménye egy nagyfokú egymásrataltság: a város egészének nagysága és formája végső soron a fal vastagságán alapszik. Így tudott Van der Laan egy megfelelő egységet létrehozni a fal, a ház, a kerület és a város között. Ez a kapcsolatrendszer olyan, mint egy nyaklánc, amelyben legalább négy különböző nagyságrendet lehet megkülönböztetni. Mindegyik

⁴⁴ Dom. van der Laan, Hans: The architectonic space, XIII – Disposition of the town, ford.: Richard Padovan, Leiden E. J. Brill, 1983

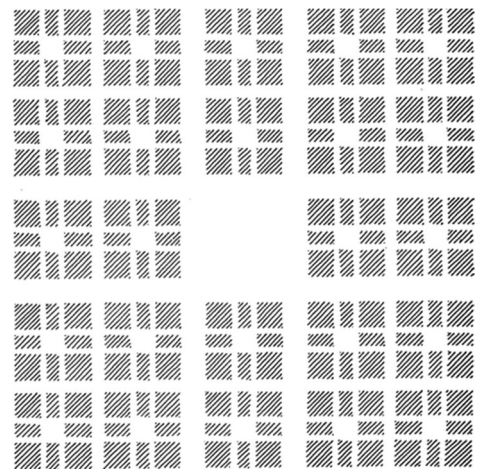
⁴⁵

rendnek megvan a saját kis egysége (azaz: a falvastagság, a cella, az udvar és a városi tér). Ezek a legkisebb egységek meghatározzák a cella, a ház, a kerület és végül az egész város nagyságát.

A Bossche School nem minden tagja támogatta ezt a fajta megközelítést. Jan de Jong például kifejlesztette saját elképzelését a városépítészeetről, melyben az orientációval kapcsolatos nézetei kerültek a középpontba. Terveiben épületei tájolásának és irányainak meghatározásához horgonypontokat használt, melyekkel közvetlenül tágabb környezetéhez tudta kötni épületeit. A tervezés során felhasználta a plasztikus számokat, ez a rendszer lehetővé tette a változatos konstruálást. Irodájában állt egy saját maga által tervezett 'a plasztikus számok alapján kijelölt irányokat bemutató modell', ez számára egyfajta városépítészeti *abacus*-ként volt értelmezhető. Sem ennek pontos alkalmazásáról, sem ezzel kapcsolatos ötleteiről nem maradtak fenn írásos dokumentumok. Valószínűleg ezt az elméletét mutatta be de Jong 1975-ben egy a templomépítészeti kurzuson tartott előadás keretében, melyre a közönség nagyon kritikusan reagált.

1. szomszédtság – szomszédási tér

2. város – városi tér

A város embriója: udvarok köré szervezett házak csoportja. Ezen városi építőelemek közül néhányat egymás mellé sorolva jön létre a szomszédtság, amely egy központi pozícióban lévő szomszédási tér köré csoportosul. Az egymás mellé sorolt szomszédtságokból kialakul a városnegyed egy nagy városi térrel. Ahogy a fal alakja meghatározza a cella alakját, a cella az egész ház alakját, a szomszédási tér a szomszédságokat, és a szomszédságok az egész város kinézetét.

A várostervezés sematikus lényege: egy teljes város négy városrészből áll. Mindegyik városnegyed közepén egy nagy városi tér található. A városnak nem feltétlenül kell ilyen méretűnek lennie, egy külön városnegyed már működik városként. Egy városnegyedben minden mindennel összefügg: a fal vastagsága határozza meg a cella méretét, a cella mérete határozza meg a belső udvar méretét, a belső udvar mérete határozza meg a szomszédtság méretét. A szomszédtságok között kialakuló tér határozza meg a városi tér nagyságát, ami viszont meghatározza az egész város méretét. A belső udvar (más néven: kis tér) a legkisebb városi tér.

1982-ben néhány speciális modellt készített Van der Laan, melyek révén bepillantást engedett a városi terek kialakulásába nagy számú ház építése esetén. E célból kétféle kialakítást különböztetett meg, az épületek kerület menti sorolását, illetve a központi, egymás melletti elhelyezését. A blokkok száma mindkét esetben megegyezik: 144.

A Van der Laan-i városépítészeti elvekben bizonyos szinten felfedezhetőek egyfajta fraktál elmélet alapjai is. Hiszen a fraktálok olyan alakzatok, amelyek valamiképpen önhasonlóak, változatos formáikban legalább egy felismerhető ismétlődés tapasztalható. Az önhasonlóság azt jelenti, hogy a kisebb részt felnagyítva ugyanolyan struktúrát mutat, mint a nagyobb rész. Ilyenek bizonyos léptékig a természetben található mintázatok, a levelek erezete, a hópelyhek alakja, a fák ágai és még sok más.

A fenti definíció bizonyos részei pontosan állnak Van der Laan városépítészeti összefüggéseire is, elég csak az udvarok köré szerveződő házakra, a terek köré szerveződő lakótömbökre és a városi terek köré szerveződő városnegyedekre gondolnunk. Különböző léptékekben, de ugyanaz a struktúra ismétlődik valamilyen módon.

Válogatás

Jan de Jong életművébe több épület tartozik, mint amennyit mestere jegyzett. Körülbelül tíz templom, melyek közé tartozott például a Rijswijk-i St. Benedictuskerk (1958), a Gemert-i H. Gerardus Majellakerk (1959), az Odiliapeel-i Kerk van de Heilige Kruisvinding (1959), az Almelo-i Willibrordkerk (1965). Számos temploma mellett egy monostort is tervezett a Doornburgh birtokon, Maarsseben (1960-1966). Ez a Kanunnikessen van het Heilige Graf kolostor, ismertebb nevén, Emmaus zárda szolgált modellként a későbbiekben az Almelo-i Vincent Van Gogh téren épített Karmelklooster-nek.

Szagrális épületei mellett De Jong jelentős számú világi épületet, több városházát és lakóépületet is tervezett.

A továbbiakban a Jan de Jong életmű néhány meghatározó épületét mutatnám be, melyeket 2010. november végén - december elején tett hollandiai látogatásom során kerestem fel. A bemutatni kívánt épületek a Gemert-i Sint-Gerardus Majellakerk, az Uden-i Pauluskerk és az Odiliapeel-i Kerk van de Heilige Kruisvinding. Írásomban nem törekszem minden épület végletekig menő, részletes elemzésére, célom egy átfogó képet nyújtani Jan de Jong építészetéről, rávilágítani azokra a pontokra, felületekre, melyeken építésze kapcsolódik Hans van der Laanhoz és a Bossche School-hoz, illetve azokra, hol mutatkoznak eltérések, bemutatni, hogy hogyan alkalmazta De Jong a plasztikus számok alkotta arányrendszert és hogyan alakította ki sajátos építészeti nyelvezetét, miben jelentettek újat az '50-es évek végén épült templomépületei.

Összességében az általam bemutatandó három szagrális épületről elmondható, hogy egymáshoz viszonylag közel fekvő településeken találhatóak, Eindhoven-től észak-keletre egy körülbelül 25 km-es körön belül. Mind a három település kisvárosi léptékű.

Sint-Gerardus Majellakerk (1957/1959), Gemert

A Sint-Gerardus Majellakerk épületegyüttese három épülettömegre tagolódik, a hét betondongával fedett markáns templomtérre, a hozzá közvetlenül csatlakozó, jóval kisebb plébánia tömegére és a két épülettől kissé távolabb, a parkban álló, harangtoronyra. Távolról közelítve először a karcsú harangtorony tűnik ki markáns formájával, finom tégl architektúrájával, majd feltűnik a mellette álló kissé szokatlan tömeg, mely magában rejtje a templomot. A főépület elsődleges furcsaságát az épülettömeget lefedő beton héjtető okozza. Az épület hossz tengelyére merőlegesen álló hét darab beton dongával fedte le De Jong a teret. A házat alapvetően fegyelmezett arányok, és alaposan átgondolt téglahomlokzati részletek jellemzik, mint Jan de Jong építészetének egyfajta lenyomata az ötvenes évek végéről.

3. Sint-Gerardus Majellakerk, Jan de Jong, 1957/1959

Bár a templomot időközben igen komolyan átépítették, könyvtárat és apartman lakásokat hozva létre tereiben, így az eredeti szándékból sok minden elveszett, de még így is őszinte csodálatra késztet.

Az eredeti koncepció szerint a templomtérbe a ház hossz tengelyének végében lehetett belépni, tehát alapvetően egy hossz házas kialakítású templomteret tervezett de Jong, melynek bejárattal szemközti végében volt az oltár elhelyezve. A templomtér fő megvilágítását a teret lefedő dongák bütűjén két irányból bejutó természetes fény biztosítja.

Az idő közbeni átalakítás következtében a templomtér az eredeti hosszának 3/7-ére csökkent, ezzel a tér alapvető arányai változtak meg, egy hosszanti térből egy haránt irányú tér jött létre. Ezzel nem pusztán a tér rövidült meg, de maga a szakrális élmény alakult át gyökeresen. Hiszen de Jong tervei szerint az oltárhoz, az *axis mundi*-hoz, a világ középpontjához vezető út, a feltárlás lényeges eleme volt a híveknek a templom teljes hosszán történő végig vezetése. Ezzel szemben ma a szakrális térbe

'méltatlanul', egy az épület tér felőli hosszoldalának végében, a temető bejáratának közelében kialakított oldalajtón keresztül lépünk be. Maga a szentély, illetve a cibórium maradt az eredeti helyén, a hívek pedig a szentéllyel és az oltárral szemben négy oszlopban elhelyezett padokban foglalnak helyet. A templom bútorainak formálása igen egyszerű és letisztult, de Jong ezen bútorain még kevésbé érezhető Van der Laan hatása. Viszont a templom padozatának kialakítása a későbbiekben egyfajta névjegyévé vált mosott kavicsolt beton padló. A templomteret nem osztja sem oszlop, sem fal, az egybefüggő térben egyedüli elemként a cibórium emelkedik ki.

A templomtérhez kapcsolódik a térrel átellenes oldalon a plébánia, mely épületét 1961 és 1962 között építették meg Jan de Jong és Wim Ramselaar tervei szerint.

A templom terébe történt durva beavatkozásra, a tér e nagymértékű redukálására valószínűleg a hívek számának drasztikus csökkenése lehetett az ok. Az átépítés során az egykori templomteret két részre vágták egy fallal, majd az egykori szakrális teret tovább osztva a földszinten a település könyvtárát, a felette lévő térben pedig lakásokat alakítottak ki. A templom hajdani bejárata funkcionál ma a könyvtár bejárataként, a lakásokat pedig a templom régi oldalbejáratainál kialakított lépcsőházakból lehet megközelíteni.

4. Sint-Gerardus Majellakerk - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959

5. Sint-Gerardus Majellakerk – templombelső, archív

6. Sint-Gerardus Majellakerk – külső, archív

Pauluskerk (1966/1968), Uden

Gemerttől mindössze 15 kilométerre északra található Uden városa. De Jong Uden-be épített Szt. Pálnak szentelt temploma a városka középpontjában, egy park mellett található. Az épület csupán azon okból lóg ki az ismertető három templomépület közül, mivel közel tíz évvel később született, mint másik két társa. Mégis úgy éreztem fontos, hogy ez a templom is bekerüljön a tanulmányba, mivel rengeteg olyan jegyet hordoz, melyek bizonyítják a rokonságot Van der Laan Sint Benedictusberg-i apátságával.

Az épületegyüttes két egységre tagolható, a templomra és a közvetlenül az oldalához csatlakozó plébániára. A templom tömegét a plébániához képest a bejárati oldalon kicsit visszább húzta De Jong, ezáltal teremtve meg a megérkezés terét, egy kicsit védettebb teret. Magát a templom előtti teret, a találkozás terét, a csatlakozó utcától néhány lépcsőfokkal kiemelte és határait a széleken végigfutó térdmagasságú fallal határolta, ezáltal finoman jelezvén profán és szakrális tér határát.

A templom bejárati homlokzatát a harangtorony teszi teljessé. Bár jelenleg üresen áll, mint maga a templom, hiszen a harangokat 2010-ben eltávolították. Formálását tekintve nagyon hasonló a De Jong Almelo-i Willibrordkerk templomának tornyához, illetve közeli rokonságot mutat Van der Laan Sint-Benedictusberg-i templomának tornyával is. Mint előbb nevezett elődei, úgy ez a harangtorony is egy négyzetes torony, mely nem túl magas, így nem nő a templom fő tömege fölé. A templom bejárata felől nézve inkább a homlokzat részeként jelenik meg. Nem túl hivalkodó, inkább erőt, biztonságot sugároz kissé zömök, négyzetes formájával a templom előtti tér hangsúlyos eleme.

7. Pauluskerk a templom előtti térrel, Jan de Jong, 1966/1968

Kettős kapuzat nyílik a bejárati előcsarnokba, mely a templom egész szélességében végigfut. Az előcsarnok két oldalán léphetünk be a templomtérbe. Maga a szakrális tér öthajós, hosszázás templomtér. Négy pillérsor tagolja a teret. A templom főhajója rendelkezik a legnagyobb

belmagassággal, míg a mellékhajók azonos magasságúak, de alacsonyabbak, így mondhatjuk, hogy a tér kialakítása bazilikális jellegű. Bár bevilágítás tekintetében Jan de Jong nem használja ki az egyes hajók magasságkülönbségéből adódó lehetőségeket. A templom nem bazilikális bevilágítású, annak ellenére, hogy terei ezt lehetővé tennék. A megvilágítást három oldalról biztosítja; a templom hosszoldala mentén, a külső oldalhajóknál szemmagasság felett elhelyezett bevilágítókkal, illetve a főhajó harántfalán, az oltárral szemközt, elhelyezett néhány nyílással. A csupán oldalfalakon elhelyezett ablaknyílások miatt a főhajó kissé alulvilágított.

A belső tér tagolására nagyon kevés eszközt használ, az egybefüggő teret csupán a pillérsorok tagolják. A pillérek, és ezzel együtt a nyílásméreték, sajátos ritmikus játékát figyelhetjük meg, hiszen a külső és a belső pillérsorban különböző számú és méretű pillérek találhatók. A templom főhajóját a mellékhajótól néhány keskeny, de széles pillér választja el, nagyobb nyílásokkal; míg a két mellékhajót sűrűbben kiosztott, közel négyzetes pillérek tagolják. A pillérek ilyen játékuk bizonyos mértékig le is határolja a főhajót, a liturgia színhelyét, de ugyanakkor engedi is az átlátást az oldalhajók felé. A templomtér hasonló tagolását figyelhetjük meg Van der Laan Sint Benedictusberg-i templománál, ahol a központi, nagyobb belmagasságú templomteret egy három oldalon körbefutó kolonnád választja el az alacsonyabb térrészekről.

Az oltárasztal formáját tekintve, a Van der Laan által tervezett Sint Benedictusberg-i oltárhoz hasonló. Maga az oltárasztal és az áldozat színtere két fellépésnyire ki van emelve a templom padlósíkjától és kissé előrébb van húzva a szentélytől. Az oltárasztal templomtér belseje felé történő mozdításán egyértelműen a II. Vatikáni Zsinat hatása érezhető.

A templom szentélye a főhajó végén került kialakításra egy áttört kolonnád mögött. Ebben a főhajótól leválasztott traktusban volt a templom sekrestyéje, amit egy fa palánkokból kialakított fal választott le a térből. Ennek kialakítása teljesen megegyezik a Vaals-ban tapasztaltakkal. Illetve a hozzá kapcsolódó elmélet is azonos, hiszen Van der Laan elvei szerint csupán a teherhordó szerkezetek készülnek téglából, illetve vasbetonból, a belső térelhatárolások, válaszfalak mind könnyűszerkezetesek, fa palánkokból kialakított szerkezetek.

8. Pauluskerk - belső, Jan de Jong, 1966/1968

A templom bútorait már sajnos nem volt módomban megtekinteni, ugyanis a templom 2008-as bezárását követően elajándékozták egy lengyelországi templomnak.

Az épület jelenleg használaton kívül, illetve átmenetileg raktárként funkcionál. Karitatív adományok raktározására használják. 2012-ben a város műemléknek nyilvánította, de további hasznosításáról egyelőre még nem döntöttek ...

Kerk van de Heilige Kruisvinding (1957/1959), Odiliapeel

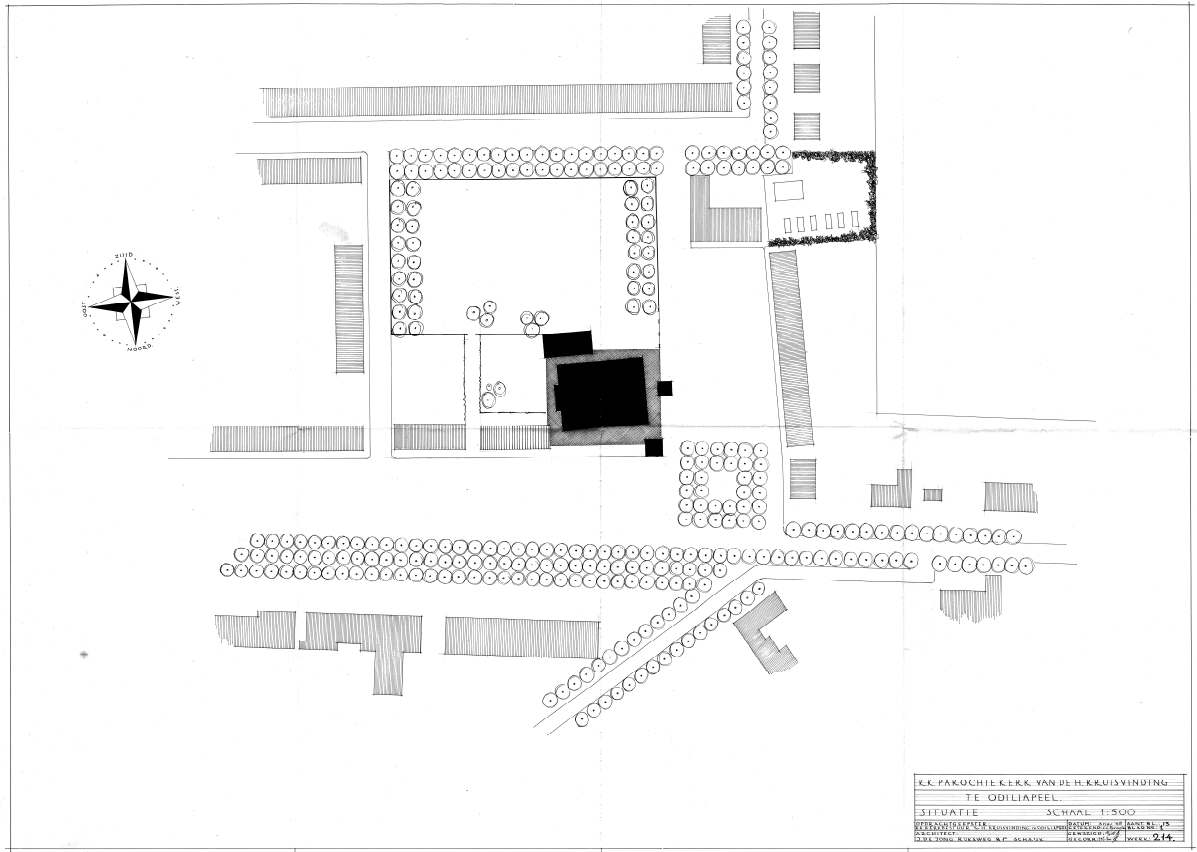
9. Kerk van de Heilige Kruisvinding, Jan de Jong, 1957/1959

Udentől mindössze 7 kilométerre keletre található Odiliapeel. Itt épült 1957 és 1959 között de Jong Kerk van de Heilige Kruisvinding temploma, mely az ötvenes évek végén tervezett szakrális épületei közül az egyik leginkább figyelemre méltó épület. A Bouwkundig Weekblad című holland építészeti hetilap 1960. október 28-án egy írást szentelt neki. A szerző, H.G.J. Schelling, építész, dicsérte a felhasznált anyagok extrém egyszerűségét, a vasbeton széles körű alkalmazását, a részletek aprólékos kidolgozását és a teljes dísztelenséget. Szintén rámutatott valami megfoghatatlanra:

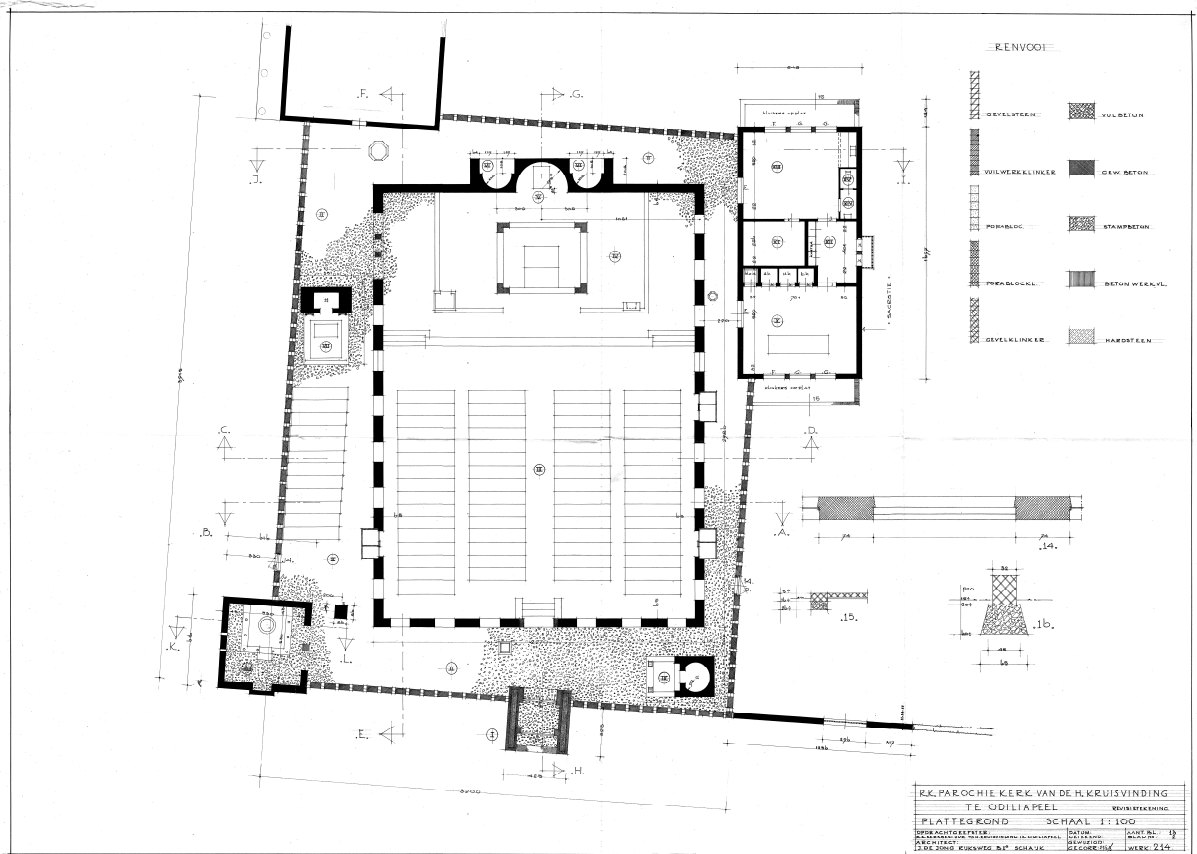
„A fotók nem adják vissza azt a pluszt, amit a helyszínen megélhetünk. Az embernek be kell lépnie ebbe a felszentelt térbe, hogy megérezze a tisztaságot, melyben mélyen elmerülhet.”⁴⁶

De Jong ennél a templománál valóban első volt a Bossche School építészei közül, aki ekkora expresszív erejű munkát tudott felmutatni. Itt már nem kerülnek elő a Bossche School korai éveire jellemző oszlopok fejezetekkel. A falak meghatározott vastagságúak, a rajtuk kialakított nyílások pedig jól megválasztott arányúak. Nem csupán de Jong volt az egyetlen újtó, hiszen körülbelül ugyanebben az időben készült el a Dom. Van der Laan által tervezett Vaals-i Sint Benedictusberg apátság temploma is.

⁴⁶ de Haan, Hilde – Haagsma, Ids – Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de ‘Bossche School’, Architect, Haarlem, 2010, p126

10. Kerk van de Heilige Kruisvinding - helyszínrajz, Jan de Jong, 1957/1959

11. Kerk van de Heilige Kruisvinding - alaprajz, Jan de Jong, 1957/1959

De Jong tervében nagy szerepet játszott a városépítés. Odiliapeel-i templomának formálásánál figyelembe vette és a templom terveit összedolgozta a környező utcák irányával. Mivel ezek az utcák nem derékszögben csatlakoznak, ezért megtörte az alaprajz derékszögű szerkesztését.

Minden templom, amit tervezett egy kicsit más volt. Gemertben (amit most részben könyvtárrá építettek) a templomtérnek teljesen hátrahúzott falai vannak, maga a szakrális tér egybefüggő, a határoló falak a templombelsőt választják el a külső tértől. A Rijswijk-i Benedictuskerk-ben (2004-ben lebontották) a templomtér derékszögű volt, míg a hozzá kapcsolódó előkert szabálytalan alaprajzú. A Heilige Kruisvinding Odiliapeel-ben egy másfajta játékot mutat. Itt de Jong két négyzetes tömeget használ, melyeket egymásba helyez, és egymáshoz képest elforgat. A nagyobb tömb függőleges vasbeton és üveg sávokból álló külső fala párhuzamos az Oudedijk utcával. A templombelsőben álló négyzetes tömb pedig a Wolfstraat-al párhuzamos. A templombelső és az azt körülvevő tér, mint egy kolostor udvar és az azt négy oldalról körülvevő kerengő jelenik meg. A torony, az épület két utcával határos sarokpontjára került, magas, robusztus tömege a templom fölé magasodik. Mint egyfajta öregtorony jelenik meg masszív tégl architektúrájával az Úr házában biztonságát hirdeti, a torony tömege csupán a 'toronysüvegben', a harangok terénél könnyül ki. Alatta, az alacsonyabb magasságú, 'külső' térsorból megközelíthetően, található a keresztelőmedence. Az alacsonyabb belmagasságú 'külső', körüljárható térsor és a templomtér között áttört falak, vagy széles pillérek sora található. A belső templomteret körülvevő tér Oudedijk utca felőli oldalán egy Szűz Máriának szentelt oldalkápolnát alakított ki. A 'központi' templomtér három lépcsőfoknyival alacsonyabban fekszik a bejárati tértől, mely magasságkülönbség egyértelműen elválasztja a két teret. A ház egy igazi csarnoktemplom, ahol nincsenek olyan közbülső oszlopok, melyek a láthatóságot csökkentenék. Hogy ez a nagy tér mégis valamilyen módon differenciált legyen de Jong a következő lépéseket tette. Az oltár és a kórus terét visszaemelte a körüljáró szintjére és egy beton 'baldahint' emelt az oltár fölé, majd egy mellvéddel választotta el az oltárt a közösségtől.

12. Kerk van de Heilige Kruisvinding - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959

Anyaghasználatban mindhárom templomnál jellemzően a téglá a domináns, de főként az Odiliapeel-i templomnál már igen erőteljesen megjelenik a beton, mint építőanyag. Míg Jan de Jong korábban bemutatott Gemert-i és Uden-i templománál a betont többnyire csak az áthidalók és sajátos kavicsbeton padlójának kialakításához használta, addig az Odiliapeel-i Heilige Kruisvinding-nél ez a kör már tovább bővül. Az építész látszóbeton felületeket alkalmaz a külső falaknál és az alacsonyabb belmagasságú tereket lefedő vasbeton födémet sem takarja el faburkolattal, azt csupán a nagyobb belmagasságú belső templomtérben teszi meg. A teherhordó szerkezetek mellett néhány bútor esetében is megjelenik a beton, mint például a két oldalkápolnánál, a gyóntatófülkéknél és a szenteltvíz tartóknál. A belső templomtér határait jelentő kolonnádsor pillérei falazott szerkezetek, a falazat anyagát jelentő téglát kifejezetten ehhez a templomhoz készítették egyedi méretben és színben. De Jong a külső térben is ezt szerette volna alkalmazni, de porózussága miatt idő előtt tönkrement volna, így csupán a belső térben alkalmazta. Itt is vakolatlanul, az anyag valódi 'arcát' megmutatva.

13. Kerk van de Heilige Kruisvinding – kolonnádsor falazott pillérei

14. látszóbeton homlokzati fal

Az oldalsó terek megvilágítása a függőleges beton falszakaszok között kialakított üvegsávokon keresztül történik, a hasítékokon beáramló szűrt fény tovább emeli a tér szakralitását. Magának a központi térnek a megvilágítása a kiemelkedő fő tömeg felső sávjában körben kialakított nyílásokon keresztül történik. Ez lehetővé teszi, hogy a nap folyamán mindig áramoljon be valamennyi fény a templomtérbe. A fény által a templomtérben bejárt út, a megfelelő pillanatban a megfelelő helyen felragyogó fények, a változó fényintenzitások és a különbözőféleképp megvilágított térrészek mind újabb rétegekkel gazdagítják a térélményt.

Az építész és közösség kapcsolatát is jól példázza a templom esete. Jan de Jong lányától, Hanne-tól hallott történet, mely szerint a település a templom építésének végére teljesen kiköltekezett és már nem maradt pénzük a templomtorony felépítésére. Megmondták de Jong-nak is, hogy így torony nélkül fogják a templomot befejezni, ekkor de Jong és az építési vállalkozó átvállalta a költségeket, hogy befejezhessék a templomot, a kompozíció teljessé váljon és a közösség egy teljes értékű házzal gazdagodjon. A torony hiánya nem pusztán fizikai hiánya miatt lett volna fájó pont, talán ennél is fontosabb a szimbolikus és emocionális űr, amit maga mögött hagyott volna.

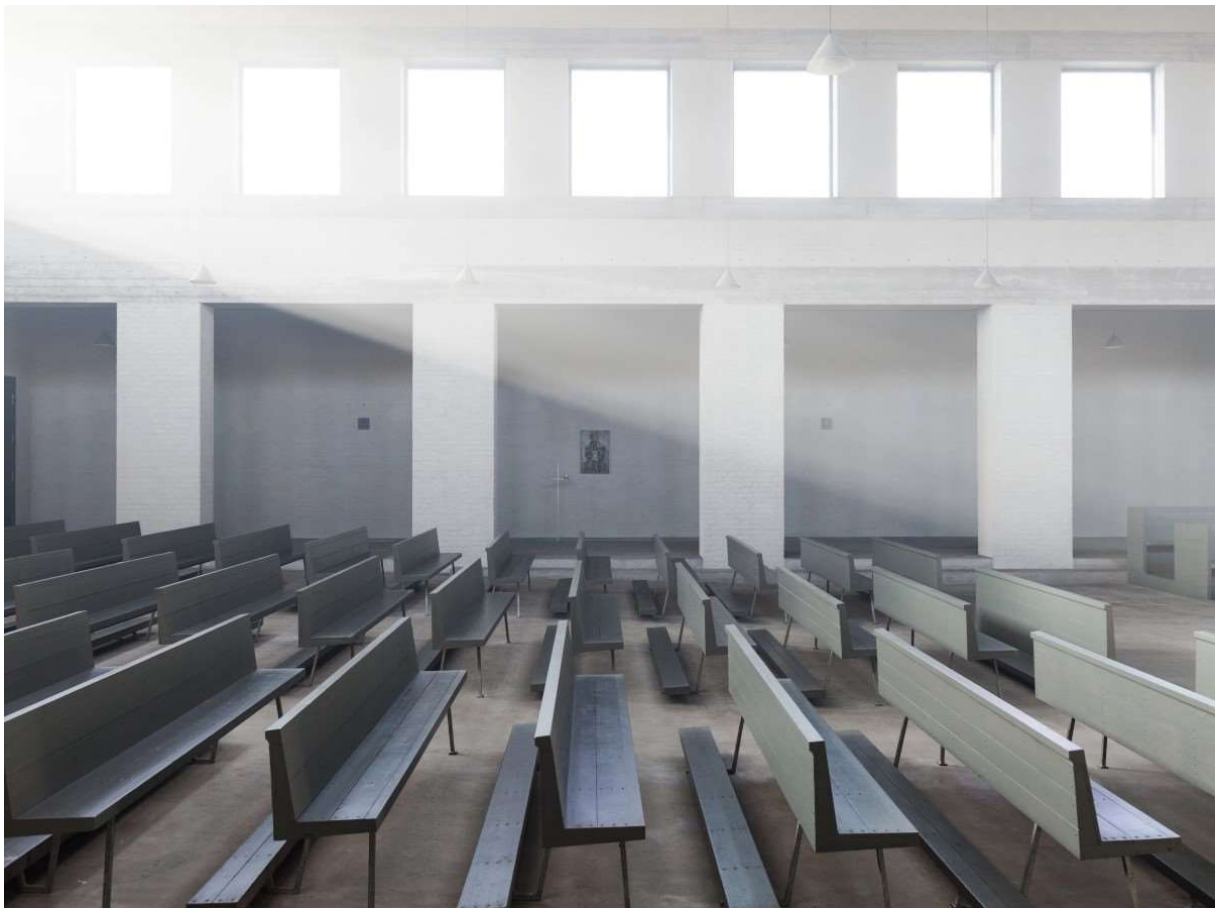
15. Kerk van de Heilige Kruisvinding – szentély mögötti térrész, Jan de Jong, 1957/1959

16. Kerk van de Heilige Kruisvinding - oldalkápolna, Jan de Jong, 1957/1959

17. Kerk van de Heilige Kruisvinding - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959

18. Abdij Sint Benedictusberg - templombelső, Dom. Hans van der Laan, 1967

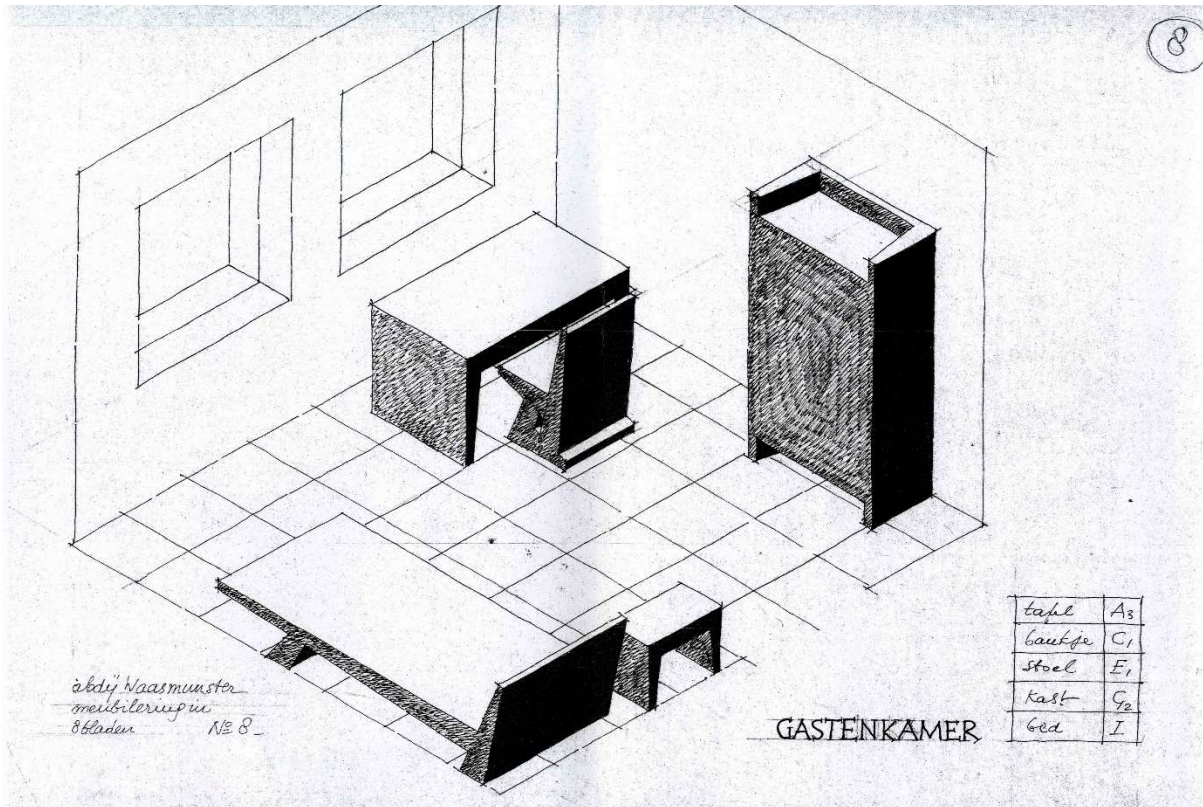
A templomban mindenhol felismerhető a plasztikus számok alkalmazása, mint például a hosszak, szélességek és magasságok arányainál.

Összehasonlítva Hans van der Laan Vaals-i Sint Benedictusberg apátsági templomával szerkesztésükben hasonlóságokat és eltéréseket egyaránt felfedezhetünk. Alapvető eltérés adódik a két templom orientációjában, mely egyrészt adódik Van der Laan és Jan de Jong korábban ismertetett eltérő várostervezési elveiből, másrészt az eltérő környezeti helyzetből, adottságokból. Míg a Vaals-i kolostor temploma a természeti környezetben a kolostor épületeivel együtt önállóan megjelenő épített elem, addig az Odiliapeel-i templom egy épített városi környezetben reagál környezete adottságaira. Hans van der Laan épülete arányaival formálja környezetét, a kolostor kertjét, mint egyfajta 'városi szövetet' értelmezi újra. Az épületét formáló arányokat kivetíti környezetére. Ugyanakkor Jan de Jong épülete igazodik a meglévő utcák irányaihoz. Ezek az irányok, szögtörések hatással vannak a tömegképzésre és a belső terekre kialakítására egyaránt. Épülete inkább befelé forduló, az üvegsávokkal felhasított külső beton héj inkább a zártság érzetét erősíti. Jan de Jong számára a belső tér fontos, melyet felfoghatunk egyfajta városi térként is, amit körbevesznek különböző sűrűségű terek. Az épület 'szíve' a lesüllyesztett padlószintű, nagyobb belmagasságú templomtér.

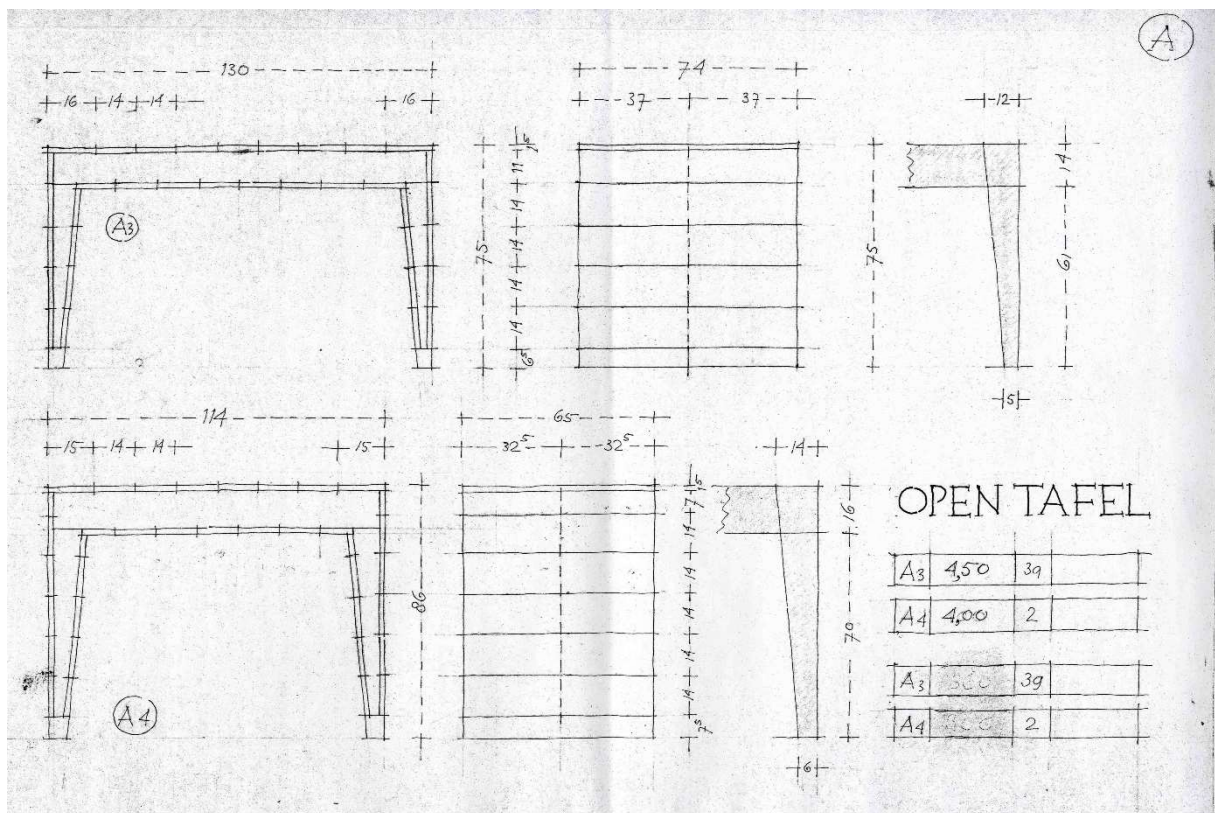
A két épület hasonlóságai között említhetjük az alapvető térszervezést, miszerint a nagyobb belmagasságú templomteret egy alacsonyabb belmagasságú oldalsó térsor öleli körbe, a központi templomteret határoló kolonnádsort, a templomtér bazilikális bevilágítását, az alkalmazott anyagok hasonlóságát.

Ugyanakkor az egyes elemeknél használt arányok eltérők lehetnek. Jó példa erre a templomteret az alacsonyabb belmagasságú terektől elválasztó kolonnádsor arányai. Van der Laan Vaals-i apátságánál a pillérek és falnyílások aránya kb. 1:2,5, azaz egy pillérköz szélessége megfelel 2,5 pillér szélességnek. Jan de Jong templománál ez az arány kb. 1: 4/3, ami egy teljesen eltérő téri hatást eredményez a templombelsőben. Míg a Vaals-i templomnál a nyílásközök dominálnak és az alacsonyabb oldalhajó nagyrészt feltárul a templom főhajójából, addig Odiliapeel-ben inkább a pillérek dominálnak, így az alacsonyabb belmagasságú tereket vizuálisan leválasztják.

A bútorok egyszerű vonalvezetésű, fa pallókból készült, szegecselt darabok, szoros rokonságot mutatnak Van der Laan bútorainak formavilágával.

19. Abdij Waasmunster, vendégszoba bútorterve, Dom. Hans van der Laan

20. Abdij Waasmunster, asztal terve, Dom. Hans van der Laan

Bútorok

Dom. Van der Laan azt tartotta, hogy egy jó arányú teret alig, vagy egyáltalán nem kell díszíteni. A virágok, növények, festmények és függönyök feleslegesek. A bútorok azonban szükséges kontrasztot képeztek és megfeleltek Van der Laan azon elképzelésének, miszerint egy teret éppen, hogy teljessé tesznek és megmutatják speciális használatát. Éppen ezért építésetelmélete, a bútorok megtervezésével vált teljessé, azaz 'a terek és formák szimfóniájává'. Van der Laan a bútorok tervezésénél egy egyszerű alapvetést választott: megtervezett egy kétdimenziós profilt, amit ezután egy háromdimenziós térbeli formává húzott ki.

A bútorok jellegét a profil helyzete határozta meg, ha a bútor elülső részén volt a profil, akkor pad; ha oldalán, akkor asztal; ha a tetején, akkor szekrény vagy íróasztal lett a bútor. A profil térbeli kihúzásának eredménye, hogy a bútorok egy masszív, nehéz tárgy benyomását keltik – bár ez néhány esetben kicsit 'kényelmetlen'. A használó szempontjából gyakorlati hátrányai vannak. A padokat és székeket gyakran nehéz elmozdítani. Van der Laan maga is tudatában volt ennek. 1975 körül épült meg a Waasmunster-i Roosenberg kolostor, az építés során a rendfőnök asszony írt egy levelet a legújabb bútorokkal kapcsolatban. Ebben elismeri, hogy a bútorok még nem tökéletesek:

„Minden széken könnyű ülni, és a karbantartás könnyebb, de a gyakorlatban természetesen vannak nehézségek, amit le kell győzni. Ezért számít a jó szándék, hogy alacsonyabb árakon magasabb érték teremthető, ahogy a spirituális életben oly gyakran szokott történni. És nagyon fontos, hogy a nagyobb bútorok és az általuk kialakított tér nyugalmat biztosít az elmének. A bútorok és a tér között mindig is valami kapcsolat volt, teljesebbé teszik az utat, tovább színezik a teret, összhangba kerülnek egymással.”

47

Mint ahogyan épületei, valójában úgy ezek a bútorok is elsősorban elméletének tárgyiasult formái: az elméletet megerősítő prototípusok. Színek tekintetében a Van der Laan által tervezett bútorok között kevés különbség van, de ami van, az tiszta, és nagy fontosságot tulajdonított neki. Így a Vaals-i bútorokat 'a falak árnyékaként' festik, azzal megegyező színekre, ezáltal erősítik az egységet az építészeti formával.

A bútorok színárnyalatait úgy választották meg, hogy azok az építészeti formákat helyezték előtérbe. Élénk színeket nem használtak a használati tárgyakon és képzőművészeti alkotásokon. Bár a Roosenberg-i apátságban némileg kivételt teremtettek, a refektóriumban az asztalokat és a padokat vörösre festették.

A cél az volt, hogy ez a refektórium barátságosabb, emberközelibb és sokkal „díszesebb” legyen, hogy ezáltal is jobban megfeleljen a zárda női lakóinak. Van der Laan:

„Úgy tűnik, mintha a terek már lakottak lennének, anélkül, hogy bárki is lenne ott, a ház szigorú formájának bizonyos fokú szelídséget adnak a bútorok.”⁴⁸

⁴⁷ Voet, Caroline: Dom Hans van der Laan, A House for the Mind, Flanders Architecture Institute, Antwerp, 2019, p206

⁴⁸ de Haan, Hilde – Haagsma, Ids – Gebouwen van het Plastische Getal, Een lexicon van de 'Bossche School', Architect, Haarlem, 2010, p73

21. padok, Abdijsint Benedictusberg - kriptá

22. padok, Kerk van de Heilige Kruisvinding - oldalkápolna

23. asztal, Abdijsint Benedictusberg - templom

24. asztal, Kerk van de Heilige Kruisvinding - oldalkápolna

25. asztal, Abdij Sint Benedictusberg - fogadóépület

26. asztal, Jan de Jong saját háza

27. étkezőasztal, Abdij Sint Benedictusberg - refektórium

28. asztal, Jan de Jong saját háza

A legtöbb bútort Van der Laan speciálisan bizonyos épületébe tervezte, ezért leginkább eredeti környezetükben érvényesülnek. De egyre több helyen használják őket és szeretik külföldön is. A szerzetes építész számos tanítványt és rokon lelket inspirált a saját kezű bútorkészítésre és bútortervezésre. Ennek eredményeként számos változatban fedezhetők fel elvei. Így tervezte bútorait Jan de Jong is Schaijk-i házába, különböző templomaiba és városházáiba.

A de Jong által tervezett bútorok, mint egyfajta átíratái Van der Laan bútorainak, mintha egy céhben dolgoztak volna, ahol Van der Laan volt a mester, de Jong pedig az inas. Az inas pedig jól kitanulta mesterségét, értően alkalmazta a Van der Laantól ellesett fortélyokat és azokba értően belenyúlva formálta saját képére bútorait. Ugyanakkor sok tekintetben újat is alkotott mesteréhez képest, elég csak a Schaijk-i házban fellelhető világítótestekre gondolni, ahol a legegyszerűbb anyagokat használva, azokat minimálisan megdolgozva hoz létre új formákat, tárgyakat. Sok tekintetben a tanítvány maga is mesterré érett.

Egy jó arányú teret nem kell díszíteni, de egy jó arányú bútor teljesebbé teheti a teret.

29. nappali bútor, Jan de Jong saját háza

4.Tézis

A Bossche School hallgatóinak második generációjából Jan de Jong volt az, aki a plasztikus számokon alapuló sokkal egyénibb tervezési nyelvet alakított ki.

Letisztult formáival és újszerű tereivel újfajta megjelenést adott a Bossche School építészetének. Az 1962-ben összehívott második vatikáni zsinatot megelőzően ezek a templomok voltak az első csarnoktemplomok Hollandiában és elvülhetetlen szerepet játszottak a katolikus liturgia megújításában is.

ÖSSZEGZÉS

ÁRVA JÓZSEF

A REND SZÉPSÉGE, A SZÉPSÉG RENDJE

DOM. HANS VAN DER LAAN ÉS A BOSSCHE SCHOOL

DLA – értekezés / absztrakt

Dolgozatom arányokról, formálásról, a természeti és épített tér kapcsolatáról, a természet megfigyeléséből derivált alapvető kapcsolatokról, fizikai környezetünk megméréséről és az ezáltal szerzett méret- és kapcsolattípusok strukturálásáról, a tapasztalás, érzékelés és tudás hármáról szól.

Hans van der Laan elméletének relevanciáját ezen alapvető emberi észlelési, mérési, tapasztalási módokra építkezésében kell keresnünk. Ezek olyan alapvető emberi tulajdonságokra épülnek, melyek korszaktól függetlenül érvényesek napjainkban is, hiszen az ember látásához, környezetünk érzékeléséhez kapcsolódik a dolgok mérésére, arányítására való igényünk.

A dolgozat célja felfejteni, megérteni a Hans van der Laan és követői által létrehozott tereket, illetve az azokat létrehozó elmélet gyakorlati alkalmazását. A bemutatott példákon keresztül igyekeztem átfogó képet adni az elmélet gyakorlati megvalósulásának fázisairól, a korai évek 'bazilika' stílusától egészen a Bossche School klasszikus stílusáig. Egy-egy épület részletesebb elemzésével igyekeztem összehasonlítani mester és tanítványa építészetében fellelhető egyezőségeket és eltéréseket, illetve bemutatni az alkotók által létrehozott téri és formai újításokat.

A plasztikus számokon alapuló arányrendszer, illetve ennek széleskörű építészeti alkalmazására kicsi az esély a rendszer összetettsége miatt. Van der Laan arányrendszerében összefüggés van minden méret között; az egyes egységek az alap modul többszöröse, és ugyanakkor mindegyikük része az egésznek, vagy a legnagyobb méretnek. A zenei arányokhoz hasonlóan rendszere alulról és felülről is határolt, de rendelkezik egy aránysorral, mely a fal vastagságától a teljes épületre kiterjed, mindez azt szolgálja, hogy kialakulhasson egy a saját részeivel kölcsönös viszonyban álló téri egész.

Az elmélet egy érdekes pontja a lépték kérdése, hogy hogyan terjeszthető ki egy arányrendszer a házat alkotó fal léptékétől a város léptékig, ahol ugyanaz az arány fellelhető a különböző léptékű téri rendszerekben a legkisebbtől a legnagyobbig. Az elmélet gyakorlati megvalósítása sajnos nem valósult meg, bár alaposabb kifejtése érdekes építészeti és urbanisztikai feladat lehetne.

Értekezésemben a térformálás egy sajátosan egyedi módját igyekeztem bemutatni. A megfigyelésen, érzékelésen, kísérletezésen és tapasztaláson alapuló összetett arányrendszer ismertetése segítségével.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barrie, Thomas: *The Sacred In-Between, The Meditating Roles of Architecture*
Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York, 2010
- Cságoly Ferenc: *Középületek*, szerkesztette: Cságoly Ferenc DLA
Terc Kiadó, Budapest, 2004
- Debuyst, Frédéric: *A hely szelleme a keresztény építészetben*
Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005
- Dúll Andrea: „Vannak vidékek legbelül”, *Szakralitás a helyhasználatban – Környezetpszichológiai megközelítésben*, *Helikon Irodalomtudományi Szemle, Térpoétika*, 56. évf. 1-2.sz., 2010
- Eliade, Mircea: *A szent és a profán*
Európa kiadó, Budapest, 1957/2009
- Farmer, Ben - Hentie, Louw: *Companion to contemporary architectural thought*
Routledge, London and New York, 1993.
- Ferkai András: *Úr vagy megélt tér*
Terc kiadó, Budapest, 2003
- Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: *Dom. Hans van der Laan*
Architectura & Natura, Amsterdam, 2001
- de Haan, Hilde – Haagsma, Ids: *Gebouwen van het Plastische Getal*
Een lexicon van de 'Bossche School'
Architext, Haarlem, 2010
- Holtmann, Hans: *De Willibrordkerk te Almelo*
Wohningstichting Sint Joseph & Gemeente Almelo, 2004
- dr ir Tummers, L.J.M – dr ir Tummers-Zuurmond, J.M.:
Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag
Dom Hans van der Laan
Uitgave van de van der Laanstichting, mei 2005
- Dom. van der Laan, Hans: *Architectonic space*
ford.: Richard Padovan
Leiden E. J. Brill, 1983.
- Dom. van der Laan, Hans: *The play of forms – Nature, culture and liturgy*
ford.: Richard Padovan
Brill Leiden – Boston, 2005
- Plummer, Henry: *The Architecture of Natural Light*
Thames & Hudson, London, 2009
- Voet, Caroline: *Dom Hans van der Laan – A House for the Mind,*
A design manual on Roosenberg Abbey
Flanders Architecture Institute, Antwerp, 2019
- ANQ; *Architectura and Natura Quarterly* no.1 p.32-48
Dom. Hans van der Laan's arcadian architecture
Egbert Koster (a.)
Architectura & Natura, Amsterdam, 1992
- Casabella jg.60 no.634 p.46-77 – *Architettura senza commento*
L'architetto Dom. Hans van der Laan, *Strumenti di ordine*
Francesco Dal Co (ed.)

Mondadori pubblicità, Milano, 1996
Domus jg.65 no.735 p.40-49 – Dom. Hans van der Laan – Abbazia a Vaals
Editoriale Domus SpA, Milano, 1992

Abdij Sinct Benedictusberg – Szt Benedictusberg apátság honlapja:

<http://www.benedictusberg.nl/>

Jan de Jong Stichting – Jan de Jong Alapítvány honlapja:

<https://www.jandejongstichting.nl/>

De Bossche School – A Bossche School blog oldala:

<http://www.bosscheschool.blogspot.com/>

Van der Laan Stichting – Van der Laan Alapítvány honlapja:

<http://www.vanderlaanstichting.nl/>

KÉPEK JEGYZÉKE

BEVEZETÉS

3. Matthäuskirche, Egon Eiermann, 1953
forrás: <https://www.flickr.com/photos/hwspies/45446400041>
4. St. Laurentius templom, Emil Steffann, 1955
forrás: http://www.strasse-der-moderne.de/wp-content/uploads/2017/10/Muenchen_St_Laurentius_Bild_Johannes_Heimbach-60.jpg
3. Rothenfelsi lovagterem, Rudolf Schwarz, 1926
forrás: <https://elarafritzenwalden.tumblr.com/post/152657676851/conversion-of-the-chapel-and-great-hall-at-burg>
4. St Fronleichnam, Rudolf Schwarz, 1930
forrás: http://www.kimzwards.com/_foto/St%20Fronleichnam/02_St_Fronleichnam.jpg
5. St Anna templom, Rudolf Schwarz, 1956
forrás: <https://i.pinimg.com/originals/15/99/86/1599862a4a13051b81081ebd54110afd.jpg>
6. Otaniemi diákkápolna, Heikki és Kaija Siren, 1957
forrás: <https://i.pinimg.com/originals/7c/1f/80/7c1f80f5b5d45e8a9d66f7a1081f7f30.jpg>
7. St Mark templom, Sigurd Lewerentz, 1960
fénykép: Holger Ellgaard (www.archdaily.com)
8. Van de Broek & Bakema, nagelei református templom, 1960
forrás: <https://germanpostwarmodern.tumblr.com/post/84235568774/reformed-church-1958-60-in-nagele-the>
9. Ste Marie-de-la-Tourette monostor, Le Corbusier, 1960
fénykép: Fernando Schapochnik (www.archdaily.com)
10. Ste Marie-de-la-Tourette monostor – kripta oltárai, Le Corbusier, 1960
fénykép: Samuel Ludwig (www.archdaily.com)

A TESTET ÖLTÖTT ELMÉLET

6. légifotó - Abdij Sint Benedictusberg
forrás: <http://dromanelli.blogspot.com/2016/12/dom-hans-van-der-laan-ampliacion-de-la.html>
7. vezérszinti alaprajz - Abdij Sint Benedictusberg
forrás: <http://socks-studio.com/2014/08/17/the-st-benedictusberg-abbey-at-vaals-by-hans-van-der-laan/>
8. a kolostor látványa nyugati irányból - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
9. a fogadóépület - Abdij Sint Benedictusberg

- fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
10. a portás szoba - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
6. az átrium - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
7. a templom előtere - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
8. a harangtorony - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
9. a templom - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
10. a stallum és az oltár - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
11. fények a templomtérben - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
12. fények az altemplom oldalkápolnájában - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
13. a kriptá - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
14. a könyvtár - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
15. a sekrestye - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
16. a felső kerengő és a nyitott árkád - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
17. a nyitott árkád és kert kapcsolata - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
18. a kolostor látványa a kertből - Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Orsenigo Chemollo (www.divisare.com)
19. a refektórium – Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Árva József
20. egy vendégszoba berendezése – Abdij Sint Benedictusberg
fénykép: Árva József

AZ ARÁNYRENDSZER

1. helyszínrajz – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdij Sint Benedictusberg - archívum
2. vezérszínti alaprajz – Abdij Sint Benedictusberg

forrás: Abdij Sint Benedictusberg - archívum

3. a templom arányának kiválasztása - Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
4. templom és átrium méreetsémája – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
5. a plasztikus számok méreetsora – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
6. templom alaprajz és homlokzat – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
7. templom keresztmetszete – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
8. Vitruvius-féle öt pillérpozíció
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
9. metszeti arányok – Abdij Sint Benedictusberg
forrás: Abdijkerk Vaals, Studie-cahier ter herdenking van de 100ste geboortedag Dom Hans van der Laan, Uitgave van de van der Laanstichting, 2005
10. kavicsok osztályozása – méretrendek kialakítása
forrás: Farmer, Ben - Hentie, Louw: Companion to contemporary architectural thought
Routledge, London and New York, 1993.
11. Padovan-sorozat grafikai megjelenítése
forrás: <https://crepi-magazine.tumblr.com/post/89249341560/dom-hans-van-der-laan>

A BOSSCHE SCHOOL

1. Cursus voor Kerkelijke Architectuur 2.szakaszának főbb munkái (1946-1953)
forrás: Árva József
2. St Josephkapel, Helmond, Dom. Hans van der Laan, Nico van der Laan, 1948
3. Goddelijk Hart van Jezuskerk, Groesbeek, Nico van der Laan, 1951
forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goddelijk_Hart_van_Jezuskerk.jpg
4. San Salvatorkerk, Groningen, Cees Pouderoyen, 1951
forrás:
[https://nl.wikipedia.org/wiki/Helpman_\(wijk\)#/media/Bestand:Overzicht_noordwest_gevel_met_links_de_doopkapel_-_Groningen_-_20416283_-_RCE.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/Helpman_(wijk)#/media/Bestand:Overzicht_noordwest_gevel_met_links_de_doopkapel_-_Groningen_-_20416283_-_RCE.jpg)
5. St. Martinuskerk, Nico van der Laan, 1954

forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gennep,_museum_foto1_2007-03-04_13.22.JPG

6. Cursus voor Kerkelijke Architectuur 3.szakaszának főbb munkái (1953-1973)

forrás: Árva József

7. Lucaskerk, Den Bosch, Nico van der Laan, 1961

forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Den_Bosch_-_Lucaskerk.jpg

8. Priorij Emmaus, Maarssen, Jan de Jong, 1964

forrás:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Overzicht_Kanunnikessenklooster,_gezien_vanaf_het_zuiden_-_Maarssen_-_20418543_-_RCE.jpg

9. kereskedelmi és lakóépület, Den Bosch, Gerard Wijnen, 1969

10. Naalden-ház, Best, Dom. Hans van der Laan, 1982

forrás:

<http://www.vanderlaanstichting.nl/en/visuals/variousphotographers/fdelaCousineHuisNaalden>

11. Naalden-ház terve, Dom. Hans van der Laan, 1982

forrás: <http://www.vanderlaanstichting.nl/en/theplasticnumber/examples/naaldenhouse>

MESTER ÉS TANÍTVÁNYA

1. szomszédság – szomszédsági tér

forrás: <https://florisvanderpoel.wordpress.com/2010/05/12/dom-hans-van-der-laan-1904-1991/>

2. város – városi tér

forrás: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-00143-2_27

3. Sint-Gerardus Majellakerk, Jan de Jong, 1957/1959

forrás: <https://hiveminer.com/Tags/cemetary%2Cschool>

4. Sint-Gerardus Majellakerk - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959

fénykép: Árva József

5. Sint-Gerardus Majellakerk – templombelső, archív

forrás: Evers, Mark: De cursus 'kerkelijke architectuur' (1946-1973) in de vakpers, p18

6. Sint-Gerardus Majellakerk – külső, archív

forrás: <https://hu.pinterest.com/pin/511299363919765619/>

7. Pauluskerk a templom előtti térrel, Jan de Jong, 1966/1968

forrás: https://reliwiki.nl/index.php/Bestand:ID_8420_-_Uden_RK_Paulus.jpg

8. Pauluskerk - belső, Jan de Jong, 1966/1968

fénykép: Árva József

9. Kerk van de Heilige Kruisvinding, Jan de Jong, 1957/1959

forrás: Jan de Jong Stichting - archívum

10. Kerk van de Heilige Kruisvinding - helyszínrajz, Jan de Jong, 1957/1959

forrás: Jan de Jong Stichting - archívum

11. Kerk van de Heilige Kruisvinding - alaprajz, Jan de Jong, 1957/1959
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
12. Kerk van de Heilige Kruisvinding - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
13. Kerk van de Heilige Kruisvinding – kolonnádsor falazott pillérei
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
14. látszóbeton homlokzati fal
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
15. Kerk van de Heilige Kruisvinding – szentély mögötti térrész, Jan de Jong, 1957/1959
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
16. Kerk van de Heilige Kruisvinding - oldalkápolna, Jan de Jong, 1957/1959
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
17. Kerk van de Heilige Kruisvinding - templombelső, Jan de Jong, 1957/1959
forrás: Jan de Jong Stichting - archívum
18. Abdij Sint Benedictusberg - templombelső, Dom. Hans van der Laan, 1967
fénykép: Jeroen Verrecht (www.divisare.com)
19. Abdij Waasmunster, vendégszoba bútorterve, Dom. Hans van der Laan
forrás: Abdij Sint Benedictusberg - archívum
20. Abdij Waasmunster, asztal terve, Dom. Hans van der Laan
forrás: Abdij Sint Benedictusberg - archívum
21. padok, Abdij Sint Benedictusberg – kriptá
fénykép: Árva József
22. padok, Kerk van de Heilige Kruisvinding – oldalkápolna
fénykép: Árva József
23. asztal, Abdij Sint Benedictusberg – templom
fénykép: Árva József
24. asztal, Kerk van de Heilige Kruisvinding – oldalkápolna
fénykép: Árva József
25. asztal, Abdij Sint Benedictusberg – fogadóépület
fénykép: Árva József
26. asztal, Jan de Jong saját háza
fénykép: Árva József
27. étkezőasztal, Abdij Sint Benedictusberg – refektórium
fénykép: Árva József
28. asztal, Jan de Jong saját háza
fénykép: Árva József
29. nappali bútor, Jan de Jong saját háza
fénykép: Kim Zwarts (www.divisare.com)

TÉZISEK ÖSSZEFOGLALÓJA

Van der Laan szigorú teoretikus fejlesztésének eredménye egy olyan építészet lett, mely mindent levetkőzve mutatja meg a forma lényegét. Ebből kifolyólag munkái első pillantásra túlzottan konceptuálisak, merevek, szigorúak és nagyfokú racionalizmuson alapulnak. Egy közelebbi pillantást vetve ugyanakkor megérthetjük a formák tökéletesítésének folyamatát, melyet építészeti céljának tűzött ki. Valójában a „formák életét” meghatározó eredeti hierarchiát akarta visszahozni, mely évszázadokon keresztül az ornamentika rétegei alatt rejtőzött.

A technikát, melyet céljai eléréséhez választott a természet és az építészet közötti alapvető kapcsolatokról deriválta. A természetben és jelenségei felismerésében ritmusokat keresett, melyeket később szerkezetekbe foglalhat. A tervezést és építést alapvetően úgy értelmezte, mint a természetből származtatott formák felismerésének és transzformációjának folyamatát

1. Tézis

„Építészetet csinálni nem azt jelenti, hogy valamit csinálunk semmiből, hanem újramodellezünk dolgokat, melyek már léteztek”.⁴⁹ Az épített környezet és a természet, a belső- és külső tér kapcsolata meghatározója Van der Laan építészetének, és ugyanakkor kapcsolódási pontot jelent a bencés építészet tanításaival.

Az alapvető kapcsolatok iránti érdeklődése vezette el őt a felismerésig, hogy a helyteremtésre, mint alapvető emberi cselekedetre tekintsen. Számára az építészet egy közvetítő közeg, egy köztér, ami közvetít ég és föld között. A függőleges fal kiegészíti a vízszintes földet és létrehozza az első kapcsolódási felületet ember és természet között. Valójában a két fal közötti tér, ami tisztán lehatárolja a természet homogenitását és építészetet teremt. A falak és a közöttük levő terek jelentik az építészeti forma és tömeg esszenciáját, ezért szükséges a közöttük levő kapcsolatok pontos meghatározása.

Van der Laan szerint az emberi létnek három szintje van: tapasztalás, érzékelés és tudás. Ehhez kapcsolódnak az alapvető módok, ahogyan az emberek megméri és megérti környezetüket. Elmélete szerint az emberek ösztönösen megméri fizikai környezetüket és az így szerzett méret és kapcsolattípusok alapján strukturálják megértésüket.

Van der Laan egy olyan arányrendszert használt, melyben összefüggés van minden méret között; az egyes egységek az alap modul többszöröse, és ugyanakkor mindegyikük része az egésznek, vagy a legnagyobb méretnek. A zenei arányokhoz hasonlóan rendszere alulról és felülről is határolt, de rendelkezik egy aránysorral, mely a fal vastagságától a teljes épületre kiterjed, mindez azt szolgálja, hogy kialakulhasson egy a saját részeivel kölcsönös viszonyban álló téri egész.

⁴⁹ Ferlanga, Alberto - Verde, Paola: Dom. Hans van der Laan, Architectura & Natura, Amsterdam, 2001

2.Tézis

Van der Laan számára, az általa plasztikus számoknak nevezett arányok nem misztikus, vagy szakrális tartamúak voltak, hanem objektív eredményei az emberi érzékelés alapjainak, a helyteremtés esszenciái és a szerkezet részei. Az általa létrehozott arányrendszer eredménye nem egyfajta idealizált platonikus forma, hanem a méretek gyakorlati alkalmazásai, amik kapcsolatot teremtenek az emberi észlelés és az építészet terei és anyagai között.

A Bossche School 1946-1953-ig tartó első periódusában a második világháborút követő pusztítások helyreállítása, az elpusztult szakrális épületek helyére új épületek emelése volt az iskola legfőbb feladata. Ezen időszak alatt keletkezett épületeik szinte mind szakrális funkciójú épületek, kápolnák és templomok, melyek formálásában és téralakításában nagyon erősen felfedezhetők a kora keresztény és antik hatások. Az iskola „bazilika” stílusában épült épületei a külső szemlélő számára pusztán az antik és kora keresztény formanyelv értelmetlen idézését látták.

Abszolút váltást az 1953 utáni időszak jelentette, amikor is szakítva az első periódus hagyományokhoz túlzottan ragaszkodó formanyelvével egy sokkal egyedibb építészeti nyelvet alakítottak ki. Eltávolodtak a „bazilika” koncepciótól és dísztelen, egyszerű formavilágú, letisztult épületeket terveztek, amiben a legkisebb díszítő ornamentikának, részletképzésnek sem volt helye, az épületek formálását, tereit egyértelműen a plasztikus számok arányrendszere határozta meg. A második periódus során keletkezett épületek között már nem csupán templomokat és kolostorokat találunk, hanem nagyszámú profán épületet is. Az 1960-as évekre a háborúban elpusztult templomok újjáépítése befejeződött. Az iskolában keletkezett tervek többsége lakóépületek, kis középületek (iskolák, városházák) és a várostervezés irányába mozdult.

Az 1946-ban a világháborús pusztítások helyreállítására életre hívott Bossche School kiváló terep volt Hans van der Laan és követői számára a szerzetes-építész arányrendszerének tökéletesítésére és megvalósult épületeikkel az elmélet gyakorlati tesztelésére.

3.Tézis

A Bossche School léte, a Dom. Hans van der Laan által megfogalmazott méretrendszer használata, tökéletesítése, gyakorlati alkalmazása, a megvalósult épületek sora egyértelműen bizonyítja, hogy Van der Laan elméleti munkássága nem pusztán az általa tervezett néhány építményben, hanem a Bossche School által létrehozott megannyi épületben manifesztálódik.

Jan de Jong terveiben erősen leredukálta a Bossche School 'bazilika' stílusának meghatározó képi elemeit, úgy, mint az árkádokat és galériákat. Csakúgy, mint a történelmi utalásokat, ornamentikát és az íves formákat, amelyek a hagyományos bazilikákat jellemezték, mindez eltűnt építészetéből, az elmélet alapvető kifejezése kedvéért, amit lényegében azért fejlesztettek ki, hogy annyira erősnek mutassa a plasztikus számokat, amennyire az lehetséges.

Szagrális épületei közül kiemelkedik három templomterve, a Gemert-i H. Gerardus Majellakerk (1959), az Odiliapeel-i Kerk van de Heilige Kruisvinding (1959) és a Rijswijk-i St. Benedictuskerk (1958). Ezekkel az épületekkel a Bossche School egyszerűséget támogató irányvonala meghatározóvá vált. A Rijswijk-i templom legfőbb jellemzője, hogy megmutatta, egy autentikus templomtér létezhet oszlopok nélkül. Az architektonikus teret minimumra redukálta. A templombelső úgy nézett ki, mint egy tér. A mosott kavics padozatként való alkalmazása pedig teljesen új volt Hollandiában. Mindezek mögött a városi tér gondolata állt. Az egyes elemek, a *ciborium* és a kis kápolnák, mint kis épületek, adják meg a tér dimenzióit.

4. Tézis

A Bossche School hallgatóinak második generációjából Jan de Jong volt az, aki a plasztikus számokon alapuló sokkal egyénibb tervezési nyelvet alakított ki.

Letisztult formáival és újszerű tereivel újfajta megjelenést adott a Bossche School építészetének. Az 1962-ben összehívott második vatikáni zsinatot megelőzően ezek a templomok voltak az első csarnoktemplomok Hollandiában és elvülhetetlen szerepet játszottak a katolikus liturgia megújításában is.

NYILATKOZAT

Önálló munkáról, hivatkozások átvételéről és a nyilvánosságra hozatalról

Alulírott Árva József kijelentem, hogy ezt a mester-értekezést magam készítettem és abban csak a megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból vettem, egyértelműen a forrás megadásával megjelöltem. Hozzájárulok a doktori értekezésem interneten történő nyilvánosságra hozatalához korlátozás nélkül, de eseti hozzájárulásommal.

Budapest, 2019. június

.....
Árva József

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani Cságoly Ferencnek szakmai tanácsaiért és támogatásáért. Köszönöm opponenseimnek és a tanszéki védésen jelenlévő kollégáimnak építő észrevételeiket. Hálás köszönettel tartozom családomnak és legfőképpen feleségemnek, Vértés Ilkának, hogy mindvégig támogatott.

MESTERMŰ

SÁTORALJAÚJHELY, DENSZHÁZ – PIARISTA PASZTORÁCIÓS KÖZPONT

Előzmények

2014 augusztusában a piarista misszió egyik fő céljaként fogalmazta meg, hogy a rendalapító Kalazanci Szent József szándékát beteljesítve a legszegényebbeknek is elvigyék Jézus hírét, s felkarolva őket, közösen keressék a teljes élet felé vezető utat.

2016 októberében megnyitotta kapuit Sátoraljaújhelyen az Új Hely Piarista Tanoda, ahol hátrányos helyzetű, főként cigány származású általános iskolás gyerekek (negyediktől nyolcadik osztályig) tanulnak délutánként, hétfőtől péntekig.

A piarista tanoda célja, hogy csökkentse a tanulók szociális hátrányokból fakadó nehézségeit, segítse iskolai előmenetelüket, növelje sikerességüket, segítő környezetben gazdag módszertani tárházával pozitív tanulási élményben részesítse a gyerekeket. A munka három tízfős csoportban történik órarendi beosztással, délutánként négy órában. A tanoda tantestületét a város általános iskoláiban tanító tanárok adják, akik délelőtt is találkoznak a gyerekekkel, így megoldott iskolai előmenetelük közvetlen kísérése is.⁵⁰

A munkát a 2016-2017-es tanévben egy önkormányzattól használatba kapott épületben végezték.

A piarista tér

A piarista rend határozott és világos küldetéssel működő közösség. A fiatalokkal foglalkozva szeretnének nevelni, a jézusi örömhírt hirdetni, és ezáltal a társadalmat *formálni*. Az általuk használt terek is ennek a küldetésnek a megvalósítására szolgálnak.

A *Piarista Jelenlét* a piarista karizma által inspirált helyi közösségek és aktivitások hálózata. Ez a hálózat él, élete folyamán változik. Ennek az életnek ad helyet, ezt az életet képezi le a **piarista tér**.

A piarista tér a *személyes találkozások* helye: találkozások egymással, önmagammal, Istennel, melyek fejlesztenek (újabb és újabb tereket nyitnak) és tanulásra adnak lehetőséget. A létrehozandó épület gyerekközpontú, a gyerekek életkori és fejlődéslélektani szempontjait helyezi előtérbe. A terek minden eszközzel biztosítják, hogy a gyerekek biztonságban érezzék magukat.

A terek az iskolai közösség szükségletei szerint, azokra figyelve jönnek létre, lehetőséget biztosítva a fizikai rehabilitációra, prevencióra; személyes és csoportos kísérésre és fejlesztő pedagógiai foglalkozásokra. Cél, hogy a létrehozandó terek egyszerűségükkel, anyaghasználatukkal, praktikusságukkal barátságosak legyenek a szegények számára is.

A terek élő kapcsolatban vannak környezetükkel. A terek kapcsolódnak egymáshoz, az átmeneti terekhez és az őket körülvevő környezethez. Az épület behív, kapcsolatot keletkeztet, ápol.

A piarista terek világosak, átláthatóak, ily módon érzékeltetve a kapcsolatok alapját képező nyitottságot és átláthatóságot.

A térnek sugározni kell a minőségre való törekvést, az igényességet.

Az épület tereit úgy kell kialakítani, hogy a nevelési közösség tagjai (gyerekek, nevelők, szülők) számára leginkább megfelelő terek alakuljanak ki.⁵¹

⁵⁰ www.ujhely.piarista.hu – tanoda - bemutatkozás

⁵¹ Piarista Rend Magyar Tartománya: A piarista tér (részletek), 2017.

Építészeti koncepció

A rend célja, hogy a tulajdonában lévő, a sátoraljaújhelyi piarista kollégiummal szemközt álló, hajdani Nagyboldogasszony Piarista Plébániahivatal felújításával, átalakításával és bővítésével egy a helyi közösséget segítő, a hátrányos helyzetű általános iskolás korú gyerekek nevelését, fejlődését, felzárkóztatását szolgáló közösségi funkciójú épületet, egy pasztorációs központot hozzon létre. Az épület eredeti állapotában és kialakításában nem felelt meg ezen közösségi funkció igényeinek. A meglévő épületet több ütemben bővítették és rengeteg toldalékkal terhelték az idők folyamán. A tervezés során fontos szempont volt, hogy a meglévő épület belső tereit és tömegét is megtisztítsuk az idők során ráakódott felesleges rétegektől, a kezdetben meglévő világos, jól áttekinthető struktúrájú épületet szeretnénk viszont látni, lehántva minden felesleges sallangot, ugyanakkor megőrizve az értékeket. Az ilyen formán kitisztított épület belső tereinek átalakítása során a szobák helyén tantermeket, foglalkoztatókat, és irodát, alakítottunk ki, míg az udvari szárny végében egy új vizesblokkot. A tantermek megformálásánál cél volt a mindenkori igényeknek megfelelő, minél inkább variálható, flexibilis terek kialakítása.

Az épület bővítéseként, a régi épület udvari szárnyának folytatásaként alakítottuk ki a ház közösségi termét, mely tömegében követi a meglévő beépítés magastetős kialakítását, belső terében viszont egy kétszint magas reprezentatív belsővel rendelkezik.

Az épület tereinek újragondolása során fontos szempont volt, hogy biztosítsuk a belső terek egyszerű megközelítését, az épületen belüli átjárhatóságot és a lehető legközvetlenebb kapcsolatot az udvarral. E célból jött létre az udvari homlokzat mentén a hajdani parasztházak tornácának mintájára az üvegezett tornác, mely az egyes terek megközelítésén túl a nagyterem esetében hozzáadott plusz térként jelenik meg és nagy üvegezett felületeivel közvetlen vizuális és fizikai kapcsolatot biztosít a belső- és külső terek között, lehetőséget biztosítva az udvar terének minél szélesebb körű használatára.

A ház utcai homlokzatainak kialakításánál a Deák utcai oldalon a meglévő homlokzat megőrzése, a Jókai utca felől pedig a helyi adottságokhoz történő illeszkedés volt meghatározó. A deszkakerítéses utcai homlokzatok zártsága az épület introvertált jellegét erősíti, jelezvén, hogy a fontos, a lényegi dolgok a telken belül, az udvaron és a házban történnek.

SÁTORALJAÚJHELY, DENSHÁZ – PIARISTA PASZTORÁCIÓS KÖZPONT

cím: 3980 Sátoraljaújhely, Deák utca 19. / HRSZ.: 406

ÉPÍTETŐ: Piarista Rend Magyar Tartománya

ÉPÍTÉS TERVEZŐK: Árva József, Holló Mátyás

ÉPÍTÉS MUNKATÁRSÁK: Nagy Zsuzsa, Soltész László

GENERÁL TERVEZŐ: indelab Kft.

TARTÓSZERKEZET: Árva Péter / Erőművész Kft.

ÉPÜLETSZERKEZETEK: Nagy Károly / Épszerkinfo Kft.

FAANYAGVÉDELEM: Wágner András

ÉPÜLETVILLAMOSSÁG: Szekeres Lajos / VILL-MIND Kft.

ÉPÜLETGÉPÉSZET: Vincze Gábor / InnoÉpület Kft.

KERT- ÉS TÁJÉPÍTÉSZET: Madarász Dóra / Landspect Kft.

TŰZVÉDELEM: Molnár Róbert

TERVEZÉS: 2016-2017

KIVITELEZÉS: 2017-2018

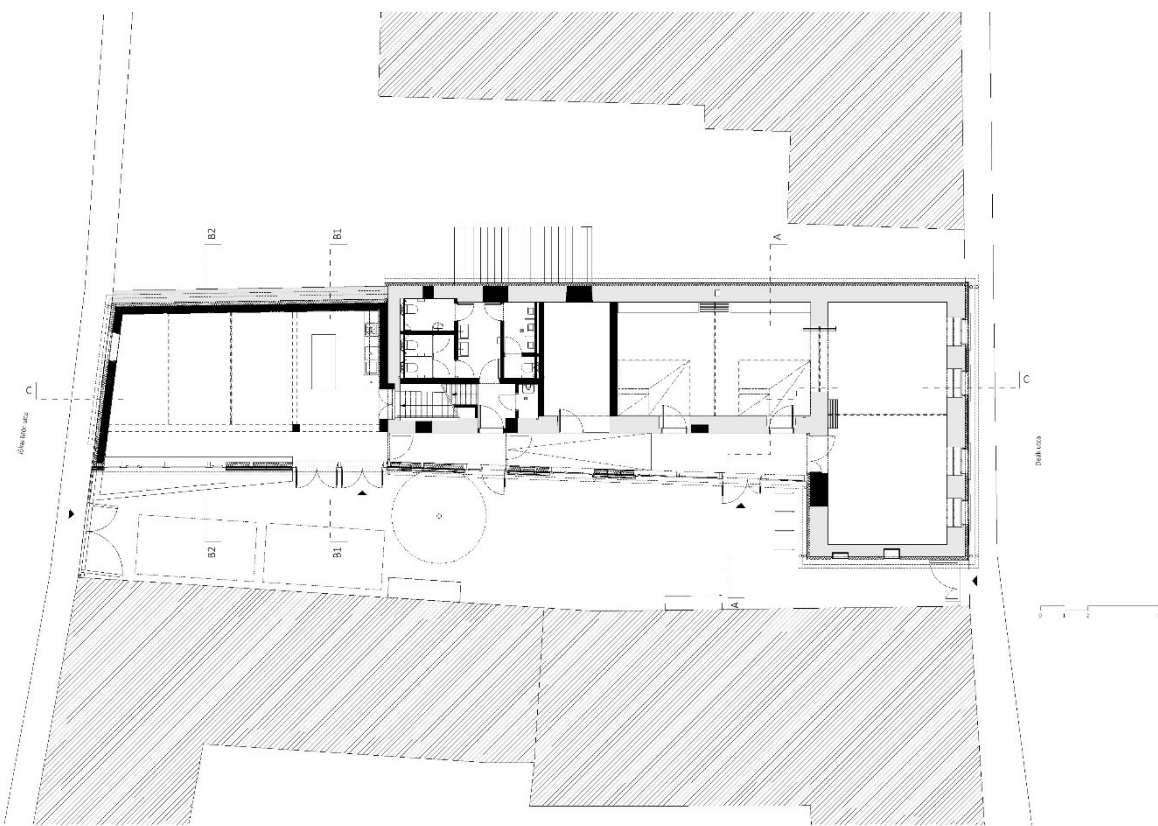
1. légifotó

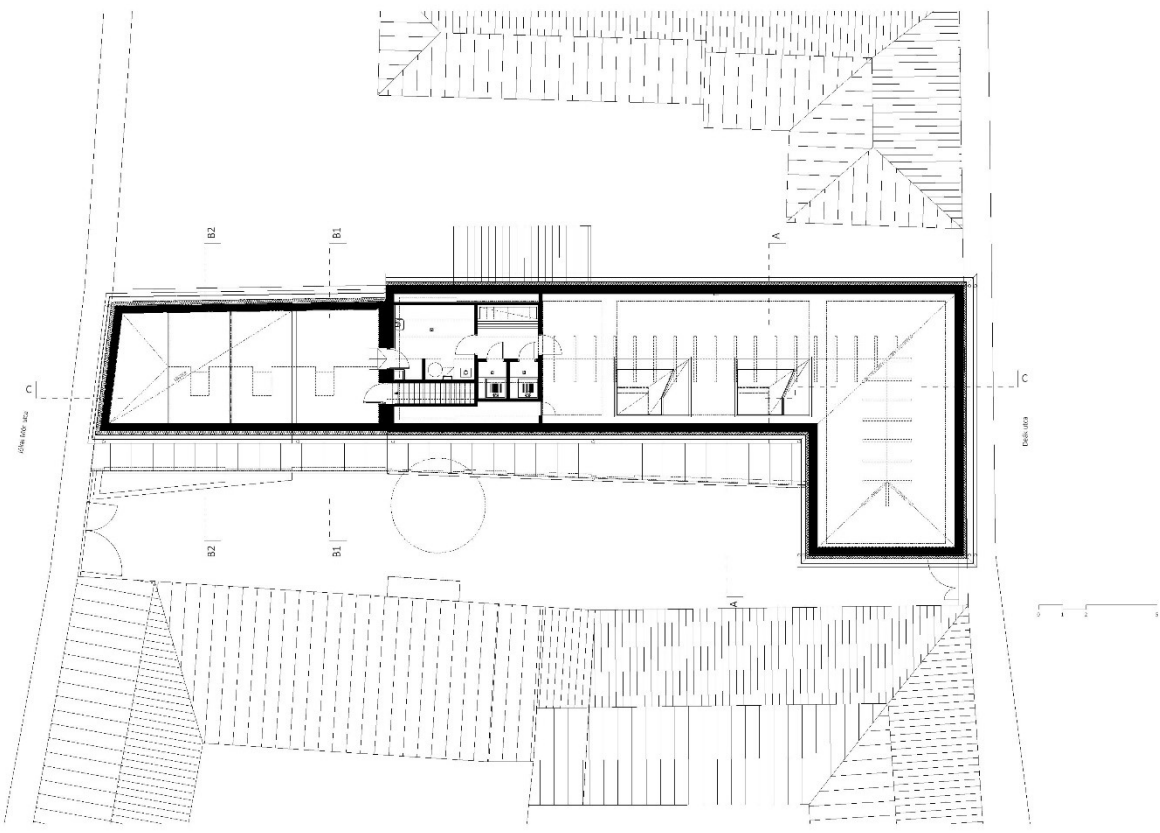
2. helyszínrajz

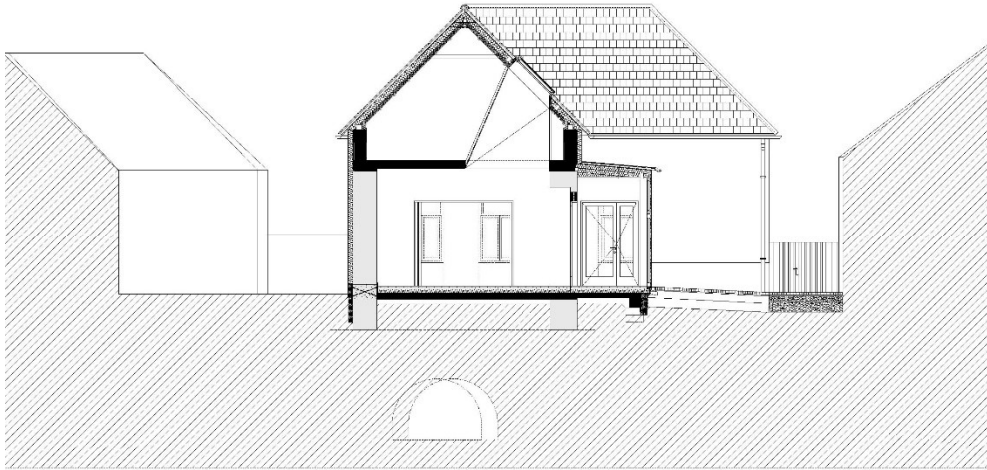
3. pince alaprjz

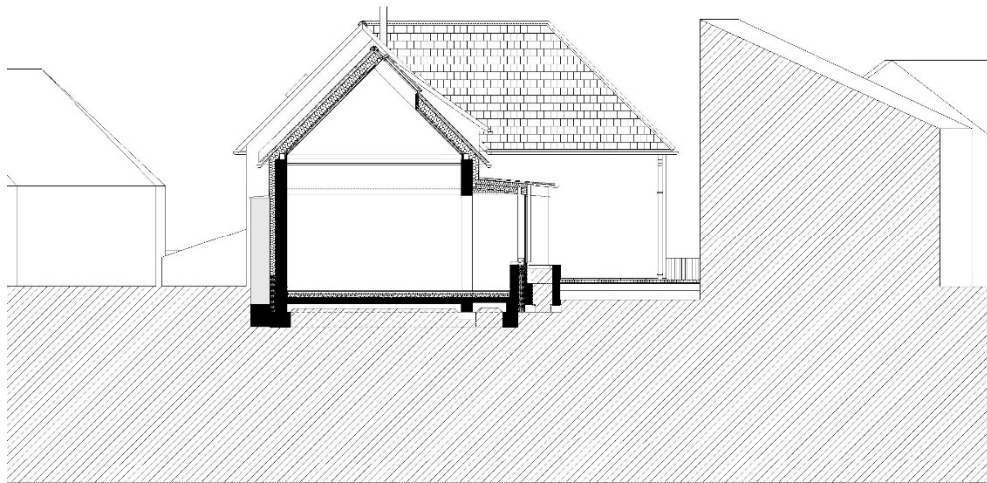
4. földszint alaprajz

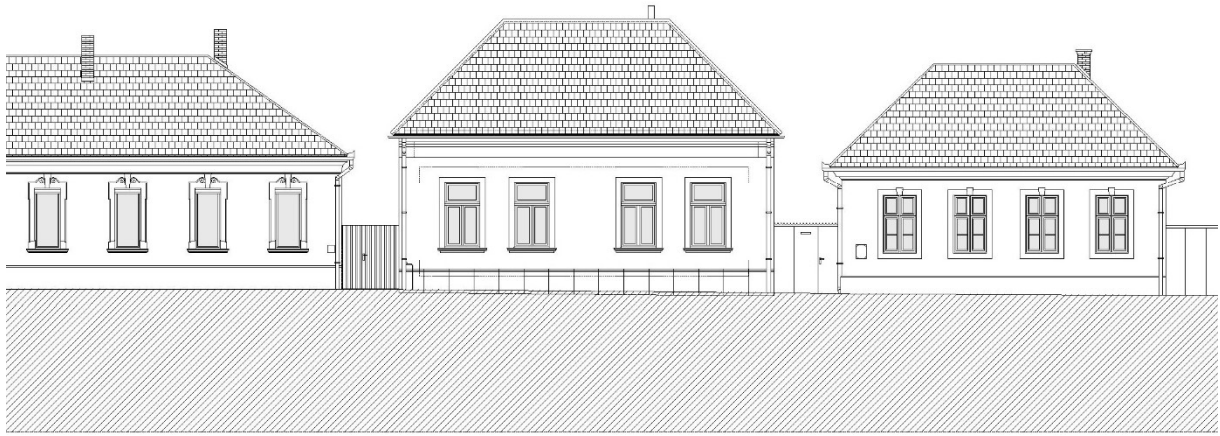
5. padlás alaprajz

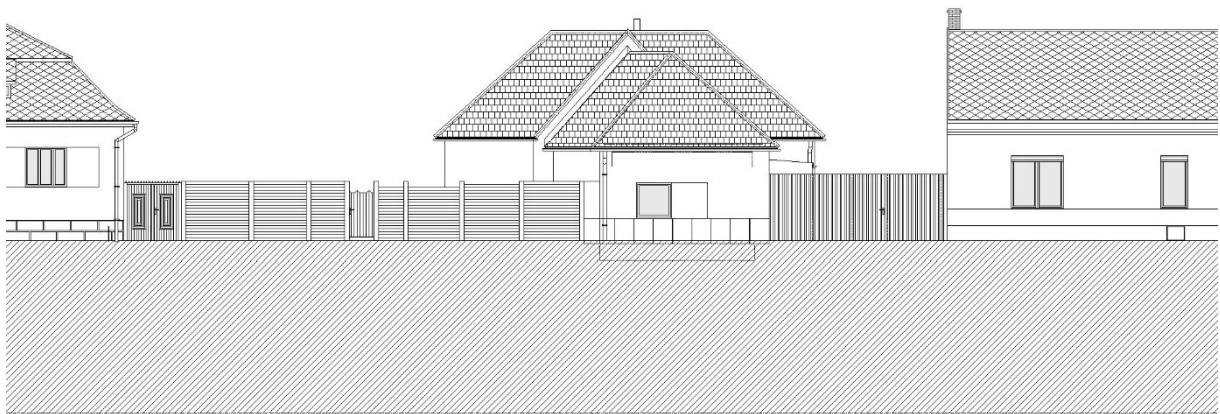
6. A-A metszet

7. B-B metszet

8. Deák utcai homlokzat

9. Jókai Mór utcai homlokzat

10. Deák utcai látvány

11. Jókai Mór utcai látvány

12.. udvar látványa, háttérben a Nagyboldogasszony Piarista templom

13. nagyterem látványa

14. üvegezett tornác látványa

15. Deák utcai látvány

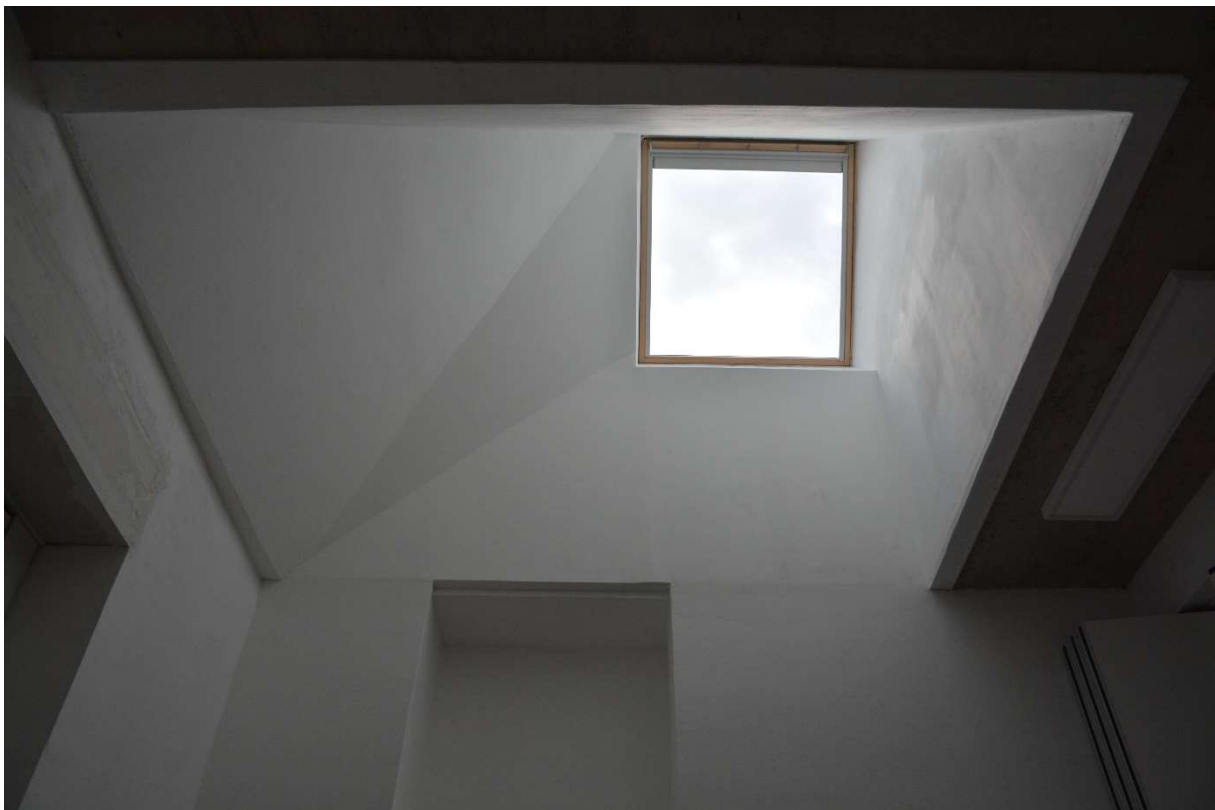
16. udvar látványa

17. udvar

18. belső részlet

19. felülvilágító

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ

Személyes adatok

születési idő	1981. szeptember 13.
születési hely	Budapest XII. ker.
lakcím	2093 Budajenő, Szőlőhegyi út 1.
mobil	+36 30 248 6159
e-mail	arva.jozsef@gmail.com

Tanulmányok

2014-2016	ÉME Mesteriskola XXIII. ciklus
2009-2013	BME - Építőművészeti Doktori Iskola, Középülettervezési tanszék - abszolutórium
2005	Tampereen Teknillinen Yliopisto – Arkkitehtuuri, Tampere, FIN
2000-2007	BME - Építészmérnöki Kar, Budapest
1992-2000	Dobó István Gimnázium, Eger

Oktatói tevékenység

2018-	BME - Építészmérnöki Kar, Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék, tanársegéd oktatott tárgyak: Térkompozíció, Építészet alapjai 2, Munkahelyek építésze 2, Tanszéki tervezés 1-3, Komplex tervezés 1, Departmental project 3, Comprehensive design 1
2016-2017	BME - Építészmérnöki Kar, Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék, meghívott oktató oktatott tárgy: Munkahelyek építésze 2
2016-2017	BME - Építészmérnöki Kar, Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék, diploma és TDK opponens
2014-2017	BME - Építészmérnöki Kar, Középülettervezési Tanszék, diploma opponens
2013-2016	BME - Építészmérnöki Kar, Középülettervezési Tanszék, meghívott oktató oktatott tárgy: Középülettervezés 2
2009-2012	BME – Építészmérnöki Kar, Középülettervezési Tanszék, doktorandusz oktatott tárgyak: Térkompozíció, Építészet alapjai 2, Középülettervezés 2, Tanszéki terv 2-3

Díjak, ösztöndíjak

2009-2012	BME - Építőművészeti Doktori Iskola, DLA ösztöndíj
2005	Tampereen Teknillinen Yliopisto – Arkkitehtuuri, Tampere, FIN Erasmus ösztöndíj
2003	TDK Építészettörténeti szekció II. díj - Holló Mátyással A középkori várépítészet Magyarországon, a salgói vár részletes elemzésének tükrében

Munkahelyek

2018-	BME – Építészmérnöki kar, Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési tanszék
2014-	indelab Kft. (Holló Mátyás)
2012-2013	Dyer – Budapest (Domokos Balázs, Deilinger Tamás)
2012-2013	Radius B+S Kft. (Sugár Péter DLA)
2009-	egyéni vállalkozó (Árva József ev.)
2008-2011	Tarka Építész Műterem Kft. (Lévai Tamás DLA)
2007-2008	M&M Architektész Kft. (Dr. Mezős Tamás)

Szakmai munkásság

Jogosultság

2017-	MÉK kamarai tagság (É 01-6375)
2007-	okleveles építészmérnök, építész tervező

Felmérési munkák

2010	Szír - Magyar Régészeti Misszió (SHAM) építészeti- és régészeti felmérés (misszió vezetője: Dr. Major Balázs) Qalaat al-Marqab, Szíria
2007	Szír - Magyar Régészeti Misszió (SHAM) építészeti- és régészeti felmérés (misszió vezetője: Dr. Major Balázs) Qalaat al-Marqab, Burj al-Sabi, Szíria

Tervek

2018-2019	Sátoraljaújhely, Deák u. 12 – Piarista kollégium konyha-étkeзде épületének fejlesztése - átalakítása, vázlatte rv, engedélyezési te rvdokumentáció, kivite li te rvdokumentáció (indelab Kft.)
2017-2019	Budapest, Eötvös u. 38. – me glévő lakó- és üzemi épület udvari, üzemi szárnyának lakásokká történő átalakítása, vázlatte rv - kivitelezési te rvdokumentáció (kivitelezés alatt) (Bátki Építész Iroda Kft. - indelab Kft.)
2016-2017	Sátoraljaújhely, Denszház – piarista pasztorációs központ, vázlatte rv – kivitelezési te rvdokumentáció (I. ütem me gépült - 2018) (indelab Kft.)
2015-2017	Belgrád rkp. 24. Boutique Hotel – belsőépítészeti kialakítása, me ghívásos te rvpályázat - kivitelezési te rvdokumentáció (kivitelezés alatt) (KAS Design Kft. + indelab Kft.)
2016	Érd – Interspar áruhá z, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2017) (Bátki Építész Iroda Kft. - indelab Kft.)
2015-2016	Nyíregyháza, Pécs, Szeged – Plazmaferézis Központ, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2016-2017) (indelab Kft.)
2015	„Új világ születik” kiállítás az I.Világháborúról kiállítási installáció, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2015) (F. Kovács Attila + indelab Kft.)
2014-2015	Sorsok Háza – Európai Oktatási Központ belsőépítészeti kialakítása, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2015) (F. Kovács Attila + indelab Kft.)
2012-2016	Budapest, Paulay Ede u. 23. vegyes rendeltetésű épület, engedélyezési te rvdokumentáció (Radius B+S Kft. + indelab Kft.)
2011	Jumeirah Port Sóller Hotel & Spa - Port Sóller, Mallorca, Spanyolország, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2011)
2010-2011	Maribor – EPK / reka Drava 2012 UGM kortárs képzőművészeti galéria, ötlette rv, elvi engedélyezési te rvdokumentáció (Tarka Építész Műterem Kft.)
2010	Vecsés város Művelődési Ház és Könyvtár színháztermének és előcsarnokának kialakítása, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2013) (Tarka Építész Műterem Kft.)
2008-2009	Sanghaj – EXPO 2010 magyar pavilon, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2010) (Tarka Építész Műterem Kft. – Lévai Tamás)
2008	Szombathely, Iseum Savariense – Isis szentély rekonstrukti v bemutatása, kivitelezési te rvdokumentáció (me gépült: 2010) (M&M Architektész Kft.)

2007-2008 Esztergom, dzsámi – Vízivárosi rózsakert,
kivitelezési tervdokumentáció (megépült: 2008)
(M&M Architektész Kft.)

Tervpályázatok

2019 Egri Járási Hivatal épületének tervezése, építészeti tervpályázat (részvétel)
(indelab Kft.)

2018 Veszprémi vár akadálymentesítése, építészeti ötletpályázat (részvétel)
(indelab Kft.)

2016 Biotech USA – irodaház, meghívásos építészeti ötletpályázat (részvétel)
(indelab Kft.)

2016 Új ravatalozó Balatonudvari temetőjében c. az ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusa
részére kiírt zártkörű építészeti ötletpályázat (I.díj)

2016 Művelődési ház átalakítása, bővítése Berhidán c. az ÉME Mesteriskola XXIII.
ciklusa részére kiírt zártkörű építészeti ötletpályázat (megosztott I.díj)

2016 Ravatalozó Berhidán c. az ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusa részére kiírt zártkörű
építészeti ötletpályázat (megvétel)

2015 The Future of Brno Centre / Budoucnost Centra Brna,
nyílt, nemzetközi ötletpályázat – 1.forduló (részvétel)

2015 Budapest, XV.ker. Rákospalota, Liva malom és környezetének fejlesztési
lehetőségei c. az ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusa részére kiírt zártkörű
építészeti ötletpályázat (II.díj)

2015 Érd Megyei Jogú Város, művelődési ház bővítése, városi könyvtár, városi
rendezvénytér c. az ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusa részére kiírt zártkörű
építészeti ötletpályázat (megosztott I.díj)

2014 ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusának felvételi tervpályázata
Zeneiskola – Érd, Múzeum sétány

2012 National and University Library II Ljubljana (NUKII)
egy fordulás, nyílt, nemzetközi ötletpályázat (részvétel)

2010 Maribor – EPK / reka Drava 2012
UGM kortárs képzőművészeti galéria
egy fordulás, nyílt, nemzetközi ötletpályázat (I. díj)

2009 Nyárs utcai óvoda bővítése, meghívásos tervpályázat (kölségtérítés)

2009 Gyulai várfürdő fejlesztése 2009. építészeti tervpályázat (megvétel)

2009 Budaörs – Hársfa utcai óvoda építészeti tervpályázat (megvétel)

2009 Miskolctapolca barlangfürdő épületegyütteséhez csatlakozó szállodaépület
ötletpályázat (rangsorolás nélküli díjazás)

2009 Celldömölk – Kemenes vulkánpark központi épület tervpályázat (megvétel)

2008 Szolnok – Szandaszőlős ref. templom, meghívásos tervpályázat

Kiállítások

- 2017 PIAR TÉR IDŐ 100 300 400 – Piarista építkezések régen és most c. kiállítás
Piarista Központ, gimnázium és rendház
Sátoraljaújhely, Denszház – új pasztorációs központ
- 2014 ÉME Mesteriskola XXIII. ciklusának kiállítása – Zeneiskola – Érd
Érdi Városi Galéria
- 2011 BME DLA _ MOST c. kiállítás
a BME Építőművészeti Doktori Iskola kiállítása
FUGA – Budapesti Építészeti Központ
- 2010 Modeling Museums – II. Nemzetközi Építészeti Makettfesztivál
2nd International Architectural Model Festival - Műcsarnok
New Art Gallery Maribor – Tarka Építész Műterem
Sanghai Expo Hungarian Pavilion – Tarka Építész Műterem
- 2010 Exhibition of the International Architecture Competition
European Capital of Culture - Drava River 2012
Maribor Art Gallery (UGM), Maribor, Szlovénia
ötletpályázat terveinek kiállítása
- 2008 Nemzetközi Építészeti Makettfesztivál
1st International Architectural Model Festival – Szervita tér
Eger – boraukciónház – vinotéka diploma makett

Publikációk

- 2016 Egy befejezett tér (epiteszforum.hu)
- 2016 Absztrakt irány és fény – a Berhidai ravatalozó átalakítása (epiteszforum.hu)
- 2016 Tetején zöld kert – Liva malom (epiteszforum.hu)
- 2012 Ljubljana, Nemzeti és Egyetemi Könyvtár tervpályázat (epiteszforum.hu)
- 2010 Architecture Competition River Drava 2012
Franc Kangler, Stojan Skalicky, Breda Kolar Sluga
- 2010 New Architecture for New Maribor Art Gallery Competition Results
(archdaily.com)
- 2010 Maribor EKF 2012 - Maribor Art Gallery, 1. díj (epiteszforum.hu)
- 2009 Gyulai várfürdő fejlesztése (epiteszforum.hu)
- 2009 Szálloda a Miskolctapolcai barlangfürdőhöz (epiteszforum.hu)
- 2009 Kemenes Vulkanpark központi épület (epiteszforum.hu)
- 2009 Félbetört minaret a bazilika tövében – az esztergomi dzsámi rekonstrukciója
(epiteszforum.hu)

Konferenciák

2018 8th International Conference on Industrial Heritage – The Renewal of the
Industrial Heritage; Rijeka, Croatia
The renewal of Liva-water mill and its surrounding

ÁRVA JÓZSEF

A REND SZÉPSÉGE, A SZÉPSÉG RENDJE
DOM. HANS VAN DER LAAN ÉS A BOSSCHE SCHOOL

DLA – értekezés

mestermű:
Sátoraljaújhely, Denszház
Piarista pasztorációs központ

készült: 5 példányban
nyomda: Digitalpress
2019. június